

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JOHAN C. SULKJÆR:

NØRRE NISSUM SOGN I SKOVBORG HERRED

II.

UDGIVET MED STØTTE AF DEN GREVELIGE
HJELMSTJERNE-ROSENCRONESKE STIFTELSE,
HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMT
OG N. NISSUM SOGNERAAD

TRYKT I
SILKEBORG VENSTREBLADS BOGTRYKKERI
MDCCCXXXVII

Odde ud mod Limfjorden, og det er vel tvivlsomt, om der nogensinde har været saadant; men for sejlene fremstiller den Banke, hvorpaa Kirken ligger, sig som et Næs, idet Landet skraaner ned mod Fjorden«.

Hvorledes Dr. Nielsen faar »Nesium« til at betyde »ved Næsset«, véd jeg ikke. Maaske han tænker sig Endelsen »um« som en Afledningsendelse eller maaske som Forholdsordet sat bagefter *). En mere gængs Forklaring er det at betragte »um« som Hensynsendelse i Flertal. Altsaa: Nissum = ved Næssene. Disse er da de 2 Bakkedrag, som Vejen fra Kongensgaard til Præstegaarden gaar ind imellem. — En tredje Forklaring er den, at »um« betyder »Hjem« i Betydningen Beboelse (uden noget af det delvis følelsesbetonede, som senere er kommet ind i Ordet). Altsaa Nesium = Næsgaard. De nævnte Forklaringer samstemmer dog i, at det er det eller de fremspringende Bakkedrag ved Kongensgaard, der har givet Sognet Navn. Sluttelig skal jeg anføre en Forklaring, som Søndergaard Jakobsen har fremsat (Nissumske Aarbøger, 1925). Han skriver: »Ser man mod Nissum fra Toftum Bjerge, skyder den nordlige Del sig ude i Fjorden som et Næs, og skal man opfatte Navnet som flere Næs, maa det gælde de Afsnit, der dannes mellem Dalene, hvoraf ingen begynder længere i Syd end ved Landevejen«.

Af andre Navne, der skyldes Naturforhold, er Skovnavnene (se Side 123) og andre af Planter opstaaede Navne, saaledes: Torngaard (Torn), Budsgaard (maaske: Busk), Pilgaard (Pil), Hyldgaard

*) Jvf. »Hvojumsager« = Ageren ved Hovedet (Overenden) og Fojumsager — Ageren ved Foden (Nederenden), der brugtes om de saakaldte »Foragre«.

(Hyld), Gejlgaard (Gyvel) og Gantris (Ris = Krat), samt en Del Navne af helt ny Oprindelse. Da der ikke findes Søer, og kun smaa Vandløb i Sognet, er der kun faa Stednavne, der skyldes V a n d - a r e a l e r: Støvlbæk, Hundskjær, Tudskjær, Karhøj (Kærhøj) og Lønbæk. (Bæknavnet er jo langt ældre end Lønbækgaard). — Touborg hed forhen Toubro, det sidste er B r o, det første Led maaske = 2, (men det er tvivlsomt).

En Del Navne skyldes Terrænforhold, saaledes: Bjerg, Blæsbjerg (det »Bjerg«, hvor det blæser), Hald (= Skraaning), Ardal (maaske: Ørnedal), Bak, Balle (= Forhøjning, jfr. Fodballe) og Klarhøj (klar = hvid, maaske i Modsætning til en lynggroet »Sorthøj« i Nærheden).

Af Bebyggelsesnavnene tiltrænger vel Nissumboel og Smedsboel ingen Forklaring; Nissumby er tidligere omtalt. — Af Torper findes kun een: Kamstrup, forhen Kamps Torp. En Torp er en Nybygd eller Udflyttergaard. Manden, der har anlagt den, maaske for 10—1200 Aar siden, har heddet Kampr. — Dernæst findes en Mængde Navne, som er sammensat af et Personnavn og Tillæget »Gaard«: Grummesgaard (nævnes 1621: Grummisgordt), Broksgaard (nævnes 1621), Brunsgaard (se Side 68), Lindsboel, Grebsgaard (Grip), Høgsgaard, Ousgaard (= Oves Gaard), Studsgaard (Stud, Sture el. Ignd. Personnavn). I »Hundskjær« kan »Hund« være et Persontilnavn.

Anden Steds fra tilførte Navne er altsaa: Hesselbjerg, Hedegaard, Portgaard, København (nu Nissum By), samt muligt: Aabenraa, maaske en Opkaldelse efter Byen, eventuelt med en Person som Mellemed. Navnet er gammelt. ^{31/3} 1544 udstedtes Tingsvidne, angaaende nogle Diger »mellem aabenraa og seuren stockholm«. De 2 ny Diger, som Søw-

ren har lagt, er den Gaard Obenro til stor Trænge (= Besvær). — Nogle ny Navne, saasom »Dronningensgaard« (det genopstandne Sønderskov), kan vel nærmest betegnes som »opfundne«.

Til de tvivlsomme Navne hører Budsgaard (1596: Buszgaard), hvor Forstavelsen lige saa godt kan være et Mandsnavn som »Busk«. Maaske lignende gælder Skausgaard. — Kalboer kan man jo gætte paa betyder: æ Kalbaarer, altsaa Græsgang for Kalve (jfr. Borum, Side 69). — Tved kan f. Eks. være en Kile opdyrket Jord mellem 2 Skovpartier. — Splind kan betyde et langt, smalt og tilspidset Stykke Jord. — Vraa = afsidesliggende Jord eller Bolig. I »Stokholm« betyder Holm en Jord, der ligger som en »Ø« eller Plet i Omgivelser af anden Art, f. Eks. en »Lyngholm« eller »Engholm«, omgivet af Agermark. Her snarest en »Agerholm« omgivet af Eng. »Stok« betyder her sikkert Gangtræ (for Ø. Stokholms Vedkommende: over Støvlbæk). — Byskov har vel heddet »æ Bøjs Skov«. Det stammer nok fra en fjern Fortid, da der endnu intet Bosted var her, men da Skoven, som dengang fandtes, hørte under Landsbyen Nesium eller Nissumby.

Nogle nyere Navne skyldes Spot eller Ringeagt for den magre Jord. »Pinhork« var et Sted, hvor man maatte sidde og pine sig igennem ved Slid og endda stod »i Horke«. »Vester Skrald« er beslægtet med Tillægsordet »skral«, der betyder ringe. »Varhede« er nok samme Navn som Varhede i Aulum, der 1495 skrives: Vernhie. »Værn« eller »Væren« kommer ligesom »Værelse« af Udsagnsordet at være. Det er et jordløst Hus eller en Hytte med en Smule Jord til, ingen rigtig Ejendom, men dog et Sted, hvor man kunde »være«.

Marknavnene er altfor talrige til alle at anføres her i Bogen. Nogle Navne, der betegner større

Arealer, skal nævnes: H v i s t e n h e d e, Navnet kommer af »hvide Sten«, F e n s k j æ r af »Fen« (betyder: Mose). F o l d s b a k k e r n e (ved Limfjorden) kommer vist ikke af Fold, da der i ældre Tid næppe har været Afhegning. Snarere: Faldsbakkerne. I saa Fald kan Udviklingen være: »æ Fåldd« (om det nedstyrtede, Flertal af »Fåld«) og deraf »æ Fålddsbakker«.

(Da en Del af det Side 13 antydede Stof har fundet Plads i 1. Del, Side 121-127, kan der nu straks gaas over til Bogens andet Hovedafsnit).

SOGNETS FÆLLESANLIGGENDER

Præsterne og Præstegaarden.

I Aaret 1439 udstedte Biskop Christiern i Ribe et Pergaments Brev paa Latin, gaaende ud paa, at han har undt menige Nonner i Gudum Kloster Kaldsret til Nissum Kirke. Dette Brev stadfæstedes af Kong Kristian den Første, ligeledes i et Pergamentsbrev, dateret 1466, hvori det hedder, at Hans Majestæt har undt og bevilget Priorissen i Klosteret at maatte indsætte Sognepræst til N. Nissum Kirke, hvilken, som Sognefolket kan og vil gøre fuldt (c: Fyldest) for sit Embede, ligesom han ogsaa skal være pligtig at overholde Klosterreglerne efter Tidens og Landets Lejlighed. — I 1484 bekræftes Brevet af Kong Hans; samme Aar foreligger der et Brev, hvori Kapitlet (i Ribe) bevilger »Priorissen og det ganske Konvent« at maatte flytte Klosteret og Avlsgaarden op til Gudum Kirke (tidligere laa det i en Dal) og at have Kirken til deres Klosterkirke »tillige med Nissum Kirke« — og bære deres Præsterente op og sætte der Kapellan til, efter Bispens Raad og Samtykke (dog at Bispens og Syseslprovsten beholder deres Rettigheder, som tilkommer dem efter Kirkeloven) . .

Som man ser af disse Optegnelser, laa Gudum og Nissum Kirker i Slutningen af Middelalderen under Gudum Kloster, der nød Præsteindtægterne og til Gengæld var pligtige at holde Sognene med forsvarlig kirkelig Betjening, hvilket skete ved »Kappellaner«, der boede paa Klosteret og derfra gik ud og forrettede deres Embede. Da Klosteret var et Nonnekloster, antager man, at det er disse Kappel­laner, der sigtes til i det af Peder Laale optegnede Mundheld: »saa hellig som Gudum Munke«. Denne ironiske Talemaade skulde da hentyde til, at de gejstlige fra Gudum Kloster var ilde berygtede og alt andet end ansete for Hellighed. Maaske der dog kunde tænkes en anden Forklaring. Naar man sagde til én: »Du er saa hellig som Gudum Munke!« kunde derved underforstaas: »— og dem er der ingen af!« hvorved altsaa vedkommendes Fromhed var henvist til den ikke eksisterende Verden.

Det ser ud til, at den gamle Ordning er blevet ved med at bestaa endnu ca. 25 Aar efter Reformationen, og at Præsterne til den Tid er blevet ved med at bo paa Klosteret, fordi man endnu ikke har faaet gjort Alvor af at skaffe en Præstegaard til dem. I 1558 beretter nemlig Malte Jensen, den daværende Indehaver af Gudum Kloster, at Hr. Jens Kjeldsen tiltaler ham for 2 Gaarde, den ene i Gudum, den anden i Fabjerg, som Hr. Jens mener skal være Præstegaard i Nissum Sogn (?), og at hans Fader (Jens Thomesen Sehested) har udlagt en Præstegaard i Gudum Sogn fra Gudum Kloster. Han mener derfor ikke, at han bør udlægge flere Gaarde fra Klosteret, »med mindre Kongen vil have det«. Klosterets Forstander har bestandig haft Kaldsret til de 2 Sogne«. Man kan ikke skylde denne Optegnelse for at lide af Klarhed. Men man faar da Indtryk af, at hverken Gudum eller Nissum

Præst har faaet Sagen ordnet med deres Præstegaardsforhold. De bor snarest paa Klostret endnu. Malte Jensen vil aabenbart slippe med at udlægge 2 Gaarde; men man synes jo, at han maa være pligtig til at udlægge Præstegaarde i Nissum og Gudum, samt en Anneksgaard i Fabjerg. — Af en Optegnelse fra 1584 ses det, at baade Gudum og Nissum Præst paa den Tid mærkelig nok begge hed Jens Kjeldsen (den ældre og den yngre). — Vi gaar nu over til Præsterækken. At denne først begynder 1560, kan maaske ogsaa komme af, at Nissum slet ingen selvstændig Præst har haft før den Tid.

1. **Jens Kjeldsen** (ca. 1560—90). Om ham fortælles der i Wibergs Præstehistorie, at han havde været Rektor ved Latinskolen i Ringkøbing, før han kom til Nissum. For øvrigt véd man kun om ham, at han, sammen med den anden Jens Kjeldsen, var tilsagt til at møde i 1584 ved Kristian 4.s Hylding (altsaa: som »Repræsentanter« for Skodborg Herreds Præster).

2. **Niels Jørgensen** var Præst i 40 Aar (ca. 1590—1630). Han nævnes bl. a. i en Fortegnelse over Ribe Stifts Præster 1619. Endnu i hans Tid synes det at staa daarligt til med Præstegaarden. I »Stigts Register« fra ca. 1599 hedder det: »Ingen eller ganske ringe Præstegaard. Paa Præstegaarden sidder 2 Bønder, som svarer til Gudum Kloster, og Præsten haver den ringeste Part«. Paa den Tid angives der at være 67 Tiendeydere.

3. **Mads Simonsen Aarup** var Præst i 42 Aar (ca. 1630—71). Han har afgivet en lille Indberetning til Ole Worm i 1638. Heri hedder det: ».. Næst ind til Lem Sogn findes Nissum, som kaldes N. Nissum, fordi et andet Sogn i Uldborg Herred kaldes S. Nissum. Samme Sogn ligger ud mod Limfjorden. Kirken ligger højt paa en Bakke, saa

den kan ses vidt, ikke alene udi Hardsyssel, Thy og Mors, men og i Vesterhavet. Straks østen Kirken er en Herregaard; der søndenfor et Bjerg, kaldet Æsbjerg. Østen Kirken er S. og N. Byskov. Af en Bakke der nordenfor løber en Bæk ned udi Limfjord, kaldis Høffdbæk. Sønder derfra er et Bjerg, kaldes Skrinkbjerg; sydvest derfra Mungelhøje. Øster derfra er en Høj, paa hvilken man kan se den ganske Mark; kaldes Wishøj«. — Indberetningen, der findes i Rigsarkivet, ses at være ført i Pennen af Provsten. Derimod findes der i Herredsbogen en egenhændig Beretning fra Præsten, angaaende Embedet (1649). Her ses Hr. Madses fine og akkurate Haandskrift.

Han skriver: »Præsten haver til Tiende 7 Td. Rug, 16 Td. Byg, 26 Td. Havre. Kvægtiende aarlig: 9 Lam, Penge: 2½ Mark. — Paa de 3 høje Fester (og ellers intet andet Offer): 15 Slettedaler. — Hvad Præstegaarden sig belanger, da er den ganske ringe, baade paa Ejendom og Avl, som og Stiftsbogen besynderlig, samt Sognevidne og Skodborg Herreds Stokkenævn, nok som udtrykkeligen og sandfærdigen skal formelde. — Kan der til Præstegaarden saas aarligen: 9 topmaalte Skæpper Rug, Byg 1 Tønde, og Havre 6 Tønder. Kan avles dertil 3 Læs ondt Kærhø. Hvilket forskrevne er vel ringe Sæd og Avling til en Præstegaard, saa at dersom velbaarne Erik Juul ikke havde anset min ringe Lejlighed og for Fæste og aarlig Skyld og sædvanlig Afgift forundt mig en Boel med sin Avl at bruge, som kaldes Smids Boel og ligger til Gudum Kloster, da kunde jeg underskrevne med min fattige Hustru, Børn og Folk ingenlunde have min nødtørf-tig Føde og Underholdning«.

Hr. Mads blev, ligesom flere af Nissumpræsterne, efter sin Død nedsat i en muret Begravelse un-

der Korgulvet, hvor hans Ro dog ikke synes at have været ganske uforstyrret; thi i 1714 blev der »købt til salig Madsis »Begravelse« Fjæl i Stedet for dem, der var raadne, og nu kunde der gaas derpaa, naar Kommunionen angik, uden Fare«. — Efter denne Optegnelse maa det antages at være sket, at Altergæster er gaaet igennem det raadne Korgulv ned i Graven til »salig Mads«. Lignende uhyggelige Begivenheder vides ogsaa at være hændet andetsteds — paa Grund af Kirkeejeres Forsømmelighed.

4. C h r. M o r t e n s e n H ø s t (1671—1702) var vistnok Kapellan hos gamle Hr. Mads, inden han blev Sognepræst her. Maaske han ogsaa har været hans Svigersøn; men Navnet paa hans første Hustru kendes ikke, den anden hed Kirsten Christensdatter Vilsgaard. Hun levede endnu 1709. Den Side 99 nævnte Ingeborg Høst skønnes (af Tingbogen) at være deres Datter. (En Marie Madsdatter, som levede 1709, er nok Hr. Madses Datter).

Man kan jo ikke faa noget at vide om disse gamle Præsters aandelige Habitus; men hvad de jordiske Forhold angaar, kan det nok skønnes, at Pastor Høst har været virksom og dygtig, og at han har gjort meget for at forbedre Embedet. I 1687 fik han efter Ansøgning Kirkens Tiende betroet mod at afholde dens Afgifter. — I 1690 har han afgivet en Beretning om Kaldet, hvoraf det vigtigste her anføres:

»Tiendeydere: 36. Præstens T i e n d e tages paa Kærven, . . og nu ej videre bekommes aarligen end: Rug 12 Traver, Byg: 38 Traver, Havre: 18 Traver. — K v æ g t i e n d e er endnu ikke nydt in natura, uden Lammene; ingen Kalve bekommet sidste Aar. Penge: 7 Mk. 4 Sk. — De 3 store Højtiders O f f e r kan ej bedrage sig over 27 Sldr. — S a n k t h a n s-

rente: bekommer nogle faa Oste; men de fleste giver intet. Julerente: intet. Paaskerente: 12 Wol Æg, og hver Wol: 12 Skill. — Præstegaarden er endnu ukøbt, og Præsten for sine slette Vilkaar og ringe Indkomst resterer med nogle Aars Rente. (Hermed menes, at Indløsningssummen til den afgaaede Præsts Arvinger for Præstegaardens Bygninger endnu ikke var betalt. Dette Forhold administreredes af »de fattiges Direktører i København«). — Præstegaardens Jorder kan ikke specificeres i Ager og Eng, af Aarsag at et Bol, tilhørende Kronen, har været brugt til Præstegaarden i 80 Aar, hvis Grund derfor i Landmaalingen er takseret under eet .. Præstegaarden og Bolet er takseret for 8 Td. 5 Sk. 3 Fk. 2 Album. — Præstegaardens Værdi er 100 Rd., men hvis Præsten tog ikke sin Tiende paa Kærven, behøvedes lidet over Hælften af Husene. Disse er: Salshus, Lade, Stald, Fæhus og et Tørvehus. Til Præstegaarden hører 6 Huse (paa Varhede) .. Af Sædegaarde er een, kaldet Kongensgaard, .. giver aarlig hver af de 3 Højtider: 2 Rd. og intet videre. — I l d e b r a n d: fri med Sandtørvegrøft og Lyngslet, dog hentes det 1½ store Mil borte i Kloster Hede. (Herom havde Hr. Høst i 1680 Proces med Gudumkloster, og Nisumbønderne vidnede i hans Favør. Da Heden senere udskiftedes, fremlagdes Tingsvidnet om Præstens Rettighed i Landvæsenskommissionens Møde i Hvistendal, ^{27/5} 1793). — Ingen Enke paa Kaldet. Af Kronens Bol (Smedsbo) gav jeg forleden Aar 8 Rd.; Rentepenge af Præstegaarden: aarlig 6 Rd. — Af ovennævnte Tiendeydere findes 7 forarmede, som af Proprietæren er forundt Huse at besidde, at Tømmeret ej skal bortstjæles; og formedelst en ringe Del af Jorden besaas af Proprietæren, nyder Præsten intet deraf. — H ø a v l i n g e n er ond og ringe,

kan ikke avles over 8 Læs, og hvis Præsten ikke tog hans Tiende paa Kærven, kunde ikke avles saa meget Foder og Hø, at han kunde holde 4 Hopper og 6 Køer . . .«.

Men ogsaa den Maade at tage Tiende paa Kærven kunde medføre Vanskeligheder. Saaledes maa Hr. Høst i 1685 stævne Jens Christensen paa Nissumboel, som har sendt ham et Læs Byg, hvorom flere af Sognemændene vidner, at der var 3 Traver 15 Kærve, hvoraf ikke »fandtes en eneste Kærv, som var i ydfærdig eller forsvarlig Stand; det var saa wag og ringe, at dem syntes, at ikke en Trave deraf kunde give en Arbo Skæppe ydfærdig Korn« . . . (Det var jo Snyderi; men Tingbogen melder ogsaa om adskillige andre af Jens Christensens »Fiduser«; han slap heldigvis næsten altid skidt fra dem).

I 1682 opgives Præstens skattepligtige Genstande saaledes: Præstegaarden: Præstens Hustru, 1 Datter, 1 Karl, 1 Pige, 2 Hopper, 3 Køer, 1 Stud, 3 Ungnød, 6 Faar, 3 Svin. Smedsboel: 1 Dreng, 1 Pige, 2 Hopper, 3 Foeler, 4 Køer, 2 Stude, 5 Ungnød og Kalve. Det er altsaa Præstens Menage, og den er slet ikke saa ringe efter Tidens Forhold.

Ogsaa Chr. Høst blev efter Døden sat ned under Korgulvet. Pastor Bruun fortæller, at Hr. Mads og Chr. Høst døde i Kaldet; men deres Kirkebøger haves ikke; deres Dødsdag kan ej heller paa deres Ligkister udfindes. (Men de har altsaa staaet der i 1766).

5. Laurids Tobiasen Birk (1702—28) kom hertil fra Hvidding, hvor han havde været Kapellan. Han var 2 Gange gift, først med Lucie Stokmundt, sidst med Marie Catrine Wandborg, en Præstedatter fra Vejrum.

Tobiesen er blevet sørgelig berømt blandt sine

Efterfølgere, fordi han tilsatte den kgl. Benaadning, angaaende Kirketienden. Det var jo Meningen, at Præsten skulde holde Kirken forsvarlig vedlige og derefter nyde, hvad der muligt blev tilovers af Tienden. Men Tobiesen lod Kirken forfalde og brugte selv det meste af Indtægten. — Da Rygtet herom naaede Biskoppen, fik Tobiesen nogle slemt skrappe Breve fra ham; værre blev det, da Biskoppen fik at vide, at han selv havde ladet sig vælge til Kirkeværge, og det hjalp lidet, at han undskyldte sig med sin ynkelige Armod og Præstegaardens Forfald. Den ^{29/11} 1718 skriver Biskop Thura bl. a. saaledes: ».. Efter den Maade eders Ærværdighed, efter eget Foregivende udi sidste Missive, fornemmes at have forholdt sig med Kirkens Indkomst, kan jeg ej andet fatte, end at jo eders Velærværdighed er paa nær som et hængende Haar at forspilde den kgl. Benaadning aldeles. Han har misbrugt Benaadningen i Stedet for at nyde Overskudet af Kirkens Tiende. Har man i Evighed hørt Mage til sligt: han ej alene bemægter sig Kirkens Tiende og Indkomster paa en Tid, da Kirken selv behøver sit eget; men endog tager sig for selv at tage mod Kirkens Indtægter og at administrere dens Udgifter!«

Efter at Mathias Pedersen havde købt Kirken ved Auktion (se Side 113!) klager Sognemændene til Rentekammeret: De vilde have købt Kirken og givet 100 Rd. mere for den! Mathias Pedersens Erklæring gaar ud paa, at han har købt og betalt Kirken, og det er hans faste Haab, at han ikke »skal lide nogen Præjudice af saadan Bøndernes sammen-spundne Værk«. Det har ikke været hans Hensigt særdeles at profitere af dette Køb; men har gjort det, fordi han ejer en liden Sædegaard og Bøndergods i Sognet og har i Sinde at lade indrette et lidet Begravelsessted for sig og sin Familie. Han

har allerede købt Materialer til Kirkens Istandsættelse og lejet Haandværksfolk til Altertavlens Staf-fering. — Rentekammeret svarer nu »de velagtbare og gode Dannemænd«, at de kan faa Kirken, hvis de vil give 100 Rd. mere end Mathias Petersen, inde-staa for Kirkens forsvarlige Vedligeholdelse og be-tale 25 Rd. aarlig til Præsten, som Mathias Peter-sen har forbundet sig til, som Erstatning for Benaad-ningen. Men nu bliver de gode Sognemænd betæn-kelige — maaske ogsaa ved Tanken om at have Herremanden siddende som Kritikus angaaende Kir-kens Vedligeholdelse. — Men det varede længe, in-den Nissumpræsterne glemte Tobiesen, at han saa-ledes havde forringet Embedet. Pastor Brun mis-tænker ham endog (i 1766) for at have handlet i hemmelig Forstaaelse med Kammerraaden. Dennes Hustru og Præstekonen var jo beslægtede! (Som man erindrer, indskrænkede »Slægtskabet« sig dog til, at Præstekonen var Kammerraadindens første Mands Broderdatter).

At Tobiesens Armod var ægte nok skønnes el-lers af flere Ting. Saaledes udsteder han i 1710 Bevis for at skylde sine kære Sognemænd og Til-hørere: Gregers Nissumboel, Morten Torngaard, Jens Poulsen, Pilgaard, og Jens Jøssen, Hyldgaard, ialt 199 Daler, som de har laant ham i hans store Fornødenhed. Da Høsts Enke nu endelig har faaet Indløsningssummen (250 Sldl.), pantsætter han Præ-stegaardens Bygninger til disse Sognemænd for Gæl-den, som skal afdrages med 30 Rd. aarlig.

Hvis man nu tror, at Tobiesen efter ovennævnte Historie for bestandig er udstødt i Fornedrelses-tilstanden, tager man dog fejl. Han maa sikkert have haft Egenskaber, som kunde veje op mod den økonomiske Misére. I 1725 døde Herredets Provst, og efter at Præsterne havde »voteret« om hans Ef-

terfølger, sender Biskoppen dem et Cirkulære, hvori han skriver, at det har været ham fornøjeligt at finde Skodborg Herred med saa mange brave og værdige Mænd forsynet. Det har faldet besværligt at vælge; men da de fleste Stemmer er faldet paa den ældste Herrens Tjener udi Herredet, velærværdige og meget vellærde Hr. Laurits Tobiesen, og da Biskoppen ogsaa deri er enig, saa ønskes velbemeldte kære Guds Mand til samme Provsteembede megen Velsignelse, Naade og Bistand ..

Se, det var andre Toner! Men Tobiesen følte sig for gammel og svag og frabad sig Provsteembedet. Tre Aar senere skred han ned under Kirkegulvet til sine Forgængere (eller mulig snarere ned paa Kirkegaarden). Hans Enke maa have været betydelig yngre end han; thi hun levede endnu i 1766.

6. Thomas Berg (1728—43) kom hertil fra Tværsted, hvor han i 7 Aar havde været Degn og residerende Kapellan. I 1766 hedder det om ham, at han efter sine endnu levende Tilhøreres Udsagn har den Berømmelse, at Menigheden, som før hans Tid var en af de mest ryggesløse i Herredet, blev i hans Embedstid bragt til Lydighed. — Af Tingbøger og af hans Brevveksling med Biskoppen kan det ses, at han har haft Bryderi med at bekæmpe de Laster, som gik i Svang i Menigheden. I 1736 var der saaledes en slem Historie med Mads Gejlgaard, der levede i Horeris Synd med sin Tjenestepige. Han tilstod og maatte staa aabenbar Skrifte i Nissum Kirke. Pigen tilstod ogsaa, angerfuld og grædende og rørende; men da hun hørte, at hun skulde staa Skrifte i Kirken, blev hun ude af sig selv. Ved en Prokurators Hjælp fik hun Sagen drejet ind under den verdslige Øvrighed og skyldte Mads Gejlgaard for at have paaført hende Løgn og ondt Rygte. Angaaende Tilstaaelsen forklarede hun, at

hun var blevet ført gennem alle Præstens Stuer ind i den inderste, og da hun der pludselig blev fremstillet for Præsten og hans Medhjælpere, samt Degnen, blev hun saa forskrækket og konsterneret, at hun kun tænkte paa at slippe ud og ikke sansede, hverken hvad hun sagde ja eller nej til. — Denne Forklaring mente Byfogeden ikke kunde forkastes. Da der heller ikke fandtes Vidner, og alt saaledes kun var »Røgt og Tidende«, blev Maren Jensdatter anset for fri og kom aldrig til at staa Skrifte i Nissum Kirke. Den sølle Mads maatte betale Bøde for at have løjet Maren (og sig selv!) paa og blev desuden af sit forargede Herskab sat fra Gaarden. — »Kvinden er nu et Portræt paa Studsigthed og Frækthed!« skriver Berg harmdirrende til Biskoppen, hvem han vil have til at tage sig af Sagen. Men denne viise Gubbe lægger stille Brevet til Side; maaske han af bitter Erfaring har vidst, hvor haabløst det er at kæmpe mod den kvindelige Træskhed.

Ogsaa Drikkeriet søgte Berg at bekæmpe med større eller mindre Held. Ved sin Død efterlader han sig bl. a. et komplet Sæt Brændevinstøj og Dele af et andet. Om det er noget, han har konfiskeret — ja det maa jo haabes!

I 1742 var Brorson herude og noterer i sin Indberetning: »Den 29. (Nov.?) holdt jeg Visitats i Nissum Menighed. Sognepræsten Thomas Berg prædikede ret skikkelig .. Ungdommen svarede upaa klagelig, og Menigheden syntes ogsaa begærlig efter at høre Ordet«.

I Pastor Bergs Tid kom der en Vækkelsesprædikant til Sognet. Det var en Student, Jesper Støvring, fra København. Den herrnhutiske Rejseprædikant Gert Hansen fortæller i 1740, at han i Holstebro mødte en Rytter, der fortalte ham om Opvækkelsen i Nissum. Han vilde knap tro det; men da

han fulgte Manden til Nissum, fandt de 93 »Sjæle«, hvoraf de 57 havde Erkendelse (c: var omvendte), og 36 gerne hørte Sandheden; han fik nu ogsaa at vide, at Jesper Støvring, som var en af de ærværdigste Pietister, han havde kendt, var kommet hertil fra Aalborg Stift, hvorfra han havde maattet fortrække, og at de i Nissum havde alt fra ham. »Vi blev der en Uge, og om Søndagen holdt de 2—3 Forsamlinger«. En Skræddersvend, som man forhen havde foragtet, var nu deres Leder. Han staar i stadig Forbindelse med Præsten, besøger ham flittigt og »fortæller navnlig, naar noget kunde være berettet ham«, (altsaa: for at væрге de vakte mod ond Omtale). — En Enke hjælper ham i Arbejdet blandt Kvinderne, »saa at han vandrer ordentlig nok iblandt dem«. Denne Vækkelse fandtes ogsaa i andre Sogne i Egnen og har sikkert været en aandelig Støtte for Pastor Berg, der ligesom sin Efterfølger stillede sig velvilligt til dem. Af Tingbogen ses, at Chr. de Linde til Bækmark i 1737 stævner sin Bonde, Simon Bjerregaard, for Ulydighed, da han har huset Jesper Støvring mod Husbondens Vilje. I det hele skønnes det, at Vækkelsen ikke har mødt samme Velvilje i andre Dele af Egnen som her. Den har nok sat sig langvarige Spor i Nissum, men ses dog hen mod Aar 1800 at have tabt sig.

Iøvrigt gjorde, som Pastor Bruun skriver, Thomas Berg sig udødelig ved at købe og perpetuere et Hus, Varhede kaldet, og 100 Dl. staaende Kapital, at Renten deraf skal være til Husenes Reparation og Beboelse for Præsteenker i Kaldet. Og naar ingen Enke er, maa det benyttes til Skolehus . . Til Enkesædet hørte Jordlod — godt $\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn. (Se videre under »Skolevæsen«).

Thomas Berg er vistnok den betydeligste af Præsterne i 1700erne. Sand Guds frygt har været

Drivkraften i hans Liv. Han var de opvakte Ven og Sognets Velgører, og selv om hans Stiftelse er smuldret hen under Tidernes Omvekslinger, fortjener hans Minde at holdes i Ære af Sognets Beboere.

I 1766 kunde Indskriften paa den store Ligsten øst for Vaabehuset endnu læses. Den lyder saaledes:

»Herunder er bered Hvilested for denne Menigheds Sognepræst og Sjælesørger, Thomas Bergh, fød i Thisted 1692, den 15. Juni, døde i Nørre Nisum Præstegaard den 29. April 1743 — tillige med sin elskelige Hustru, hæderlig Matrone, Anne Marie Jønsdatter Gjesing, fød i Aalborg den 4. Februar 1684, død Anno 1753, den 23. Februar — begge i et udødeligt Haab, formedelst Jesu Christi Opstandelse fra de døde. Joh. 11, Vers 2: Jeg er Opstandelsen og Livet . . .«.

Ane Marie Gjessings Fader var Præst i Tværsted 1688—1713. Hun havde været gift 1. Gang med Sognepræst H. H. Rostrup i Aggersborg. (Ingen Børn).

7. Erik Lemming (1743—52) tilhørte ligesom sin Forgænger nærmest den pietistiske Retning. Hans 1. Hustru, Johanne Henrica Langemarck, døde her 1752, 22 Aar gl., og i 1758 blev han gift 2. Gang med Anne Lucie Lindberg; hun døde samme Aar, og Lemming blev derefter gift 3. Gang med Christine Marie Elisabeth Torp. Der er kun 8 Maaneder mellem de to Vielser. — I 1751 var Brorson paa Visitats paa Eggen, og Aaret efter indsendte han en Beretning om »de værdigste og til Forflyttelse mest egnede Præster«; han nævner 3 i Skodborg Herred. Om Lemming hedder det, at han »er en redelig og flittig Lærere, er fattig og har et ringe Kald«. Efter denne Anbefaling blev Lemming næste Aar forflyt-

tet til Ude- og Oppe Sundby, hvor han døde 1778, 66 Aar gl. — Om Visitatsen beretter Brorson følgende:

Den 11. (Sept. 1751) var ansat til Visitats i Nør Nissum; men da jeg om Morgenens i et hart Wær var kommet til Præstegaarden, paakom den svære Storm, hvorved skete saa stor Skade til Lands og til Vands, saa at hverken jeg eller Menigheden kunde komme til Kirke, hvilken varede den ganske Dag og Natten over, desaaarsage jeg først visiterede i samme Nør Nissum Menighed tidlig Kl. 6 (næste Morgen). Sognepræsten, Hr. Erik Lemming, holdt en smuk Catekisation om de 2 Ting: at kende sig selv og Christum. Ungdommen svarede skikkelig, og var intet at klage over Lærerens (c: Præstens) Flid«. — Samme Dag holdt Brorson saa — uden Forsinkelse — Visitats i Gudum.

8. Chr. P. Bruun (1752—68) var født paa Langeland, hvor Faderen var Fæstebonde. Han blev »holdt til gavnlig Undervisning i Børnelærdom, Skrivning og Regning«. Derpaa kom han paa Latin-skole, blev Student og senere theol. Cand. — For at faa Raad til at læse videre, maatte han derind imellem »konditionere« (sagtens som Huslærer). Han prædikede Dimis 1749, 25 Aar gl. Senere blev han Skoleholder og var derefter Kapellan paa Dallund, til han, 29 Aar gl., blev Præst i Nissum. Hen skriver selv, at hans Liv siden Faderens Død, i hans 5. Aar, »hidtil har været Guds pure Naades Førelser gennem Trængsler og mangehaande Nød«. Han blev 1752 ordineret af Brorson og samme Aar gift med Cecilie Kirstine Hjortsbjerg, hvis Fader var Sognedegn i Skeby og Otterup. — Bruun har givet et godt Bidrag til Sognets Historie i sin Indberetning i 1766, hvoraf en Del tidligere er anført. Her skal nu gives et Par yderligere Uddrag.

Om *Kongensgaard* skriver han, at den for 100 Aar siden siges at være gjort af nedbrudte Bøndergaarde til en Herregaard, der siden er kompletteret ved Køb af Bøndergods af Mathias Pedersen. Saaledes har han vel hørt efter gamle Folks Forklaring. Af det tidligere anførte (Side 83 ff. og S. 101) kan vi jo nok skønne, at denne Tradition hverken har været korrekt eller fyldestgørende.

Om *Nissum* skriver han: »Sognets bedste Næring bestaar i Opfodringen af Kalve og Føller og nogen Handel med Stude og Heste. Der avles Rug, Byg og Havre, dog kun til eget Brug. Af Fiskeri haves intet, uden at Harboørerne paa en Maanedes Tid kommer med deres Pulsvaadder og tager Aal i Limfjorden . . . og dog faar Sognet mindst af Aale, formedelst Land-Prangere, som fører dem bort. — Af Mineralier er der ingen, uden en Slags Lim (Mergel), hvorved gammel Jord gødes og opbrydes til stor Frugt for de fleste«.

Bruun blev 44 Aar gl. Af Skiftet efter ham ses, at han bl. a. har ejet 51 Bøger. Boet giver kun 483 Rd., og Gælden udgør 1124 Rd., saa der bliver intet at arve. Af Sognemændene skylder han Penge til Laust Boel, Niels Madsen i Hyldgaard og Peder Byskov.

9. *Herman Schor* (1768—78) var Præstesøn fra Bornholm og Hustruen, Hedevig Margrete Dauw, Præstedatter fra Neksø. Af deres Børn blev Poul Præst i Torslev. Da Biskop Bloch visiterede her i 1775, fandt han kendelige Spor efter Lærerens (c: Præstens) Flid, »hvilken Gud fremdeles styrke og velsigne«. Da han straks efter Schors Død atter var herude, var han »med Ungdommen og Menigheden fornøjet«. Hans Enke boede i 1787 i Enkesædet og levede af Pension. Hun havde der 3 Pigebørn og en Tjenestepige. I 1801 levede hun der endnu, kun med

en 11-aarig Tjenestepige. Snart efter forlod hun Sognet og døde i København 1805. Siden har ingen Præsteenke boet i Stiftelsen.

10. Holger Grønlund (1778—1801), Præstesøn fra Darum, var »Hører« t Ribe og derefter Præst her, blev forflyttet til Agerskov og døde der 1805, 54 Aar gl. Var gift med Magdalene Hammer, Præstedatter fra Hvidding. De havde ingen Børn; men i 1787 fire Drenges som Plejebørn (med Efternavn Fisker), desuden Svigermoderen og 5 Tjenestefolk. — I 1786 konfirmerede han Junker Stephan Christoffer Hansen, 16 Aar, og Junker Johan Vilh. Hansen, Etatsraad Hansen, Amtmand for Lundenæs og Bøvling Amter, hans 2 Børn, »som har været i mit Hus 7½ Aar til Undervisning«. — ^{24/7} 1795 vिसiterede Biskoppen i Nissum Kirke og var velfornøjet baade med Præsten og Menighedens Ungdom. Grønlund har været en begavet og interesseret Præst. Af hans udmærkede Optegnelser i Embedsbogen kan der kun blive Plads til et Uddrag angaaende Præstegaarden.

Bygningerne bestaar af Salshuset mod Nord: 21½ Fag med en Udbygning paa 5 Fag mod Nord, hvori Folkestue, Spisekammer og Mælkestue; Lade mod Syd med Hestestald: 20 Fag med en Udbygning, hvori Karlekammer og Rullestue; Fæhus og Tørvehus mod Øst, 21 Fag; et mindre Væsterhus: 16 Fag; Vognskur og Faaresti. — Avlen udgjorde i 1780: 37 Tr. Rug, 67 Tr. Byg, 114 Traver Havre. Desuden 31 Læs Hø. — Byg og Havre giver mestendels 1 Td. af Traven; men Rugen naar det sjældent.

Marken er i Grunden mest sortagtig, muldet Jord; lidt deraf er lavt. Alle Agre sønden Præstegaarden og Adelvejen, med Engene ved Agerenderne, grænser ind til L. Borum og Grummesgaard

Mark. Øst for en Eng, kaldet Langkær, som er adskilt fra Hyldgaard Mark ved en Kast. — Vest for Præstegaarden en lille Toft, 9 Agre, indhegnet; mod Nord grænser Agrene mod Midterrunden, som gør Skel til Gejlgaards, Lindsbols og Ejdals Mark. — Ø. Gaarden og norden Vejen er Rokkekær, samt de Agre, der mod Nord gaar til Enkeboligens Jord. mod Øst til Karhøj og Hyldgaard Jord. Brakket Agre er 6, som grænser mod Syd til Hyldgaard og mod N. til N. Byskov Mark. Skrinkbjerg Agre er 5, som mod S. gaar til Hyldgaard og Bjerg, mod N. til Hyldgaard Jord. — Ved samme Agre lidt Eng til $\frac{1}{2}$ Læs Hø. »I Engen har jeg fundet en Mose, hvor jeg hvert Aar lader grave 8—10 Læs Skodtørv«. De er vel ikke saa gode som dem fra Møborg, men ganske brugelige. Midtstrøm adskiller Ejendomme. — Tilsidst omtales de Agre, som ligger spredt ind mellem de andre Ejendomme i Sognets østre Del (se Side 13 og nedenfor om Smedsboels Udstyking).

Grønlund omtaler bl. a. ogsaa Uvejret den $\frac{1}{10}$ 1786, »den grueligste Storm, som jeg har oplevet og nogen kunde huske«. Han skildrer Ødelæggelserne i Vestjylland og skriver til sidst: »Her i N. Nisum blev følgende Kornlader ødelagt og kastet over Ende: S. Byskovs, Agergaards, Torngaards, Lille Krens, Grebsgaards, Skafsgaards, Ousgaards, Pilsaards og N. Balles. foruden mange andre Lader, som blev beskadigede«.

11. C. Clauson (1801—21) var født i Norge, men Faderen blev senere Præst i Fredericia. Clauson var gift med en Præstedatter fra Vejrum. Af deres 9 Børn blev Martha gift med den ansete Fremskridtsmand, Lærer J. Dahl i Holstebro, der bl. a. har anlagt Holstebro Lystanlæg. Constance ægtede Pastor Gad i Estvad, som senere blev sindssyg. Fre-

derik skulde have været Præst, han endte omsider efter mange »skæve« som Degn i Bøvling. — Claussons Fader var Dr. theol., og Clausson arvede meget af hans Lyst til Læsning og Studeringer, samt adskillige af hans Særheder. Han gav sig meget af med at skrive, og hans Produktion fylder næsten en Side i Erslevs Forfatterleksikon. Han kunde mange Sprog og studerede ogsaa Folkemaalene. I 1810 offentliggjorde han i Tidsskriftet »Iris og Hebe« en hel lille jydsk Ordbog, som endnu kan læses med Fornøjelse, ligeledes leverede han flere Melodier til en dengang udkommende Kæmpevisesamling (se f. Eks. »Danske Folkeminder«, Bd. 17, S. 144). Han udgav f. Eks. ogsaa en Pjece om Mergling, ja fremkom endog med et Projekt til to nye Kanaler fra Østersøen til Vesterhavet! — Projektmageriet, som Slægtninge og Kaldsfæller morede sig over, havde han taget i Arv efter Faderen. Denne forøvrigt ret dygtige og ansete Mand skal i sin Tid have indsendt til Kancelliet en storartet Plan om Anlæggelse af to nye Købstæder i det »bytomme« Rum i Østjylland. Den ene By skulde ligge ved en Aa, den anden ved en Sø, og Byerne skulde opkaldes efter Majestæterne og hedde »Frederikssaa« og »Julianesø« . .

Men trods al nedarvet Ekcentricitet og Fantasteri synes Clausson dog ikke at have manglet praktiske Evner. I 1806 fik han udskiftet Smedebol fra Præstegaarden efter at have købt Jorden, der jo var Fæste. fra Kappel. Ingen vidste, hvor Smedebols Jord laa, men man delte saa Jorden efter Maal og Takst i Forhold til Hartkornet, saaledes at Smedebol fik Udmarkerne. Disse fik Clausson saa delt i Parceller, der bortsolgte. — Ved »Synet« over Præstegaarden i 1805 meldes, at det staar vel til med Bygningerne, og at Haven er vel indhegnet og med Træ-

planter forsynet; den hører til de smukkeste i Eggenen.

Da Biskoppen i 1809 var herude, gav Clausson bl. a. følgende Oplysninger om Embedet: Der saas 2 Td. Rug og Hvede, 4 Td. Byg og 16 Td. Havre. I Tiende ydes 4 Td. Rug, 33 Td. Byg og 51 Td. Havre, samt 150 Rd. i Penge. — Besætningen er 4 Stude, 11 Kreaturer, 24 Faar (og formodentlig nogle Heste). Dette var jo ikke saa galt efter Tidens Forhold. — Knap saa godt forløb Bispevisitatsen i Kirken. Her katekiserede Præsten nok temmelig godt, og saavel den konfirmerede som den ukonfirmerede Ungdom viste temmelig gode Kundskaber, ejheller fremkom nogen Klage. Men saa prædikede Clausson ogsaa over Dagens Evangelium, og her »viste han kun meget maadelige Gaver, som geistlig Taler«. Forkyndelsen har maaske været trykket af den megen, spredte Lærdom. — Clausson forflyttedes til Smidstrup og døde her 1842, 72 Aar gl.

12. A n k e r S t o r m, Præstesøn fra Egtved, var gift med Prokurator Hansens Datter, Gydine, fra Varde; en Søster til hende var gift med v. Brochdorff i Aa Mølle. Gydine Storm var født 1798 og døde 1878. Storm døde 1837, knap 57 Aar gl. og ligger begravet øst for Kirken. I hans Tid døde Deggen Lyne, og Storm fik nu meget at gøre med Skolevæsenets Omordning; herom er fra hans Haand bevaret en Del gode Oplysninger. Han skal have været en lille Mand og — efter de gamles Fortælling — en god Prædikant. I 1834 nævnes foruden Præstefamilien en Plejedatter, Hanne Gjerulff, 13 Aar gl., og deres Huslærer, J. G. Aggersborg (blev Lærer i Lemvig og Dbm., død 1901).

13. D. P. L i n d (1838—56). Præstesøn fra Naur; var gift med Pastor Lunds Datter, Sofie Amalie, fra Lemvig. Vældig interesseret i sit Landbrug og god

Kommunalmand. Hans Optegnelser i Forhandlingsbogen er meget fornøjelige at læse. Skal ikke have været nogen stor Prædikant; men gl. Niels Frandsen sagde, at han var en dygtig Præst, der vilde, at Ungdommen skulde lære noget. Han kunde være »stikken med Lektierne; men Konfirmanderne holdt meget af ham. (Hvis det kneb at slippe frem til Konfirmation, prøvede man med en Gaas, fortalte Sofie Pilgaard; saa smeltede hans gode Hjerte). Han blev forflyttet til Skødstrup. Lind var født i Naur 15. September 1802 og døde i Aarhus 2. Marts 1881. (Fødselen forkert angivet hos Wiberg, Alderen ligeledes i 100 A. D.).

14. E. S. Falkenskjold (1857—65) kom hertil fra Rind og medførte sin dygtige Avlskarl, Chr. Christensen, ved hvis Hjælp han drev Gaarden godt. F. var ugift. Han var en meget dygtig Mand, en udmærket Prædikant; var paavirket af den grundtvigske Retning, men vilde dog ikke tage Parti. Hans Forkyndelse bevarede sig i manges Minde, og enkelte Taler gjorde et overordentligt Indtryk. Saaledes talte han over en gammel Kone i Pilgaard, der var død efter langvarige og haarde Lidelser. Han talte da om Trængslerne i Verden og Herligheden hisset, og om, at intet kan lignedes ved dette: at dø en salig Død. Denne Tale, som holdtes ved den gamle Kones Grav, glemtes næppe af nogen af dem, der hørte den. — Falkenskjold forflyttedes til Tem. hvor han kom ud i nogle Stridigheder om Ritualet, hvorfor han i 1867 fik et Vink om at søge sin Afsked. Falkenskjolds Afvigelser fra det da gældende Ritual var uden nogen som helst reel Betydning (han sagde »Kødets Opstandelse« i Stedet for »Legemets Opstandelse« o. lgn.). Man maa undres over Myndighedernes Adfærd overfor en saa duelig Præst som F., selv om der ligger nogen Forklaring

i Præstens Stivsindethed. Falkenskjold synes især at være forbitret over, at han ikke maatte bruge Rituallet i samme Form, hvori mange grundtvigske Præster brugte det, fordi man ikke turde røre dem af Hensyn til Partiet. — A. C. Gantris fortæller, at F. senere blev Hjælpepræst hos C. Hostrup, hvilket dog kun kan have været noget privat og midlertidigt.

15. F. D. Jørgensen (1865—70) kom hertil fra Kristiansø, hvor han var blevet Præst i 1856 efter i ca. 20 Aar som Kandidat at have næret sig ved Skolevirksomhed o. lgn. i København. Hans første Hustru var død 1864, og et Par Aar efter giftede han sig med Marie Kjær, Datter af Gæstgiver Mads Kjær i Lemvig (Side 9); hun var skilt fra sin første Mand, Skovfoged C. A. Nerent. Jørgensen var en simpel Prædikant; det var desmere uheldigt for ham, som han kom efter en saa fængslende Taler som Falkenskjold. Yderligere skadede det hans Anseelse, at han havde taget en fraskilt til Ægte. Man fortæller, at naar han i Konfirmandundervisningen kom til det 6. Bud, sagde han: »Det springer vi over; det har I ingen Forstand paa nu; det kommer senere!« Det huskes om ham, at han jævnlig skulde have sig en Pris; han var ellers en smuk og fin gammel Mand, men svagelig og kom mindst muligt uden for Præstegaarden. — Ved en Bispevisitats klagede man over ham og vilde have ham afsat. Biskoppen tog Klagerne ind til sig og sagde dæmpet: »Lad den gamle Mand sidde; han lever ikke længe!« Det blev sagt saa smukt og indtrængende, at det gjorde stærkt Indtryk, og man frafaldt Klagen. Jørgensen døde 28. September 1870, 65 Aar gl.; begravet nordøst for Kirken. Hans Enke døde i Aarhus 1901.

16. G. G. W. Berggreen (1870—76) var Søn

af den kendte Komponist, A. P. Berggreen. B. var Sognepræst i Sønderjylland 1861—64, blev afsat af Tyskerne, var derefter kst. Præst o. lgnd., til han blev kaldet til Nissum. Han var nærmest højkirkelig, en særdeles god Prædikant, talte gribende og indtrængende, var derfor højt anset. Men — fortalte Niels Frandsen — det blev mindre, da I. M. kom til Nissum. Han kunde ikke lide Missionærerne og sagde, at man ved Missionsmøderne kunde sige baa- de Dit og Dat; men »oppe i det store Hus« (Kirken) prædikedes der under større Ansvar, mente han. Han formanede engang Tinus Lind, Degnen i Handbjerg, der rejste en Del om og holdt Møder, til hellere at blive hjemme og passe sin Skole. Dette fandt nok Sted ved et Møde i Broksgaard. — Berggreen kom herfra til Lemvig og blev straks efter Provst. Forflyttedes senere til Fyn, tog Afsked 1900, døde i København 1903. — Provst Berggreen hørte til »den gamle Skole«; men det er sagt om ham, at han var Sandheden tro i Kærlighed og bevarede et faderligt Hjerter for sin Menighed.

17. C. M. Carstensen (1876—86) var Præstesøn, født paa Kristiansø, kom hertil fra Venø, hvor han var Præst i 7 Aar og tillige Sogneraad- formand. Carstensen var gift med Sara Thomsen, en Præstedatter fra Gamtofte, og blev efter hendes Død gift 2. Gang. Af Børnene blev Frederik C. Præst (siden 1912 i Birket). — Carstensen har skrevet Prædikener til I. Miss. Tidende og desuden udgivet en Udlægning af Thessalonikerbrevet; han har ogsaa optegnet noget om Venøs Historie. (Han havde i det hele mange Interesser, var meget musikalsk og skal have prøvet paa at faa Nissumboerne til at danne et Sangkor, hvilket mislykkedes, de var for ukultiverede — særlig P. Boel var helt umulig! fortæller min Meddeler). — Gl. Niels Frandsen sagde, at Car-

stensen ikke var nogen stor Prædikant; men han var dygtig til Altertjenesten og iøvrigt begavet, og et ejegodt Menneske var han; han forflyttedes til Krogsbølle paa Fyn, tog Afsked 1907 og døde 1919, 80 Aar gl.

18. A. d. L. H a n s e n (1886—1904) var født 12. September 1856 som Søn af Skomagermester Jens Hansen i Borup. (»Gl. Hansen« opholdt sig senere hos Sønnen, døde paa Sjælland). — Ad. L. Hansen var som Student et ivrigt Medlem af K. F. U. M. og en flittig Arbejder i Søndagsskolen. Hans gode Humør og store Flid karakteriseres godt i de to Tilnavne: »Glade Hansen« og »Jern-Hansen«, som hans Venner gav ham«. Blev Kandidat 1883 og arbejdede en Tid for I. M. i København, var senere Kapellan i Tørring Heldum og forflyttedes herfra til Nissum (se Hardsyssel Aarvog 16). Han er jo særlig bekendt, fordi han stiftede Højskolen og Seminariet. Grundlæggelsen af disse, efterhaanden store Virksomheder gav et uhyre Arbejde. I sine Velmagtsdage var han allerede paa Kontoret i Præstegaarden Kl. 5—6 om Morgenen, og Præstegerningen skulde jo ogsaa passes. »Hans Sygebesøg huskes endnu, og hans personlige Samtaler ogsaa, for Resten ogsaa hans Prædikener og Skriftemaal . . . Egentlig Missionsmand var han ikke, og blev det heller aldrig; men Syndere vilde han have omvendt, og de hellige vilde han bo midt iblandt«. Hans store Virke »skaffede ham en Række Aar, fulde af Arbejde, Anstrengelser og Vanskeligheder, og den bevægelige, myreflittige lille Mand fik et Knæk. Endog den saa haardt tiltrængte Ferie benyttedes til anstrengende Studium«. I 1903 solgte han Højskolen for at begynde en Latinskole i København; men Skolesammenslutningen derinde hindrede denne Plan. I 1904 forflyttedes han til Øde-Førslev paa Sjælland. Men

efter de 18 Aars rastløse Arbejde i Nissum var hans Helbred nedbrudt. Det hjalp ikke, at han i næsten 2 Aar holdt sig fri for alt Arbejde, ej heller at han søgte Helbredelse paa forskellige længere Rejser. De hæftige Anfald af Hjertelammelse blev hyppigere og hyppigere. Han døde i Øde Førsløv 28. Oktober 1909 og blev begravet i Nissum, nordøst for Kirken. Ved hans Død skrev hans Efterfølger følgende om ham: »Sit største personlige Arbejde lagde han sikkert i sin Præstegerning. Ofte har jeg mærket hans Spor, som han færdedes omkring her .. Hans Præstesind viste sig ogsaa i de Indskrifter, han holdt af at sætte paa de Huse, han rejste. »Bed og arbejd!« (Ora et labora!) stod der saaledes over Højskolens Dør .. Han var ikke bange for at sige Folk Sandheden og vidne stærkt mod Synd. Og særlig blandt de syge og gamle og blandt hans Konfirmander er hans Minde dybt indprentet. Han begærede, at Guds Rige maatte have Fremgang.«

.. Ad. L. Hansen er bl. a. Stifter af »Kristeligt dansk Fællesforbund«. Han har skrevet et Par Smaaskrifter. Foretog adskillige Studierejser til Udlandet. .. Ved Afrejsen fra Nissum modtog Hansen og Hustru en Mindegave til et Legat paa 1600 Kr. (hvilket de paa deres Sølvbryllupsdag forhøjede til 3500 Kr.) til Fordel for fattige Elever paa Nissum eller Haslev Seminarium. Ad. L. Hansen blev i 1884 i Frederiksberg gift med Thora Onsager (Datter af Oversergent Poul O.), som døde i Haslev 1937. Fru Hansen var meget yndet i Menigheden, og hendes Minde er bevaret. Hun maa i ikke ringe Grad have baaret sin Del af Dagens Byrde og Hede.

.. Da jeg første Gang i min tidlige Barndom saa Nissum Præstegaard og kiggede ind ad Gaardsledet, hvilede der en egen gammeldags Stilhed over den. Fire lave, hvidkalkede Længer. Stuehuset mod Nord.

Nogle Ænder vrikkende hen over Gaardspladsen. Og i Straataget over Ladens Vestgavl stod en Vindfløj, som Sognemændene havde foræret en af Præsterne. Den forestillede en Mand med lang Pibe og do. Kjole. Jeg har senere tænkt mig, at den maaske kunde symbolisere en Del af de gamle Præster, som havde siddet her under det mosgroede Tag i en maaske noget søvnig Idyl, hensunken i rolige Overvejelse og fredelige Tanker. I saa Fald maa Ankomsten af den ny Præst i 1886 jo have virket som et lille Jordskælv; thi Pastor Hansen var hverken Idyl eller Meditation. Han var myldrende fuld af Ideer og gnistrende af Energi og han saas i stadig urolig Bevægelse. Han er den Enkeltmand, hvis Virksomhed har haft størst Betydning for Sognet. Det er hans Skyld, at »N. Nisum er blevet et af de mere kendte Sognavne. Det er sjældent, at en Præst efterlader sig saa dybe og varige Spor, som Ad. L. Hansen har gjort det i Nisum.

(Vi er nu naaet saa nær op mod Nutiden, at det af flere Grunde vil være rettest at indskrænke Omtalen af de sidste Præster til de mere tørre, biografiske Data.)

19. C. A s s c h e n f e l d t H a n s e n (1904—14); født i Flensborg, Søn af Dr. phil. P. Hansen, Cand. theol. 1879, Sognepræst i N. Nisum 1904; 1906 Seminarieforsøger; 1909—12 tillige Forsøger for Højskolen, forflyttet til Gjern 1914, senere flere Embeder, død som Pastor emeritus 28. Marts 1934, begravet i Langaa. — Er blevet kaldt »Danmarks flittigste Præst«. En ypperlig Prædikant og en uhyre flittig Skribent; de af ham forfattede eller redigerede Skrifter udgør et helt lille Bibliotek. Heraf nævnes »Fra Guldgruben«, en Bibelforklaring i 7 store Bind; en Række kirkehistoriske Smaaskrifter, ialt 29; »Fra Vendsyssel«, 2 Bd.; »Kirkehistorie for Me-

Ad. L. Hansen

Grundlæggeren af Højsk. og Seminariet, Pastor Ad. L. Hansen. — Den gl. Præstegaard.

nigheden«, 2 Bd. — Redigerede »Missionsbudet«, senere »Det lille Missionsbud«, og fra 1893 en lang Række kristelige Børnefortællinger under Titlen »For mine smaa Venner«. En Mængde andre Skrifter, sidst en Levnedsbog, hvortil de Læsere henvises, der ønsker fyldige Oplysninger om hans Liv og Virksomhed. (Se ogsaa bl. a. Dansk Miss. Blad 1934, Nr. 15, Kr. Dagblad 12. April 1934; Vilh. Becks Erindringer, S. 153; I. M. Hist., Side 289 ..).

A. H. var i Bestyrelsen for I. M. i mange Aar, og han udførte et stort Arbejde for ydre Mission; var 1890—1916 Bestyrelsesmedlem i D. M. S. — »Der findes næppe en Gren inden for Guds Rige i Danmark, som han ikke med sin Person, Mund og Pen har støttet og virket for«. — Asschenfeldt Hansen blev 1882 gift med Emilie Christine Sørensen (død 1890), gift 2. Gang med Agnes Oktavia Ingeborg Hedvig Sørensen; begge Hustruer var Døtre af Lærer Sørensen i Lundforlund. Blandt Børnene skal lige nævnes: Poul A. H., Præst, Taarup; Boghandler A. H. i Aarhus; Vilh. A. H., Læge, og Hj. A. H., Lærer i Ø. Snede. — Ogsaa Asschenfeldt Hansen har efterladt sig dybe Spor og varige Minder i Nissum, selv om hans Virksomhed ikke som Forgængerens særlig er knyttet til et enkelt Sogn.

20. J. P. Agger (1914—26); f. 1856, Søn af Lærer M. Agger i Hodsager, Lærereksamen 1876, derefter forskellig Lærervirksomhed; Cand. theol. 1886; s. A. Sognepræst i Balling; i Hygum Houe 1890, Neksø 1900, kom derfra til N. Nissum, døde 1. Maj 1926 (begravet nordøst for Kirken).

Agger har skrevet Prædikener i I. Miss. Tidende og desuden en Mængde Bladartikler. Var Formand for I. M. paa Bornholm, ligeledes for flere andre Virksomheder. Formand for Bornholms Kreds af »Den danske Præsteforening«, ligeledes her for

Ringk. Amtskreds af samme Forening. — Blev 1886 gift med Hansine Marie Christensen, Datter af Højskoleforstander J. Pinvig Christensen. — Ogsaa Agger var en særdeles god Prædikant. Baade han og Forgængeren var præget af Indre Mission i dennes lidt ældre Form. Jeg tror, man kan sige, at de begge bær det Tidspræg, som kendetegnede I. M. i de 2 sidste Aartier af forrige Aarhundrede.

21. N. O. Nielsen (1926—); født i Holstebro 1892, Cand theol. 1918, Sogneprsæt i Næsborg 1919, derfra til N. Nissum. Gift med Karen Elisabeth Ilsøe, Datter af Provst P. Ilsøe, Karlby ved Grenaa.

.... Angaaende Præstegaarden kan endnu tilføjes, at det nuværende Stuehus byggedes i Begyndelsen af Ad. L. Hansens Tid; 1903 bortsolgtes godt 40 Tdr. Land af Marken til J. Andreassen, som her oprettede Portgaard (senere: O. Vium Olesen, J. Jakobsen ...) og desuden i Ad. L. Hansens Embedstid efterhaanden andre Dele af Jorden, saa der nu (1930) kun er tilbage ca. 25 Tdr. Land, som Præsten selv driver.

Skolevæsenet.

De gamle Degne gav sig ikke af med egentligt Skolehold. Degnens Bestilling bestod alene i at være Kirkesanger, samt at give Børnene en Smule Religionsundervisning, hvilket foregik om Søndagen i Vaabenhuset og maaske engang imellem en Søndag et andet brugeligt Sted. Man var ikke i Nissum paa Erasmus Montanus' Tid kommet saa vidt som paa »Bjerget«, hvor man baade havde en Degn og en Skoleholder. I Nissum havde man ikke engang en Sognedegn, eftersom Degneembedet var blevet skænket til Latinskolen i Lemvig. Derfor hedder det i en Præsteindberetning fra 1690: »Der findes ingen siddende Degn i Sognet, men Sognet er tillagt Høre-

ren i Lemvig for undertiden af ham selv, undertiden ved en løbende Degn af Lemvig Skole, at betjenes«. — I den første Tid efter Reformationen har der jo været en Sogndegn, som boede i det gamle Degnebol (der hvor nu Marie Borum bor). I 1683 har Latinskolen dog holdt en »Substitut« herude, vel nok en Bondemand, der var noget oplyst og god til at synge. Han hed Jens Christensen og boede i Degnebolet, hvor hans skattepligtige Genstande angives at være: »ham selv, hans Hustru, hans Søn og en Kow!« — Efter hans Død har der en Tid været en Løbedegn, som formodentlig ikke har været videre populær, naar han om Søndagen kom for at gøre Kirketjeneste herude. Løbedegnen kunde tit være en stor, skarnagtig Latinskoledreng, der næppe altid har været nogen Prydelse for Gudstjenesten. Rimeligvis har baade Menigheden og Pastor Høst været misfornøjet med denne Ordning. I hvert Fald ansatte Latinskolen igen en Stedfortræder herude i Aaret 1700.

Denne ny »Substitut« var en god og agtværdig Mand ved Navn Chr. Møller. Han boede i Ø. Stokholm, som han havde i Fæste. I hans Tid oprettedes Skolevæsenet, og da Latinskolen nedlagdes i 1740, genoprettedes Degneembedet i Nissum, blot med den Forpligtelse, at Degnen aarlig skulde afgive 3 Rd. til Ribe Latinscole. Chr. Møller blev da rigtig Degn det sidste Par Aar af sit Liv, altsaa til 1742.

I en Skrivelse fra Provst Rosenberg i Lemvig, dateret Palmesøndag 1735, hedder det om N. Nissum: »Der burde en Skole oprettes . . . Sognet er et meget godt Sogn (de har altsaa Raad til det!) . . . ingen studeret Person er der Degn, men alene en Bonde, dog duelig og skikket efter sin Lejlighed«. Pastor Bergh har nedenunder noteret: »Ønsker gerne, at saadan kristelig Værk kunde faa nogen Fremgang til Guds Æres Forfremmelse og Ungdommens

Oplysning og Præstens Glæde Ankom den 18. og straks Degnen letteret«. Af den sidste Tilføjelse ses, at Præsten har været ligefrem forhippet paa at faa Sagen i Gang, og da Chr. Møller altid stod sammen med Præsten som dennes trofaste Medfølger, er Værket vistnok blevet fremmet meget hurtigt.

Nogle Aar senere grundlagdes Skolevæsenet overalt i Vestjylland under mere officielle Former, hvilket var en Frugt af Kr. den 6tes Forordning af 23. Januar 1739. Fundatsen for N. Nissum er dateret 5. Maj 1741 og indeholder følgende:

Skoleholdet skal ske i Degneboligen. Som Skoleholdere agtes bekvemme Degnen og hans Søn Henrik, som »skikkelig baade kan læse og skrive, tilligemed regner saa godt, som Bondestanden det kunde behøve. Degnen har selv holdt Skole, som han aarlig har kontinueret med for de nærmest beliggende, og Sønnen som Omgangslærer for de længere fraliggende«.

Henrik, som det meste af Tiden boede i S. Touborg, forsvinder fra Sognet ca. 1747 og boede vistnok senere i Rom. Den anden Søn, Jørgen Stokholm, nævnes som gift 1728 og har da nok allerede drevet Gaarden. Han blev Enkemand i 1739 og havde 1741 det Vanheld at blive udlagt som Barnefader af sin Tjenestepige; de kom begge til at staa aabenbar Skrifte i Nissum Kirke. 1743 blev han gift 2. Gang med Ane Christensdatter fra Støvlbæk. Aaret efter havde han Barn i Kirke, og af de meget fine Faddere ses det, at Jørgen nu betragtes som fuldt rehabiliteret; 1754 blev han gift 3. Gang, og Aaret efter døde han. — Degnen Chr. Møller døde 1742, og Enken, Sinne, overlevede ham.

Efter Møllers Død kaldede Brorson i 1742 Jakob Dagnæs til hans Efterfølger. Det var vist-

nok mest for at faa en god Kirkesanger til Sognet. Dagnæs, der først havde opholdt sig i Ribe, havde derefter som »Musikantsvend« og senere som »Orgelmester« (Organist) boet i Lemvig; det har nok været en musikalsk Slægt; Sønnen Otto blev saaledes Orgelmester i Aalborg. Af hans andre Børn nævnes Datteren Karen, der konfirmeredes i Nissum Kirke 1752, 17 Aar gl.; hun opholdt sig i 1771 i København og antages for at være Bertel Thorvaldsens Moder*); endvidere Chr. Dagnæs, f. 1743; han giftede sig som 24 aarig Ungkarl med den 43-aarige Enke Kirstine Villadsdatter Bjerg. Hun døde 1784, og Manden var da »for nogle Aar siden bortrømt fra hende«; han boede endnu i 1771 i Lemvig; men i 1787 menes han at være bosat i Norge. Hans Dagnæs, f. 1746, blev i 1780 gift med Enkekone Ane Catrine Søfrensdatter i Lemvig. Han døde som Indsieder i Skidengaard i Lem 1787. Alle hans efterlevende Søskende nævnes i Skiftet efter ham, undtagen Karen. Dette kunde tyde paa, at hun var død; men da Boet giver Underskud, har der maaske ikke været saa stærk Grund til Eftersøgning. Jakob Dagnæs, f. 1739, opholdt sig 1787 i Thy, Søsteren Johanne i Vintersgaard i Fabjerg, og Karls Opholdssted vides ikke. Anne Dagnæs, f. 1748, blev gift med Chr. Olesen fra Lem i 1782. Han var vistnok fra Damgaard og var født 1750. I 1787 boede de i L. Tørngaard, Manden gik i Dagleje. 1801 bor de i Smedslund. Den sidste Optegnelse lyder: Ane Marie Jakobsdatter Dagnæs, Almissemødre Chr. Olesens Kone i Fattighuset, død 1827, 84 Aar gl.

Skoleholderiet synes Dagnæs ikke at have givet sig af ham med. I hvert Fald det meste af Tiden var der en anden til den Bestilling. 1748—57 var Skole-

*) Se Tilføjelser og Rettelser.

holderen J. Svane, der senere blev Degn i Hjerm; 1768 nævnes Skoleholderen Hans Paludan. Degnestillingen og Skoleholderiet hørte nemlig i de Tider ikke fast sammen. Somme Steder havde eller i hvert Fald til t og, Degnen sig Ret til selv at ansætte og lønne Skoleholder. Her i Sognet blev dog dennes Løn normeret, og Degnen fik ikke Lov til at skalte og valte, som han vilde. — Chr. Møller synes ikke at have boet i Degnebolet (dette laa der, hvor nu Marie Borum bor), skønt han jo i de sidste Aar maa have holdt Skole der. Bolet var derfor naturligvis blevet meget forfaldent. I 1743 klager Dagnæs over, at det ser elendigt ud ved ham. Salshuset er kun paa 5 Fag og uden Spisekammer, Skorsten eller Køkken, og det hele staar for Fald. Laden ligger snart paa Jorden, Bolet har været lejet bort for 2 Rd. aarligt; der kan knap fødes en Ko; han maa have »hende« hos en anden en Del af Tiden. Dog har han om Vinteren 2 Køer, formedelst den Fourage, han faar af Sognet. Men det maa lægges i Stak, da Laden er ødelagt; ogsaa hans »Ildebrand« maa staa ude. Til Skole benyttes 3 Fag, som er tilbygget Degneboligen; — som man ser, er dette lille Skolehus det eneste af Bygningerne, som duer. Det er vistnok bygget 1735 eller lidt senere, og her synes Skolen at være holdt hele Tiden til 1801. — Dagnæs' Klager førte dog til, at Kirkeejeren (Mathias Pedersen paa Kongensgaard) snart efter genopbyggede Degnebolet. — Dagnæs' Hustru, Sidsel Carlsdatter Mulvad, døde 1767, Dagnæs selv døde 4. Januar 1771. Snart efter kaldedes cand. theol. P e d e r O v e r g a a r d (fra Thy) til hans Efterfølger; men han forflyttedes samme Aar til Resen og blev senere Præst i Hurup.

Den følgende Degn, Søren Rømer, var en Søn af Birkedommer og Godsinspektør L. Rømer paa

Ryssensten. Han var her kun i 4 Aar. I 1775 blev han syg og tog til Lemvig for der at blive kureret, men døde under Kuren i sit 36. Aar, ugift.

Gregers Morville (1775—87) var Præstesøn fra Lejrskov og blev Student 1760. Han var gift med en Degnedatter, Dortea Wenster, som senere blev gift med Eftermanden. Blandt hans Børn nævnes Niels Chr. Morville, som blev Amtsforvalter i Viborg og var Fader til den kendte N. G. C. Morville, som var Medstifter af Hedeselskabet. Om Morville noget af Tiden har holdt Skole vides ikke; men i 1783 nævnes en Student, Ferdinand Anton Hirsch, som Skoleholder; han døde her i 1796.

Chr. Karstoft (1787—96) nævnes allerede i 1776 som Skoleholder i Skarrild Søndersogn; han har vel nok selv besørget Skoleholderiet i Nissum, til han i 1796 forflyttedes til Ølby, hvor han fik det Vidnesbyrd, at han var »ganske dærlig og holdt sin Skole med Flid«. — Hans Eftermand blev Hans Paludan, en Præstesøn fra Lomborg. Optegnelserne er ikke enige om, hvorvidt han var Cand. theol. (»S. S. Minister Cand.«) eller blot »Studiosus perpetuus«. Derimod er der ingen Tvivl om, at han var slemt forfalden til Drik, hvisaarsag han i 1749 maatte opgive sin Stilling som Hører ved Viborg Latinskole. Siden ernærede han sig kummerligt ved Skolehold og synes i mange Aar at have været i Nissum, hvor han vel har taget til Takke med Omgangsskoleholdet i Sognet paa de Tider, da Degnen selv besørgede Hovedskolen. Ved Kartofts Bortrejse var han for gammel til at bestride Skoleholdet, hvortil man tog Niels Amstrup; derimod overlod man, trods Alderen, Paludan Degneembedet. 2 Aar efter døde han, 81 Aar gl., ugift.

Knud Lyne (1798—1835) kaldedes af Biskop Middelbo. Han blev paa flere Maader Sognet en

besværlig Mand; men man havde dog den Nytte af ham, at han i Begyndelsen af sin Embedstid opbyggede Degnebolet af nyt med 2 Fag Stuehus og 10 Fag Udhus. Skoleholderi gav Lyne sig aldrig af med; det besørgede Niels Amstrup (1796—1822) og senere S. Raahede, som blev Lynes Efterfølger. Derimod var Nissums sidste »Sognedegn«, efter hvad A. Chr. Gantris fortæller, en ivrig Jæger. Lyne vilde ogsaa have til, at han var af adelig Slægt. Han havde en Kaarde, som ved Auktionen efter ham kom til Gantris. »Jeg vilde gerne have haft den«, fortæller A. C. Gantris; »men min Broder brækkede den til min store Ærgrelse«. — Knud Lyne var 2 Gange gift, sidste Gang med Margrete Lauridsdatter fra Nissumboel. Han havde mange Børn, og i 1826, da han var 64 Aar gl., havde han Tvillinger i Kirke. Den Dag sang han selv (ellers besørgede Raahede ogsaa det) — og i Begejstringen sang han saa højt, at det kunde høres langt bort. Saaledes fortalte gl. Niels Frandsen.

I 1818 udarbejdede man en ny Skoleplan, hvorefter der skulde oprettes en Vestre Skole, og de forskellige Embedsindtægter (med nogen Forhøjelse naturligvis) deles mellem Embederne. Men da man havde faaet det hele stillet pænt op, stødte man paa det Spørgsmaal, om »Lyne havde Privilegier«. Det havde han desværre, og den fuldstændige Gennemførelse af Skoleplanen af 7. Maj 1818 maatte derfor opsættes til efter Lynes Død. Dog erstattedes det gamle Omgangsskolehold med et »Vestre Distrikt« med lejet Skolestue om Vinteren. Med Lynes Børn gik det ikke saa godt, og endnu i 1878 maa Kommunekassen bøsse til en af hans Efterkommere.

Skoleholder Niels Amstrup havde i 1801 Ophold i Hyldgaard, men blev gift i 1802 og lejede kort efter Enkesædet af Pastor Schors Enke, som fraflyttede

Sognet. Senere kaldtes Stedet Ø. Skole, og her holdtes Skole til 1928. Ved kgl. Resolution af 4. Februar 1825 blev Enkesædet for bestandig overdraget Sognets Skolevæsen. I 1828 bestaar Ø. Skole (ogsaa kaldet Varhede) af: Stuehuset, 11 Fag, $8\frac{3}{4}$ Alen vid, i Øst og Vest; Lervægge, Straatag, 1 Skorsten med Pibe af brændte Sten og en Bagerovn. Et Hus i Sønder fra vestre Ende, $5\frac{1}{2}$ Fag, $9\frac{1}{4}$ Al. vid. Grundmur, indrettet til Skolestue og et Køkken. Pibe af brændte Sten. Et Hus i S. og N., 9 Fag, $8\frac{3}{4}$ Al., Lade og Fæhus med Halvtags Udbygning. — En ny Ø. Skole byggedes 1840; senere flere Ombygninger og en større Tilbygning i 1895. — Gamle Amstrup var vist i sine Velmagtsdage en ret duelig Lærer og faar en helt pæn Omtale ved Visitatserne; men paa sine gamle Dage skal han være blevet en Del fordrucken. Ved den Tid var der ca. 100 Børn i Ø. Skole, og de blev den gamle for »myndige«. Naar der kom Is paa Fenskjær, sagde Drengene: »Forlov, Skolemester!« og saa løb de. Amstrup skældte ud, og naar de endelig kom igen, fik de Klø; men det regnede de ikke; men da de fik Raahede, sagde de ikke længere: »Forlov, Skolemester!« for han kunde svinge Tampen, saadan at det sank »i Bunde« — »og det kunde jo ogsaa gerne gøres behov over for saadan en Bandel!« tilføjer Fortælleren.

S. C. Raahede var Gaardmandssøn fra Hvidding i Sønderjylland, var født 1800, dimitteredes fra Borris 1820; blev 1822 Skoleholder og 1835 Lærer og Kirkesanger i Nissum; blev gift 1823 med Christiane Jensdatter fra Lind i Gudum. I 1840 nævnes deres Børn: Jens Kristen 16 Aar, Kristen 15 Aar, Kristen Tang 11 Aar, Dortea 7 Aar (se Side 66); senere nævnes Maren, som blev gift med Tobakshandler Pøhls i Lemvig. (Raahede har endnu talrige Efter-

kommere i Egnen og andensteds).

Da Raahede blev gammel, plagedes han slemt af Gigt og sad i Skolen med Knæene indsvøbt i Faarskind, som var bundet fast med Sime; men Ordenen overholdt han til det sidste. De Midler, som han anvendte, var dog undertiden ualmindelig skrappe, «saa jeg har ikke Lyst til nærmere at omtale dem her. I 1827 havde Ø. Skole (efter Oprettelsen af »Vestre Distrikt«) 53 Børn. Tilstanden var i det hele meget god, og den indbyrdes Undervisning var indført. Ogsaa alle de senere Optegnelser gaar ud paa, at man var fornøjet med Fremgangen. Det synes, at Raahede ogsaa har forstaaet den vanskelige Kunst at katekisere, som man dengang lagde en noget ensidig og overdreven Vægt paa. Maaske der dog paa dette Punkt har været nogen »Behændighed« med i Spillet. A. C. Gantris fortæller, at Raahede havde Balles Lærebog gennemtrukket med hvide Blade med Spørgsmaal og Svar. »Hvad der stod paa dem, det kendte vi saa nyw!« Jeg mindes iøvrigt ikke at have kendt nogen af Raahedes Elever, som egentlig holdt af ham. Han døde 1867; paa hans Grav staar (eller har staaet) et Jernkors.

C. Søggaard Pedersen var Søn af Benbrudslæge P. Chr. Grummesgaard. Han dimitteredes fra Ranum 1865 og var Lærer her 1867—1907. Han døde i Nissum 1915, og hans Enke, Mariane Pedersen fra Ejdal, er ligeledes senere død i Sognet. Sønnen, P. C. Søggaard, er Gaardejer i Gudum. — Lærer Søggaard var meget afholdt af sine Elever; han var desuden en pæn og præsentabel Kirkesanger, en beskeden og meget rar Mand. Var anset i Sognet og var bl. a. i flere Aar Sogneraadshovedmand. I hans Tid blev Skolen tillige Øvelsesskole for Seminarief.

Søggaard var kendt i videre Kredse som »klog

Mand« og Benbrudslæge. Sine Evner i den Retning havde han taget i Arv fra Faderen og Bedstemoderen. (Se Side 67). Hvem der ønsker at vide mere om denne Side af hans Virksomhed, kan jeg henviser til H. P. Hansens velvillige Omtale af Søgård i »Kloge Folk« og ligeledes til Dr. Carøes kritiske Bedømmelse af ham i »Jyske Samlinger«, 1922. Maaske sidstnævnte Forfatter har Ret i, at Søgårds egentlige faglige Viden ikke var stor; men han havde utvivlsomt særlige Evner til at kurere Benbrud og »sætte i Led«. Efter mange Forsøg lykkedes det ham at faa Bevilling til at helbrede Benbrud og »Luxationer« i Skodborg Herred. Han tænkte nu paa at opgive sit Embede og nedsætte sig som Benbrudslæge, men forlangte 8000 Kr. i Erstatning. Det var i 1886. Beløbet blev hurtig tegnet; alene i Lemvig tegnedes 800—900 Kr. Men Indskrænkningen af hans Virkefelt til nogle faa Sogne var urimelig og kunde ikke overholdes. Han maatte atter udlevere Bevillingen, og siden afholdt han sig, saavidt muligt, fra Lægevirksomhed. — Jeg finder det rimeligt, at man indskrænkede Bevillingen til det Omraade, som Søgård virkelig havde Forstand paa og ganske specielle Evner i. Men for mig at tykke var den lokale Indsnævring af hans Virkefelt ulogisk og smaalig. Den ødelagde Stillingen for Søgård som Benbrudslæge og tilføjede ham rimeligvis hans Livs største Skuffelse. Søgård har hjulpet mange og kunde have hjulpet flere.

Efter at han havde givet Bevillingen fra sig igen, hændte det en Dag, da han gik paa Gaden i Lemvig, at han mødte en Kone, der kom gaaende med et Barn ved Siden. Barnet faldt og fik Haanden af Led. Søgård, som et Øjeblik efter naaede derhen, gik hen til Barnet og følte paa dets Haandled. Konen hørte, at det gav et Smæk, og Søgård, der

lod, som om han blot vilde se, om Barnet var kommet til Skade, sagde: »Nej, der er ingenting i Vejen!« hvorpaa han gik videre.

Amstrup, Raahede og Søgaard besørgede Skoleholdet i Nissum Ø. Distrikt i tilsammen 111 Aar. De to sidste Lærere ved Ø. Skole er endnu i Live og skal derfor kun nævnes ganske kort.

J. S. J e n s e n, f. 1874 i Ringkøbing, dimitteret fra Nr. Nissum 1895, Lærer og Kirkesanger her 1907—16. Har 2 Gange været Lærer ved Seminariet. Senere har han været Førstelærer og Overlærer ved Ejby Centralskole ved Odense og er nu pensioneret.

S. M. S ø r e n s e n, f. 1878 i S. Bork, dimitteret fra Nissum 1902; bl. a. Lærer i Ryde og Ørbæk ved Nyborg; derefter Lærer her siden 1917. I Sørensens Tid er Skolen flyttet, og den ny Ø. Skole altsaa opført.

Ved Ø. Skole har desuden virket følgende Lærere:

I n g e r J e n s e n, f. 1875; dim. fra Frk. Langs Seminarium 1903; ansat ved Ø. Skole 1. Nov. 1909. Afskediget paa Grund af Svaghed 1932. Død samme Aar i Odense.

E l l e n O k t a v i a L a r s e n, f. 1901; dimitteret fra Nissum 1931; ansat ved Ø. Skole 1. September 1932.

2. V e s t r e S k o l e. — Af de omgaaende Skolelestre kendes kun Degnesønnen Henrik Møller. Det er ikke saa mærkeligt, at der ikke er optegnet noget derom; thi Omgangslæreren har sikkert i Regelen været en eller anden nogenlunde veloplyst Bondekarl eller Haandværker, for hvem de 3 Maa neders Vinterskolehold kun var en lille Bibeskæf-

tigelse. Han fik ialt 4 Rd. og Kosten hos Beboerne. I 1815 hedder det, at Skoleholderen Niels Amstrup er undervist af Præsten paa Stedet, eksamineret af Amtsprovst Lund i 2 »Assesorer« Overværelse, hvorpaa han blev kendt duelig til at være Skolelærer. Han har været Skoleholder for hele Sognet, 130—140 Børn ialt, paa det norderste Hjørne af Sognet nær; der havde man en Omgangsskoleholder, hvilket dog i de 2 sidste Vintre ikke var Tilfældet. Som tidligere omtalt lykkedes det paa Grund af Lynes »Priviligier« ikke at faa oprettet en N. Skole i 1818; man havde ellers tænkt sig at købe L. Torngaard og indrette dette Sted til Skole. Man maatte saa nøjes med at oprette et »Vestre Distrikt«, og da der ikke var Skolehus, vilde Biskoppen ikke gaa med til at gøre Embedet »fast«. Læreren kaldes i den følgende Tid »Skolelærer« eller undertiden, af gl. Vane: »Omgangslærer«. I 1818 leverede Mads Sønder Østergaard Skolestue fra Oktober til Maj for 12 Rd. for Stue, Varme og Seng til Skolelærer Claus Bech Wolfram og 2½ Mk. om Ugen for hans Kost. Fra 1821 lejes Skolestue hos Niels Kamstrup i Klarhøj. I 1822 tager Wolfram paa Grund af Svaghed Afsked fra »Embedet«, og hans Efterfølger blev Jørgen Broksgaard. 1827 antages i hans Sted P. Chr. Amstrup til Skoleholdet, der fra den Tid var indtinget hos dennes Fader, den nu afgangne Lærer Niels Amstrup, Husmand i Pilgaardhus. Sidst holdtes der Skole i Klarhøj.

Wolfram var en af den Tids største Originaler. Om hans Færd kunde man endnu i dette Aarhundrede høre Sagn og Krøniker. Han var senere Huslærer m. m. og tog i 1837 Lærereksamen fra Ranum, men opnaaede aldrig Embede, sagtens paa Grund af sin Drikfældighed. Han blev til sidst

gift i Flynder med en Enke, der tog ham, for at han kunde give hendes 2 Sønner en god Lærdom. Dette forvovne Eksperiment lykkedes mærkværdigvis, saa de 2 Knægte med Tiden blev respektable og velansete Mænd. Men Wolfram selv fortsatte uden Forbedring sit Liv som omvandrende Original, Visedigter og Drukkenbolt — en Slags Wessel i Lommeformat. Hans »fromme« Gravskrifter og Brudevers er jævnt gode; men desværre er egentlig Nidviserne de bedste, og de kan være meget ondskabsfulde. Skønt Wolframs Nissumliv hørte hans Ungdom til, saas han endnu paa sine gamle Dage stadig og jævnlig i Sognet paa sin Jagt efter Føde, Husly og Snapse. Han betalte med »Digte« — et Vers for hvert af Børnene i Huset. I Agergaard var der en 10—12 Børn, saa der blev Visen jo lang. Wolfram døde i Flynder 1874, 73 Aar gl. — Om den mærkelige Mand har jeg efterhaanden faaet samlet mere Stof end der kan blive Plads til her i Bogen; navnlig har P. Lykke i Nees leveret mig en hel Del, ligesom han efterhaanden har faaet skrabt sammen til mig vistnok alle de sparsomme Levninger, der er bevaret af hans »Digting«.

Jørgen Broksgaard fik af gl. Niels Frandsen det Skudsmaal, at han var »en lærd og begavet Mand«. Om P. Chr. Amstrup hedder det i Pastor Storms Skoleoptegnelser: »2. April 1932 tilstaar Kommissionen ham et Gratiale af den alm. Skolekasse paa 5 Rd. Sølv, som en Opmuntring for hans udmærkede Flid i Skolen, og da han kun har en liden Løn og desaaarsag er kommen i nogen Gæld, da han sidste Sommer var paa Seminariet for at underkaste sig Eksamen. — P. C. Amstrup blev senere Degn i Staby til 1876. Han ejede desuden en Gaard i N. Uglkjær, hvor han døde som pensioneret 1879.

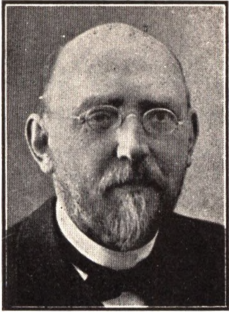
Efter Lynes Død i 1835 købte Skolekommissionen Jord til Skolelod af Ole Pilgaard for 400 Rd. rede Sølv. Samme Aar opførtes Skolebygning. Ved Licitation fik Jesper Dørken Akkord paa samme for 598 Rd. Kommissionen fik nogle Laan til Afholdelse af Udgifterne og fik desuden Lov til at sælge den gamle Degnebolig. (Desuden var der Udgifter til Tækning af Tag, som altsaa ikke maa have været med i Akkorden).

Den første Lærer i den ny Skole var Niels Amstrups Svigersøn, S. H a n s e n (dimitteret fra Snedsted 1831). Han blev Lærer her 1835. Hos ham døde gamle Amstrup 1836, 66 Aar gl., og ligeledes hans Enke, Dorte Christensdatter fra Kamstrup, 1838, 64 Aar. Søndergaard Jakobsen mener, at »æ swot Bakk'« i Hansens Tid blev lagt til Skolen. Hansen fik dog ikke dyrket denne Hedelod op. Derimod anlagde han en god Have ved Skolen og havde stor Indtægt af at sælge Havesager til Harboøre. I 1845 var Indtægten derved ca. 9 pCt. af hans samlede Aarsindtægt. Hansen forflyttedes 1850 til Resen, hvor han fik Afsked, formedelst Drik, 1859. Han og Ane Nielsdatter boede siden i et lille Hus tæt ved Skolen, hvor Hansen døde 1881. De havde ingen Børn. men en Plejesøn, Laust Broksgaard, f. i Nisum 1836. Gl. Niels Frandsen led ikke Hansen allerbedst; han mente ligefrem, at han var ondskabsfuld, og sagde, at han var »en fådrukken Gålt«, og at Konen var lige saa daarlig.

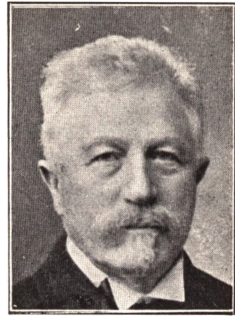
J. B r u n H e n r i k s e n (1851—59), Søn af Engbjerg Degn, var født 1824, dimitteret fra Ranum 1848, Lærer her 1851, blev derefter Degn i Engbjerg til sin Død i 1893. Var gift med Mariane Jensdatter fra Engbjerg og blev senere gift 2 Gange til. — I 1850 bestod Lønningen af 2 Td. Rug og 10 Tdr. Byg in natura, 4 Td. Rug og 8 Td. Byg efter Ka-

pitelstakst; desuden Bolig og Jordlod, samt 16 Læs Skudtørv. — I 1854 ansøgte Henriksen Sognet om Lønforhøjelse. Men da han kun havde været der i 3 Aar og ved Flid og Duelighed kunde vente at blive befordret til et bedre Embede, og da desuden Jordlodden var større end befalet, 16 Td. Land ret god Jord, som ved Opdyrkning kunde blive indbringende, mente man ikke at kunne bevilge Andragendet. Direktionen anbefalede imidlertid, at der tillagdes Henriksen 5 Td. Byg aarlig, og dette bestemte saa Ministeriet, at han skulde have, hvilket Provst Krarup har Fornøjelsen at meddele Raadet »til behagelig Efterretning!« — Henriksen var anderledes end sin Forgænger, mente Niels Frandsen. Han var en rar og dygtig Mand. Efter hans Bortrejse virkede Jørgen Broksgaard en Tid som Vikar, indtil Nørsgaard kom.

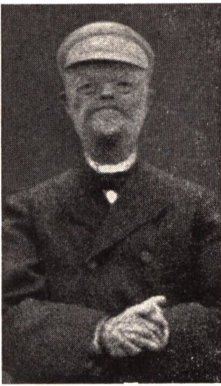
P. S. Nørsgaard (1859—88) var født 1831 i Nørsgaard i Fabjerg, dimitteredes fra Ranum 1856 med en fin Eksamen (men uden Sang), var Hjælpe lærer i Houe, senere i Nørlem, hvorfra han kom til Vestre Skole. I 1865 kaldedes han til Lærer i Hals paa Læsø; men trak sig tilbage og blev i Nissum til sin Afsked i 1888. — Alle Vidnesbyrd gaar ud paa, at Nørsgaard var en dygtig og meget begavet Lærer. Jens Sandholm kalder ham saaledes en »bitte, dygtig Lærer« og omtaler, at Friskolefolkene i Begyndelsen ikke var fri for Bekymring for, at deres Skole ikke skulde vise sig konkurrencedygtig. En gammel Kone har givet følgende Beskrivelse af ham: »De wa jæn, dæ ett wa stahr end en bette Grænd, men han wa jo så døgtig!« B. M. Laursen udtrykte sig paa følgende snurrige Maade om hans Forhold til Børnene: »Han tarsk dem godt og lærte dem godt!« (Og Svigerfader talte jo dog af Erfaring!). — I de første Aar forberedte han Elever til Semi-

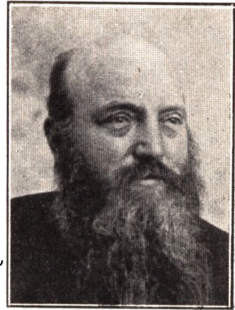
Pastor Asschenfeldt-Hansen

Pastor Agger

Lærer Nørgaard

Lærer Møller

Lærer Søgaard uden for Ø. Skole

nariet; han ledsagede dem til Ranum, og hans Humør gav sig vældige Udslag i Eksamensdagene. Hans Kolleger erindrede ham ogsaa fra Rejser til de nordiske Skolemøder, hvor den lille Mand virkede meget oplivende og med fornøjeligt Vid afvæbnede Angribere. Hvem der blot een Gang havde set og hørt »Bitte Nørgaard«, huskede ham, dels for hans Skikkelse, lille og spinkel, med Hovedet stærkt fremad, dels for hans Humør og Vid. — For nogle Aar siden skrev Jens Byskov, som i 1874 kom til at gaa i Skole hos Nørgaard, en Artikel i »Berlingske Søndag« (10. Juli 1932) om sin Skolegang i V. Skole. Heraf gengives følgende Uddrag:

»Skolen var en toklassedelt Skole med een Lærer, en ældre Pebersvend, meget lille af Vækst, spinkel, rynket og indtørret. I de voksnes Øjne var han vel nok en noget komisk Figur; men jeg tror ikke, vi Børn havde Øje derfor, og vi vidste ogsaa, at vore Forældre regnede ham for en dygtig Lærer. Han var nu ikke af den moderne Slags dygtige Lærere, der er ved at sprænges af Energi og i hver Time arbejder med højeste Dampspænding.

Det var i Morgentimen han altid var stærkest oppe. Dagen begyndte med Religion, Overhøring i Balslevs Bibelhistorie (aldrig Fortælling) og Katekismus, som Lærerne dengang jo fra deres Seminarier var kommet til at regne for det betydningsfuldste Fag og det, hvori deres Lærerdygtighed særlig skulde prøves og vise sig.

I disse Timer arbejdede han under Højtryk, og Sveden randt af ham, inden Timen var forbi. Desværre var det vist i Hovedsagen spildte Kræfter, han ofrede paa os. Jeg husker ikke en eneste Enkelthed fra denne Undervisning. Han har sikkert givet os en Mængde gode Lærdomme om, hvorledes vi skulde leve vort Liv; men jeg tror ikke, jeg no-

gen Sinde har haft direkte Støtte deraf i vanskelige Livssituationer. Undervisningen behøver derfor naturligvis ikke at have været helt betydningsløs.

Hvad jeg husker af det, der vedrørte Religionsundervisningen, er væsentligst det Arbejde, vi havde med at lære udenad. Jeg tror ikke, at det mere end een Gang voldte mig Taarer; det var Skriftstedet: »Efterdi Hedningerne, som ikke have Loven, gøre af Naturen Lovens Gerninger, da ere de, enddog de ikke have Loven, dem selv en Lov osv.«. Det var mig for slemt; det var nok i Otteaarsalderen, jeg blev præsenteret for denne Betragtning. Luthers Forklaringer var det vel heller ikke nogen Fornøjelse at lære; men jeg regnede det da ikke for noget, det var værd at tale ret meget om. Og Salmerne lærte jeg nærmest for Fornøjelsens Skyld; jeg kan vistnok de fleste af dem endnu. Det var gennemgaaende ikke meget barnlige Salmer; men vi filosoferede naturligvis ikke over Indholdet, og jeg tror, at vi i det hele syntes om dem; det gjorde jeg da. Det var en slem Mangel, at Læreren slet ikke kunde synge; men der var i hele min Skoletid Piger, der kunde synge for, og Dagen kunde saaledes altid begynde med Afsyngelsen af en af de Salmer, vi havde lært eller skulde lære.

Naar Religionstimen var forbi, følte Læreren, som rimeligt kunde være, nogen Trang til Afslappelse, og et større Frikvarter kunde ikke bringe Dampspændingen helt op. Men saa var der jo ogsaa adskillige Timer, som ikke stillede store Krav til hans Kræfter. Skønskrivningen passede vi i Hovedsagen selv; vi havde jo Forskrifterne at se efter, og han indskrænkede sig mest til at gøre en Runde i Klassen engang imellem for at se, om vi gjorde os Umage, og navnlig om vi behandlede vore Skrivebøger ordentligt.

Regning var heller ikke noget besværligt Fag for Læreren. Det var almindelig Regel, at de mere dygtige hjalp de mindre dygtige, og det var ikke saa tit, vi behøvede at komme op til Katederet og forstyrre ham. I de første Aar brugte vi Rabens Regnebog, en Bog, der havde sin Styrke i Ensformigheden; vi fik en Mængde Opgaver i de fire Species med hele Tal, mægtige hele ubenævnte Tal. Og saa kom Reguladetriën, som jo var Hovedhjørnestenen i den egentlige Regnelære.

Modersmaalundervisningen blev altid grundlagt i Hjemmene. Det ansaas for en stor Skam at lade et Barn komme i Skole, som ikke kunde stave, og de fleste kunde ogsaa uden Stavning klare de lettere Ord. Det betød en stor Lettelse for Læreren og maa- ske ogsaa for Børnene, der ofte ved en ældre Bro- ders og Søsters eller endnu bedre ved en taalmodig Bedstemoders Hjælp kom over denne første store sproglige Vanskelighed. — I Skolens Undervisnings- timer foregik Læsningen da i de første Aar mest paa den Maade, at alle Børnene læste højt, ikke i Kor, men hvert Barn sit Stykke. Og det var slet ikke saa ilde en Maade at tage Tingene paa Det var i Almindelighed lige over Middag, vi havde den Time, og da læste Læreren sin Avis og lod os passe os selv.

I de senere Aar havde vi rigtig gode Læsebøger med mange udmærkede Digte. Vi læste dem med Glæde, altid taktfast skanderende, (hvilket jeg anser for en meget bedre Læsemaade end den moderne »forstaaende« Læsning), og der var ingen, der gene- rede os med Spørgsmaal om, hvorvidt vi forstod no- get deraf. Det var efter min Mening en særdeles god Anvendelse af Tiden, i alt Fald for de mere begave- de og opvakte i Klassen. Vi lærte naturligvis ret snart de Digte udenad. De sidder fast endnu og bli- ver nok ved at høre os til, saa længe vi sjæleligt ejer

noget. Jeg er min Skolegang taknemmelig, fordi den gav mig disse Digte, og jeg er min Lærer taknemmelig, fordi han ikke ødelagde dem for mig ved at bruge dem til faglig Undervisning, til Forstandsøvelse eller til forstaaende Opiæsning. Det var noget helt andet, vi skulde have ud af dem, og saa fik vi noget ud af dem.

Undervisningen i skriftlig Dansk bestod næsten udelukkende i Diktatøvelser og Staveøvelser. Jeg iror, vi var meget ivrige, naar vi havde de Timer, og de mere vaagne af os opnaaede betydelig Sikkerhed i Retskrivningen. Det var vel nok for en Del Kappelysten, der var Grundlag for vor Iver; men jeg kan nu ikke se det som noget meget slemt heller. . . . Jeg tror over i Købet, at den virkelig dygtige altid maa have noget af denne Lyst til at blive »Mesteren over alle Mestre«, som det hedder i Eventyret, og Dygtighed er nu en ganske værdifuld Ting«.

Sluttelig fortæller Byskov meget morsomt om en Provstevisitats, som han oplevede i 1881. — Provst Berggreen kom ellers endnu engang paa Visitats her i Nørugaards Tid. Det var den 25. September 1884. Han skriver i Protokollen: »Paa 25-Aarsdagen for Lærer Nørugaards Ansættelse visiterede jeg med megen Tilfredsstillelse N. Nissum V. Skole«. Jeg tror, at det vil glæde adskillige af Nørugaards gamle Elever at se, at deres gamle Lærer saaledes bevarede sin Anseelse hos sin overordnede til det sidste. Nørgaard var nemlig allerede da meget svækket, og da jeg om Efteraaret samme Aar kom til at gaa i Skole i V. Skole, havde han faaet Hjælpe-lærer.

Af disse Lærere nævner jeg P. Bach Hoelgaard og N. P. Fabricius. Den sidste var en Sjællænder ved Navn Jensen. Hoelgaard var efter mit Skøn en meget tiltalende Lærer. Han var ivrig Afholdsmand,

og i hans Tid var der jævnlig Afholdsmøde i Skolen. Blandt Talerne mindes jeg P. Odgaard og C. Sørensen Thomaskjær. Hoelgaard var senere en Tid Medredaktør ved et Afholdsblad og derefter Højskolelærer, Afholdstaler osv. — Han opnaaede aldrig fast Ansættelse, var bl. a. Afholdsvært i Herning og skal nu være død i København.

Nørgaard var ikke blot Lærer i Nissum i henved 30 Aar, men var tillige en stor Original, som alene af den Grund kunde fortjene en udførlig Omtale. Den gamle Pebersvends Særheder blev jo ikke mindre med Aarene. For Resten tror jeg, at den morsomme Mand, som saa mange begavede Mennesker, ikke mindst de vittige, til Tider plagedes af Tungvind. Alene hans Helbredstilstand var jo ikke meget opmuntrende. Han saa i Slutningen af sin Embedstid ret skrøbelig ud, »negrede« med Hovedet og lignede næsten et Skelet. Jeg kunde tænke mig, at han godt kunde synes, at hans Virksomhed ikke havde vundet den Paaskønnelse i Sognet, som hans Flid og Evner ellers kunde berettigede ham til. Jeg tror, at Friskolen var ham en Torn i Øjet. Og jeg har en ubestemt Forestilling om, at han ogsaa havde et eller andet at bære paa fra Fortiden.

I sin sidste Embedstid holdt han selv i kortere Perioder Skole, naar der var opstaaet et lille Mellemrum mellem Hjælpelærerne. Jeg har altsaa gaaet i Skole til ham, men har kun bevaret et svagt Indtryk af ham som Lærer; maaske mindes jeg bedst lidt om hans smaa Særheder. Saaledes husker jeg, at han en Dag lod Else bringe Kaffen ind til sig i den »lille« Klasse. Nørgaard satte sig op paa Pulten og lagde de smaa Ben krumpasseragtigt omkring Koppen. Fødderne stak ud over Kanten; de var i næne, hvide Sokker med et lille sirligt Hul paa. Nørgaard nød Kaffen med et gravalvorligt Ansigt og

mange Panderynkninger, medens vi respektfuldt saa til. Else sad roligt og betragtede denne Forestilling. Derpaa tog hun den tømte Kop og forsvandt.

Ogsaa mindes jeg, at han undertiden stod med Ryggen til os henne ved de søndre Vinduer og mumlede, næsten som om han holdt Tale, Hvad det egentlig skulde betyde, véd jeg ikke. Men Nørgaard havde jo set adskilligt herfra i de mange Aar. Saaledes havde han den 29. Februar 1869 staaet her og betragtet Uvejret, som væltede Skolens Lade. Og engang kom han af en eller anden mærkelig Grund til at nævne, at han i 1864 havde staaet ved disse samme Vinduer og set Prøjerne drage forbi paa Landevejen.

Efter sin Afsked boede Nørgaard en Tid i Lemvig, hvorefter jeg tabte ham af Syne. Omtrent 20 Aar efter hans Afsked stod jeg engang i Ventesalen i Holstebro og saa ud paa Gaden. En lille Skikkelse nærmede sig, negrende med Hovedet. Jeg spilede Øjnene op: det kunde dog ikke være rimeligt at dette skrøbelige Menneske levede endnu! Men det var virkelig »Lille Nørgaard«, der gengangeragtigt skred mig forbi. Han levede endda næsten en halv Snes Aar endnu. I Begyndelsen flyttede han en Del omkring, boede f. Eks. ogsaa i Jebjerg og Vinderup. Men omsider slog han Rod i Aarhus, hvor han døde 86½ Aar gammel i 1917. Else, hans trofaste Husholderske, blev hos ham i 30 Aar til sin Død. Men ogsaa efter hendes Død nød Nørgaard god Pleje, og man tør altsaa haabe, at den lille Mand ikke blot opnaaede en lang, men ogsaa en lykkelig Alderdom.

N. Møller Pedersen (1888—1925) var en Modsætning til sin Forgænger; han var en stor og kraftig Mand, blev med Tiden meget fyldig og var udstyret med et mægtigt Fuldskæg, saa at han, straks den første Gang jeg saa ham, mindede mig om

de gamle Kæmper. Han var født i Bjerregaard i Ramme 1857; men Faderen var fra Barslev Mølle paa Thyholm, og derfra stammer Navnet. Tog Eksamen fra Jelling 1880; var senere bl. a. Lærer i Hvam ved Holstebro, hvorfra han kom til Nissum. I 1899—1907 var han tillige Lærer i Tegning ved Seminariet. Blev gift 1882 med Laura Jeppesen fra Jellesmark i Ramme. Af deres 2 Børn døde Bernhard M. ung. Datteren Marie blev gift med J. Abildtrup, sidst Lærer i Lomborg. (Abildtrup er nu pensioneret og bor i Nissum; han er tillige Forf. af forskellige Skrifter).

I Møllers Tid blev ogsaa Vestre Skole indrettet som Øvelsesskole for Seminariet, og i 1896 opførtes en ny og tidssvarende Skolebygning. Den gamle var ogsaa blevet ringe. Lærer Møller sagde, at han kunde sidde ved Pulten og se den blaa Himmel op gennem Revnerne i Loftet og det utætte Tag. Det var et Held for Kommunen, at man fik bygget i den billige Tid. I 1931 foretoges en Restaurering med Indlæg af Centralvarme, og dette kostede næsten dobbelt saa meget, som det kostede at sætte hele den 46 Alen lange Bygning i 1896. Dog maatte Gaardmændene dengang, udover Byggesummen, levere gratis Halm til Straataget. Det var en daarlig Idé med det Tag, og allerede i 1903 blev det taget ned og erstattet med Tegltag.

Møller er vistnok den af alle mine Lærere, som jeg har holdt mest af; men jeg tabte ham jo tidligt i det væsentligste af Syne og kender ham mest kun fra de første Aar. Jeg anfører følgende, som Søndergaard Jakobsen skriver om ham (Nissumske Aarbøger 1935):

»Lærer Møller søgte Afsked i Efteraaret 1925, og han og hans Hustru flyttede til deres Datter og Svigersøn i Lomborg nordre Skole. Hviletiden blev

dog ikke lang, idet Møller døde den 7. April 1926. Ved Begravelsen kom hans Betydning for Eleverne paa en smuk Maade til Orde; bl. a. var der paa en Krans fra en Søskendeflok anført Verslinien: »Du lærte os til Gud vore Øjne opslaa«. — I Marts 1932 døde Fru Møller og ligger begravet paa N. Nisum Kirkegaard«.

Hvad mig angaar, vil jeg bevare Lærer Møller i venlig Erindring, saa længe jeg lever. Hvis jeg skal fastholde mit barnlige Indtryk af ham, som en Kæmpe, maa jeg tilføje, at han var en from Kæmpe og mindst af alt stridbar.

J. S ø n d e r g a a r d J a k o b s e n (1925 —) er født 1885 i Hjerm. Dimitteret fra N. Nisum 1906. Var derefter bl. a. i en Aarrække Lærer ved Skern Skolevæsen, blev 1914 Førstelærer i Egeslevmagle ved Skelskør og kom derfra til V. Skole. Blev i 1912 gift med Kristine Johanne Jensen (fra Snebjerg), som senere er død.

I 1907 ansattes Marie Møller, som det Aar havde taget Lærerindeeksamen, som Faderens Medhjælper; senere virkede Bernhard Møller et Par Aar paa samme Maade. Derefter oprettedes et Forskolelærerindeembede, hvori Mary K. Johansen var ansat 1912—17. I 1918 blev Embedet omdannet til Lærerindeembede. I dette har Frk. M. Poulsen virket siden Marts 1918.

— — Foruden med Lærerne kommer Børnene jo i Skolen tillige i betydelig Grad i Forbindelse med Bøgerne. Og hvilken Betydning dette kan have for dem, faar vi et Indtryk af ved at læse J. By-skovs ovenanførte Minder om hans Skolegang i V. Skole. For mit eget Vedkommende kan jeg heltud slutte mig dertil. saa meget mere som jeg egentlig mestendels har haft mere Lyst til at læse end til at høre. Men jeg har ogsaa flere Gange lagt Mær-

ke til, hvor meget ogsaa Mennesker, som ikke er blevet særlig læsende, endnu kan udenad, f. Eks. af Digtene i deres Læsebøger. Dem har de jo ikke haft for som Lektier. De har bidt sig fast saa at sige ved Stoffets egen Magt. Da min Skolegang kun falder 10 Aar senere end Byskovs, er det jo ikke en hel Jordperiode, der skiller mine Erindringer fra hans, saa jeg skal ikke komme ind paa Gentagelser, men nøjes med at nævne et Par Ting. I Nissum afløstes Rabens Regnebog af »Chr. Hansen«, hvis Regnebøger gennem mindst een Generation er blevet studeret af sikkert langt over Halvdelen af Landets Befolkning. Kun een dansk Forfatter har kunnet rose sig af en endnu større Læsekreds end Chr. Hansen, nemlig Biskop C. F. Balslev, og denne har jo dog, for Lærebogens Vedkommende, haft en væsentlig Støtte i at kunne møde frem med Luther som »Medarbejder«.

Da vi fik Møller til Lærer, indførte han Jeppe Tangs lille Danmarkshistorie. Det var en udmærket Bog. De mange herlige Vers, som fandtes i den, kan jeg de fleste af endnu. Her stiftede jeg ligeledes Bekendtskab med »Kongeskjalden Oeh-lenschläger, Kæmpeskjalden Grundtvig og Hjerteskjalden Ingemann«. Fart var der over Fremstillingen, f. Eks. Slaget paa Grate Hede, hvor en Bønde huggede til den flygtende Konge, saa Hovedet røg fra Kroppen 1157. Der var ingen Tid til Læsepause mellem Kroppen og Aarstallet, og jeg har aldrig siden truffet Tallet 1157 uden samtidig at se Kong Svends Hoved rullende hen over Lyngen. — Det eneste, som Forf. maaske burde have undladt, var Forordet med det polemiske Udfald mod de »historiske Benrade«, som var Bogens Forgængere. Jeg læste det, samme Dag som jeg havde faaet Bogen,

i Mørkningen henne ved Vinduet, uden at forstaa det, og Benradene fik det til at løbe mig koldt ned ad Ryggen.

Til yderligere Belysning af Skolevæsenets Ud-
vikling i Sognet skal sluttelig anføres nogle mere
spredte Udpluk af gamle Dokumenter og Protokol-
ler:

I 1809 bestaar *D e g n e n s* Løn af Degnebolet, hvor der kan holdes en Kø; Fourage: 8 Traver Rug, 10 Tr. Havre. Endvidere af Gaardene: 10 Ol. Æg, ca. 550 Pd. Brød og 50 Faarelaar. — *S k o l e h o l d e r e n s* Løn: Enkesædet, hvori holdes 2 Køer, 4 Faar. Lysepenge: 3 Rd. 2 Mk.; Offer og Accidenser: 32 Rd. 3 Mark. Af Th. Bergs, Mette Agergaards og Hans Peder Kalboers Legater 4 Rd. 1 Mk. 4 Sk., samt af Sognet 8 Rd. Heraf skal han svare 3 Rd. til Ribe Skole og 2 Rd. til *O m g a n g s l æ r e r e n*, som desuden faar 2 Rd. af Sognet, samt Kosten hos Beboerne. — Heraf skønnes, at Skoleholdet var noget bedre lønnet end Degneembedet; men dette var jo ogsaa nærmest en Hvilepost.

I 1827 faar *V. Distrikts Lærer* 16 Rd., samt Kostpenge. — I 1850 faar Raahede 4 Td. Rug in natura, i Penge for 5 Td. Byg: 11 Rd. 9 Sk., Kirkesangerløn 10 Rd., af Gymnastikpladsen i Leje 2 Rd. (Desuden naturligvis Bolig, Brændsel og Jordlodden). — I 1856 ansattes Reguleringssummen for Ø. Skole til 350 Rd., for *V. Skole* til 224 Rd. — I 1879 bortsolgtes Ø. Skoles Lod i Klosterhede; for 6½ Td. Land, som Staten fik til Plantning, betaltes ialt 129 Kr., hvoraf Renten tilfalder Læreren.

Oprindelig holdtes der Skole fra 11. November til 22. Februar — en lille Del af Aaret. I 1809 hol-

des der Skole i 5 Maaneder fra 24. Oktober. I 1819 nævnes baade Sommer- og Vinterskole.

Den 1. Oktober 1827 visiterede Biskoppen Skolerne. I Ø. Distrikt var Fremgangen, saavel i øverste Klasse som i nederste (hvori den indbyrdes Undervisning var indført) i det hele taget meget god. Journalen var i god Orden. — I V. Distrikt er ansat en ny Lærer, som havde modtaget Børnene i meget forsømt Tilstand, saa alle maatte begynde med den indbyrdes Undervisning. Det hele gik efter Omstændighederne ret godt og haabes at blive bedre. — (Det er aabenbart kun »den indbyrdes«, Fr. d. 6tes Kælebarn, der var blevet forsømt; den havde Jørgen jo ikke lært).

Iøvrigt strømmer Visitatsbemærkningerne over af Tilfredshed. Kun i 1845 kniber det lidt; men den rare Pastor Lind finder dog følgende Udvej:

»... Især var man velfornøjet med Fremgangen i Østre Skole. — I V. Skole var en Del Børn p, Gr. a. Sygdom forhindret i at give Møde. Der har været megen Sygdom; derfra hidrører formentlig Eksaminens mindre gunstige Udfald; thi enkelte Børn, f. Eks. Poul Futtrup fra Nissumboel, gav udmærket fornuftige Svar i alle Genstande (Fag), hvilket vidner om Skolelærerens Flid og Akkuratelse i Undervisningsfagene«.

1. Juni 1851 andrager Raahede og Henriksen om at faa et Lokum opsat ved hver Skole. Dette fandt Forstanderskabet ønskeligt og bestemte, at Arbejdet skulde begynde i Ugen efter Pinse.

1851 anskaffes der 16 Ny Testamenter til begge Skoler, 1858 et Kort over Jødeland, 1861 og senere Rabens Regnebøger, endvidere Matzens Læsebøger osv. — 1855 købes der Tømmer i Lemvig til Klavremaskiner til begge Skoler; 1860 er der atter Brug for ny Klavremaskiner. 1861 købes Træ

til Springstager (Springstøtter). — 1856 faar V. Skole Vindovn med Rør, 1867 Ø. Skole ligeledes. 1867: Strøsand til begge Skoler, 2 Mk., desuden faar Fr. Splind 1 Rd. 4 Mk. for 1 Pumpe til Ø. Skole (men 1877: et Tov til Ø. Skoles Brønd; der var for langt til Vandet). 1850 faar Poul Futtrup 8 Rd. for at læse med Gregers Madsens Børn. — Til fattige Børns Undervisning: 1857: 7 Rd. 3 Mk., 1860: 15 Rd. 3 Mk. — 1889 faar Lærerinden ved Pogeskolen 35 Kr. og Mads Brunhøj Leje af Stue til den: 15 Kr. — 1895: Ekstraordinær Udgift ved Tilbygning til Ø. Skole til Ville Kr. Jensen: 1500 Kr. (Ginnerup faar 5 Kr. for Tegningen; hvilket ikke kan kaldes egentligt Optrækkeri). — 1896: Ekstraordinær Udgift for den ny V. Skole 5485 Kr.; Møller, Husleje under Skolens Ombygning, 50 Kr.; Niels Grummesgaard for Forsamlingshuset, 25 Kr.

Det gamle D e g n e b ø l bestod i 1819 af et Stuehus paa 8½ Fag, 9½ Al. vid, med klinede Vægge og Straatag, samt et Fløjhus for Norden, 10 Fag, 7½ Al. vid. Efter Lynes Død solgte Kommunen Stedet. I 1837 kom Ole Poulsen dertil; han døde 1856, 82 Aar gl. Hans meget yngre Enke, Voldborg Larsen, boede der siden og døde til sidst i et lille Hus ved det nordre Dige; hun var født 1801 og blev vist over 90 Aar. Senere bl. a. Tømrer Ville Kr. Jensen, 1881; Anders Chr. Borum, død 1907, 80 Aar. Nu gl. Marie Borum.

Højskolen og Seminariet.

Af Seminarielærer Johs. Hejbøl.

1. H ø j s k o l e n .

»Smaat blev de syldet i Tiden,
bygget i Bøn og i Tro«.

Naar Navnet Nissum er blevet landskendt, skyldes det dels Nissum Bredning, ved hvis Kystlinie

Sognet er beliggende, dels det Forhold, at i N. Nissum er Indre Missions Skolevirksomhed¹ blevet grundlagt.

Den initiativrige unge Præst Ad. L. Hansen, som kaldedes til Sognepræst her i 1886, havde allerede som Kapellan i Heldum følt Savnet af en Højskole, hvor han med Tryghed kunde anbefale de unge at tage hen, og i 1887 dristede han sig til — i nøje Forbindelse med Indre Missions daværende Formand, Pastor Vilh. Beck — at indbyde til Højskoleundervisning i Præstegaarden*). Maalet skulde være »at vække et sundt og alvorligt Kristendom og at meddele nyttige Kundskaber«. Derfor bliver det vigtigste Fag ikke Historie, men Religion. — Vilh. Beck tilføjer i en Efterskrift: »Det er ingenlunde Meningen at oprette en Højskole, som skal staa som en Modsætning og Udfordring overfor de grundtvigske Højskoler. Disse passe nu for Grundtvigianerne, men ikke for Indre Missions Venner«.

3. Nov. 1887 kom da det første Hold paa 15 mandlige Elever til Præstegaarden, og i Løbet af Vinteren kom der yderligere 2 Elever til. Den gamle Præstegaards Dagligstue blev brugt til Skolestue og Konfirmandstuen til Spisesal. Pastor Hansen underviste selv i Religion m. m., og som Lærere virkede den unge Seminarist P. C. Davidsen, samt en Lærer H. L. Henriksen fra Staby.

Om de udvortes tarvelige Kaar, hvorunder Virksomheden begyndte, har Forstander P. C. Davidsen senere givet følgende fornøjelige Skildring: »Skolestuen var den gamle Præstegaards Havestue. Vi boede om Dagen 2 Lærere i eet Gæsteværelse. Gymnastiksalen var i den nordlige Ende af en gam-

*) I Miss.-Tid., 21. August 1887.

mel, ca. 12 Alen bred Lade. Der var 2 Gulve, ca. 10 Fod. Lergulv med antagelige Rottehuller. Lyset faldt sparsomt ind ad de smaa Lufthuller, vel ca. 3×5 Tommer. »Træhest« dannedes af 2 Elever. Og det gik storartet! Der var Humør i os unge; men der var mere i Præsten. Og der var Arbejdsiver. . .«

Vilh. Beck giver paa ny (I Miss. Tid., 15. April 1888) Skolen en smuk Omtale, og i 1888 blev den besøgt af 17 unge Piger. Pastor Hansen kan slutte sin Beretning om Gerningen i det første Arbejdsaar med Ordene: »Vi kan være glade ved at fortsætte den«. Allerede paa det Tidspunkt blev Skolen anerkendt af Staten, og dens Elever kunde da søge Understøttelse som til lignende Skoler. Ogsaa Ringkøbing Amts Skolefond og Sparekassen i Lemvig viser Sagen Velvilje ved at bevilge Tilskud. — I Løbet af Sommeren byggedes der et Missionshus ved Siden af Præstegaarden, og der indrettedes en Gymnastiksal for Højskolen (Huset blev dog først indviet 12. September 1889 af Provst Bluhme, Bøvlings). Samme Aar (1888) blev der bygget et nyt Stuehus ved Præstegaarden.

Men det blev snart nødvendigt at bygge mere. I Februar 1889 indbyder Pastor Hansen til Danelse af et Aktieselskab om Skolen. Den nødvendige Kapital dertil er 4—5000 Kr. til Opførelse af en ny Skolebygning med Elevværelser og en Lærerbolig. Indbydelsen frugtede — takket være især Vilh. Becks Initiativ — og den 24. Juli 1889 nedlagdes Grundstenen til Indre Missions første Højskolebygning. Den 23. November indviedes Skolen ved en Højtidelighed, hvor bl. a. Vilh. Beck talte. Paa det Tidspunkt var der 47 Elever paa Skolen.

Højskolearbejdet var dermed i god Gænge, og i Løbet af 90'erne voksede Elevholdene til 125 om Sommeren og 80—90 om Vinteren til Trods for, at

der allerede i 1889 var paabegyndt en ny Højskole i Indre Missions Retning i Børkop, og et Aar senere kom Horne og Haslev Højskoler til. Ved Haslev Højskole blev den førnævnte P. C. Davidsen antaget som Forstander, og Pastor Hansen skal paa det Tidspunkt »have paatænkt at realisere dette med Højskolen i Nr. Nisum« (Vilh. Beck). — Alligevel svarede Pastor Hansen paa en Opfordring til at komme til Haslev og overtage Gerningen der, hvor man tænkte paa at oprette en Afdeling til Forberedelse til Skolelærereksamen og Præliminærekksamen: »Jeg synes ikke, at jeg i Øjeblikket kan nedlægge min Gerning her af mange Grunde, bl. a. ogsaa paa Grund af, at et Seminarium her for Tiden kan bedst lykkes«. — Om hans Gennemførelse af denne Plan i 1892 skal senere fortælles.

Paa det Tidspunkt havde Højskolen foruden den alm. Højskoleafdeling særlige Afdelinger for Landbrugere, Haandværkere og Vinterlærere.

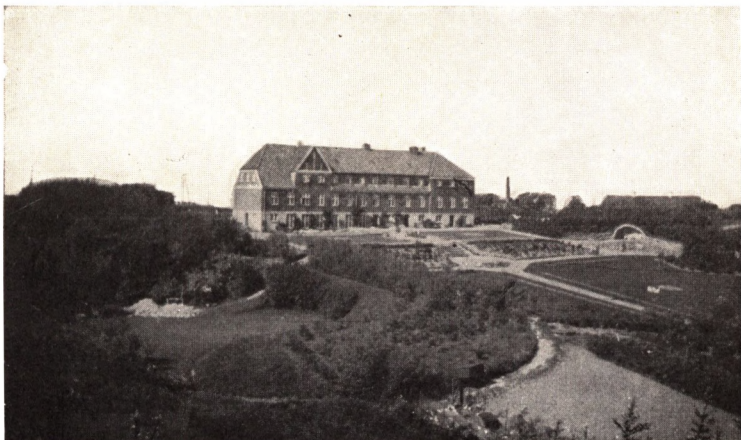
Men ogsaa Vanskeligheder skulde Højskolen igennem. 1897 blev saaledes et vanskeligt Aar med indre Brydninger. Følgen blev, at flere Lærere forlod Skolen, og Elevtallet gik stærkt ned. Pastor Hansen følte sig træt og ønskede at blive forflyttet til en mindre krævende Stilling, og 3. Marts 1901 solgte han begge Skolerne til Lærer J. Andreassen (f. 19. Nov. 1871 i Mygdal ved Hjørring; Lærereksamen fra Nr. Nisum 1898) for 70,000 Kr. — Et Udtryk for, hvor meget Virksomheden var vokset, kan findes i Pastor Hansens Ord til den ny Forstander: »De bliver Herre over 32 Skorstene!«

I 1905 oprettedes Indre Missions Seminarium i Haslev, baaret af et Aktieselskab. Forstander Andreassen frygtede for Konkurrencen, der vilde blive paaført Seminariet her, og der blev da dannet et nyt Aktieselskab, som købte Skolerne af ham for

96,000 Kr. — Det nye Aktieselskab antog Pastor Stenfeldt Mathiasen, der havde været Kapellan i Gudum siden 1904, som Forstander for Højskolen, som han derefter ledede til 1909. Han fik da Embede som Sognepræst i Vandborg og Ferring, og Pastor C. Asschenfeldt Hansen, der dengang var Sognepræst og Forstander for Seminariet, overtog »for en Tid« ogsaa Ledelsen af Højskolen. 1911 blev Seminarielærer A. Krogsøe (f. 14. Nov. 1883 i Sdr. Onsild; Lærereksamen fra Ranum 1904; Student 1908; cand. phil. 1910) Forstander og blev i 1914 tillige Forstander for Seminariet. 1919 fik Skolerne igen hver sin Forstander. Højskoleforstander blev Ludvig Olsen (f. 15. Marts 1889 i Nr. Vallingerød; Lærereksamen fra Haslev 1912; Lærer ved N. Nissum Højskole 1912—13) indtil 1931, hvorefter en anden af Skolens tidligere Lærere, L. Kaag (f. 25. Marts 1898 i Skindbjerg v. Grenaa; Lærereksamen fra Haslev 1920; Lærer ved N. Nissum Højskole 1920—25) blev Forstander.

Af større Begivenheder i disse Aar maa især nævnes Højskolens Flytning 1923. Ved den Lejlighed adskiltes de to Skoler ikke blot geografisk, men ogsaa administrativt, idet Højskolen omdannedes til en selvejende Institution med en Bestyrelse paa 9 Medlemmer og et Repræsentantskab paa ca. 100 Medlemmer. Bestyrelsens første Formand blev Pastor Agger, N. Nissum (1923—26). Derefter fulgte Pastor A. Krogsøe (1926—29) og Provst Rendtorff, Bøvling (nu Helsingør).

Grundstenen til den nye Højskolebygning, som fik en smuk Beliggenhed ved Lemvig-Struer Landevej, blev nedlagt 23. Maj 1923, og Bygningen indviedes 28. Nov. s. A. — Den præsentable Bygning er tegnet af Bygningskonstruktør Helligsøe, og Opførelsen kostede 100,000 Kr. — Forinden var Ejen-

Den ny Højskole ca. 1930

Nr. Nissum Højskole ca. 1890

dommen »Brejdablik« med et Jordtilliggende paa 13 Tdr. Land købt for 30,000 Kr. — Fra Seminariets Bestyrelse fik man 50,000 Kr. for de gamle Bygninger, og ved Indvielsen tegnede Venner af Skolen sig for et Laan paa 24,000 Kr., samt en større Gave. Ogsaa flere Gange siden har Skolen faaet større Vennegaver.

Paa det nye Sted har Højskolen arbejdet sig jævnt frem, saa at den i Aar (50-Aaret for dens Grundlæggelse) har flere Elever (59) end i noget tidligere Aar siden 1901. Skolen omfatter nu — foruden alm. Højskoleafdeling — Husholdningsafdeling og Efterskole, og der afholdes hvert Aar korte Kurser i Husholdning, Kjølesyning og Landbrug, ligesom Lemvigegnens K. F. U. M. og K.-Foreninger siden 1935 har holdt henholdsvis Vinter- og Sommerlejr paa Skolen.

2. Seminar i e t.

»Nær ved Sø og friske Vinde,
men bag høje Bakkers Læ ...«

Begyndelsen til Seminarieundervisningen kan søges i den Afdeling for Uddannelse af Vinterlærere og Biskolelærere, som Pastor Ad. L. Hansen (vist i 1889) udvidede Højskolen med. I Oktober 1891 indbød han to af Egnens Provster, Th. Møller (senere Spentrup) og Gabriel Koch (senere Biskop i Ribe), til sig for at drøfte en ny Plan om Oprettelse af et Lærerseminarium i N. Nissum med dem. »Under vort Besøg her«, fortæller Provst Møller, »knælede vi sammen i Bøn i hans Studereværelse, og der blev Sylden lagt, og den blev lagt godt; thi den blev lagt paa Klippen«. — Endvidere forelagde han sin Plan for Indre Missions Præstekonvent paa Lemvigegnen. En af disse Præster har senere udtalt: »Pastor Han-

sen forelagde os Planen, fuld af Tillid og Tro; men alle vi andre i Konventet var lidet troende«. Pastor Hansen sluttede dog med at sige: »Lad os begynde smaat og i Guds Navn!«

25. Oktober 1891 averterer saa Pastor Hansen i Miss. Tidende: »Til Sommer agter vi — vil Gud — at oprettede et toaarigt Kursus til Præliminæreksamen og 1. Del af Skolelærereksamen«. Naar Præliminæreksamen her er taget med, skyldes det, at det bedre vilde kunne svare sig økonomisk, naar der blev taget Præliminærhold med, idet dette kun behøvede særlig Undervisning i Tysk og Engelsk. Denne Uddannelse blev dog ikke opretholdt i ret mange Aar.

1. Maj 1892 ankom det første Hold Elever. De skulde forberedes til Seminariet i de kommende tre Maaneder. Samtidig opførtes den ældste Seminariebygning (»Athen«) efter Tegning af Lærer Ginnerup. I 1893 opførtes »Sparta« og i 1894 »Theben«. Senere byggedes »Borgen« med saa ringe en Længde, at den næsten var tærningeformet, og senere det mere præsentable Gymnastikhus.

Det nydannede Seminarium var et »Friseminarium«, men maatte dog søge Ministeriets Anerkendelse, Denne blev givet 11. Oktober 1894.

I 1895 blev det første Hold paa 7 Seminarister ført frem til Eksamen, som paa den Tid maatte tages ved Eksamenskommissionen i Aarhus. Samtidig med at disse tog 1. Del (1894), tog 6 andre Elever Præliminæreksamen ved Universitetet. En ny Seminarie-lov (af 30. Marts 1894) var imidlertid traadt i Kraft, og derefter har alle Eksaminer været afholdt paa Seminariet.

Dette udviklede sig saaledes hurtigt til en betydningsfuld Institution. Ikke at Bygningerne var anselige — tværtimod! »Smaat blev der syldet i Tiden«.

Med Undervisningsmidler stod det ogsaa smaat til. Men der kom hurtigt en hel Del Elever, og saavel de som de nyansatte Lærere arbejdede trofast, og Resultaterne blev gennemgaaende tilfredsstillende. Seminariet var derfor i god Gænge, da Forstander Andreassen overtog »de 32 Skorstene« i 1901; men før den ny Forstander opnaaede Ministeriets Anerkendelse, maatte han love at forny eller forbedre Materiellet.

Forstander J. Andreassen mindes paa Seminariet som den, der har foretaget en hel Del af de Plantninger, som nu pryder Seminariebyen og mildner den barske Vind. Endvidere købte han godt 40 Td. Land af Præstegaardens Jord og opførte herpaa Gaarden »Portgaard« for derved at holde Skolerne forsynet med Landbrugsprodukter. Der blev ogsaa oprettet en privat Børneskole med videregaaende Undervisning og i Tilslutning til Seminariet. Pastor C. Asschenfeldt Hansen arbejdede endog i 1905 paa at faa et Indre Missions Gymnasium oprettet i N. Nissum (Pastor Ad. L. Hansens gamle Drøm), og han tænkte sig da, at det kunde drives i Tilslutning til den bestaaende private Skole; men det blev dog ikke til Virkelighed.

Da Tilgangen til Seminariet stadig blev større, byggedes der ogsaa en ny Skolebygning. »Vestenly«, og »Borgen« udvidedes. I 1902 blev der desuden aabnet Adgang for unge Piger. — Endelig kan det nævnes, at Seminariebyen, der tidligere havde baaret Navnet »Babylon«, i 1905 fik Navneforandring til »Hellas«.

I 1906 overdrog imidlertid Andreassen som nævnt Skolerne til det nydannede Aktieselskab »N. Nissum Seminarium og Højskole«, der stiftedes 4. April dette Aar; Handelen skete 5. April, og Overdragelsen fandt Sted 1. September s. A. — Foruden

Frygten for Konkurrencen fra Haslev nævner Forstander Andreassen i Aarsberetningen 1906 endnu en Grund til Forandringen: »Det har altid staaet for min Tanke som noget skønnere og rigtigere, at Indre Missions Venner selv ejede og drev en saadan Skole, som først og fremmest bør tjene Guds Riges Sag«.

Samme Aar købte Aktieselskabet det gamle Missionshus, og et nyt blev bygget ved »Kongensgaard«. Det gamle Missionshus med Ordene »Land, Land, hør Herrens Ord!« over Indgangen, indrettedes da bl. a. til Foredragssal, men sank i Krigsaarene ned til at blive Tørveskur. Det blev endelig nedrevet i 1931.

Det var oprindelig Meningen, at Andreassen skulde fortsætte som Forstander; men han opsigde sin Stilling. Pastor Asschenfeldt Hansen, der ogsaa var Bestyrelsens første Formand, var derefter Forstander til 1914, hvorefter Seminarielærer og Højskoleforstander Krogsøe som nævnt var Forstander til 1919. Siden 1919 har cand. theol. P. C. Gjelstrup (f. i Lemvig 19. Oktober 1888; cand. theol. 1914; Kaldskapellan i Ringsted 1916-19) været Forstander.

Som Formand for Aktieselskabets Bestyrelse valgtes først Asschenfeldt Hansen, derefter (i dennes Forstandertid) Pastor Iversen, Humlum, og derefter et Aar Provst Joh. Vibe-Pedersen (1914—15). Derefter var Asschenfeldt Hansen igen Formand til 1922, hvorefter Provst Th. Møller, Spentrup (nu Grundfør), har været Formand. Bestyrelsen er paa 17 Medlemmer, deraf 8 valgt af Indre Missions Bestyrelse.

Betydelige Udvidelser er sket i denne Tid. — 5. September 1911 indviede Indre Missions daværende Form., Stiftsprovst Zeuthen, en ny Seminariebygning (»den gule«), og ogsaa Biskop Koch, Ribe,

talte. Bygningen er opført af Bygningskonstruktør Helligsøe for den forholdsvis beskedne Sum 25,000 Kr. — 1923 overtoges Højskolens tidligere Bygninger, og endelig indviede Provst Th. Møller 17. Jan. 1932 den nyeste (»røde«) Seminariebygning, som den nye Seminarielov af 15. April 1930 havde nødvendiggjort. — Skolekonsulent Kaalund-Jørgensen udtalte da bl. a.: »Det er glædeligt, at N. Nissum Seminarium staar som et af de første af Landets Seminarier, naar det gælder om at efterkomme de nye Krav. Derved har det bevist sin Livskraft«. Denne sidste Bygning er tegnet af Overbanemester S. J. Bruun, dengang Struer, og Byggesummen var godt 45,000 Kroner.

Ialt er der siden 1919 gennemført Udvidelser og Forbedringer for over 200,000 Kr., og Ministeriet har vurderet det samlede Seminariekompleks til 415,000 Kr. og giver i aarligt Tilskud til Driften ca. 50,000 Kr. plus ca. 11,000 Kr. i direkte Elevtilskud. Bestyrelsens egen Statusvurdering ligger paa 260,000 Kr., dens Passiver paa ca. 250,000 Kr., deri indbefattet Aktiekapitalen paa 87,000 Kr. — Til Sammenligning kan tjene, at Aktiverne ved Aktieselskabets første Status 1907 er opgjort til ca. 114,000 Kr., Højskolen iberegnet.

Om det Liv, der har rørt sig inden for disse Rammer, er det ikke Stedet at tale her; men det nævnte er nok til at vise, at de Frø, Pastor Ad. L. Hansen i sin Tid saaede under Mottoet »Ora et labora!« — »Bed og arbejd!« — er vokset op til betydningsfulde Træer. 1936 dimitteredes Elev Nr. 1000 fra Seminariet, og igennem disse tusind Lærere og Lærerinder udbreder Bølgeringene sig ud over hele Landet, ja, ud over Landets Grænser, fra den Ger-ning, som er øvet og øves her.

I de foregaaende Kapitler har Emnerne ført med sig, at det overvejende er Indre Mission, der har faaet Omtale, og da man vel, uden at træde nogen for nær, kan sige, at denne Aandsstrømning har haft størst Betydning og har gjort sig stærkest gældende i Sognet, er dette ganske naturligt. Men ogsaa den grundtvigske Retning har jo haft Betydning og Tilhængere i Nissum og kan derfor ikke lades uomtalt. For at skaffe Balance i Tingene har jeg derfor bedt Gdr. Markus Bjerre, Venø, om at give en Skildring af N. Nissum Friskole, til hvis mest kendte Elever han jo hører. Skildringen omfatter de første 15—20 Aar af Friskolens Liv og er ikke blot i sig selv interessant, men ogsaa velegnet til at kaste Strejflys over det grundtvigske Liv i Sognet.

Jeg skal blot tilføje, at Friskolen jo nu er nedlagt, og at jeg ikke har anset det for paakrævet at supplere Skildringen med statistiske Oplysninger fra nyere Tid, da dette næppe har synderlig Interesse. Foruden de af M. Bjerre omtalte Lærere bør dog vist endnu en enkelt nævnes, nemlig Søren Meldgaard Filskov, der var Lærer ved Friskolen ca. 1880. Han stiftede senere Askov Sløjdscole og var den første Lærer, der her i Landet indførte Sløjd i Børneskolen. Mest kendt er han blevet som Stifter af den saakaldte »Askov Sløjd*).

Friskolen i N. Nissum.

Af Gdr. Markus Bjerre, Venø.

»Hvordan er det, du bærer dig ad, du skæmmer jo hele din Familie!« — Det var Jens Sandholm, der blev tiltalt med disse haarde Ord, og det var nede paa Lemvig Torv i en tæt Stimmel af Mennesker,

*) Meddelt mig af Forf. til »Hardsyssel Degnehistorie«, Lærer E. Poulsen, Løvskaal.

at de faldt. Ordene fik yderligere Tyngde derved, at de ikke kom fra en ildesindet Person eller en fremmed. Nej, de kom fra Mette Sandholms Fætter, »Bette Per Byskov« — Jens Sandholms gamle Ven og Kammerat fra de unge Aar, da de sammen havde trasket de mange Mil til og fra Husum paa Svinehandel.

Men Slægten var blevet opskræmmet — og hvad var saa det fordømmelige, som Jens Sandholm havde gjort sig skyldig i? — Han havde, sammen med flere Mænd af Sognet, meldt sine Børn ud af Folkeskolen for at oprette en grundtvigsk Friskole med en af Kolds Elever som Lærer.

Nu var det altid lettere for Fader at tage en Beslutning end at begrunde den, og hvordan skulde han her midt paa Torvet give en udtømmende Forklaring til en Mand, som var blottet for Forudsætninger til at forstaa den! Der kunde jo ikke gives anden Forklaring, end at de ikke vilde have, at deres Børn skulde lære Religion udenad paa Ramse, hvilket straks blev tydet derhen, at disse arme Børn skulde opdrages i den sorteste Hedenskab. »De vil have Religionen ud af Skolen!« sagde man.

Og saa var Sandheden jo dog den, at disse Friskolefolk var dybt religiøse Mennesker, der ikke kunde føle sig tilfredsstillede ved mer eller mindre rationalistiske Præsters Forkyndelse. I Jens Sandholms Erindringer fortælles om, hvordan man havde kørt lange Veje for at høre noget med Liv og Kraft i, noget med virkelig Sjælenæring. Det var ærligt søgende Mennesker disse unge grundtvigske Folk.

Og nu nærmede den Tid sig, da de skulde have deres Børn i Skole, og saa meldte det Spørgsmaal sig: »Skal vi, der har haft den Lykke at faa Øjnene op for, hvad Livet i sin Fylde er, sende vore Børn

ud i den Ørken, som vi selv har vandret i, for, under Suk og Graad og med Tampen over deres Rygstykker, at lære, hvad de kunde tilegne sig med Sang og Glæde? Skal de Ord, som vi bekender med hverandre, læres Børnene som en død Ramse, et Eksamenfag ligesom: Odense, Bogense, Middelfart, Assens? Nej, det skal ej ske, hvis det kan lykkes os at finde en Friskolelærer!»

Han fandt de saa i Peder Jensen, Lille Torngaard. I Aaret 1874 blev N. Nissum Friskole oprettet, og derom fortæller Knud Thøgersen saaledes:

»Det var under tarvelige Kaar, at Skolen begyndte, først i den lave Dagligstue med Lergulv i Torngaards gamle Sals, og saa i en Tilbygning paa 3 Fag til den østre Ende. Den ny Skolestue sænkedes fra Gangen, for at der kunde blive lidt højere til Loftet, saa Peder Jensen, da han traadte ind for at holde Indvielsestalen, spøgefuldt bemærkede: »Det er ingen Højskole!« Og det blev saa hans Tekst, at her skulde holdes Lavskole, en Skole, der gik ned til Børnenes Stade og Trang. Og dér laa virkelig Peder Jensens Styrke: hans Evne mødtes naturligt med Barnestadet. Hans Fortælling og Sang var en Medleven i Emnet, som Børnene hængte sig i, saa de levede med«.

Jakob Bjerre, som var en af Friskolens Elever og senere som Valgmenighedspræst i Rødding fik en Del Kendskab til Friskolen og dens Lærere, siger om Peder Jensen: »Han var den ideale Børnelærer«.

Præst og Skolekommission var ikke denne Skole venlig sindede; det havde næppe været dem ukært, om de kunde have standset den i Opløbet. Men til deres Forundring viste det sig, at de Børn virkelig var vel lærte og helt godt kunde staa Maal med Stats-

skolens Børn i Kundskaber. Og heri var intet Hekseri; thi hvor er vel den Skole, der har haft bedre Hjælpere end den Koldske Friskole, den havde jo Digtingens og Sangens Skatte.

Især var Sangen Friskolens mægtige Hjælper; i den kom Historiens Skikkelser Børnene levende i Møde, tog dem ved Haanden og gjorde dem delagtige i deres Strid. Her var ikke Brug for Tvang, Lektier eller Overhøring. Børnene var lige saa glade ved at høre som Læreren ved at fortælle. Derfor oplevede Præsten og den strenge Skolekommission, at disse Børn, der aldrig havde set Luthers lille Katekismus, aldrig »lært« en Salme eller en Lektie, virkelig vidste Besked, kunde fortælle med lysende Øjne om det, der stod i Bøgerne. For den elskværdige, sangglade Pastor Carstensen var Eksamen i Friskolen sikkert en Oplevelse; her havde næsten alle Børnene Sangstemmer, og de sang gerne og af fuld Hals. Det var noget for Carstensen, der sikkert var gammel Studentersanger.

Mindre interesseret var en af de andre Præster, der for en Gangs Skyld vilde være elskværdig, og som derfor var mødt i et Hjem, hvor Forældrene selv underviste deres Børn, for at holde Eksamen. Han sad, medens Familien sang en bibelhistorisk Sang, og gjorde Optegnelser i et Eksamenskema, saadan noget havde han virkelig ikke Tid til at høre paa! . . .

»Ikke at have Tid« kendte vi ikke til i Friskolen; vi havde Masser af Tid til alt, hvad der var godt og morsomt. Vi tegnede f. Eks., og det var herligt ungdommeligt. Flere af Børnene viste gode Anlæg; en af Friskoledrengene blev en agtet Kunstmalder. Vi sang Kæmpeviser af en uhørt Længde. Der blev fortalt Gudesagn og Sagnhistorie, saa Drengenes Øjne gnistrede. Vi oplevede Ingemanns Romancer og Historier. Vi sang med Graad i Hjertet om

Niels Ebbesens Død: »Om Danmarks Kvide der lød en Sang. . . .«. Og vi sang med overstrømmende Jubel: »De dansede sig paa Slottet ind, med dragne Sværd under Skarlagenskind, Slottet er vundet!«. .

Der var Orden og Alvor i vore L e g e, hvad enten vi spillede Langbold, legede »Røvere« eller »Staa-fri«, eller vi i daarligt Vejr »vævede Vadmæl«, spillede Komædie i Skolestuen, stormede København Volde, eller halshuggede den kullede Greve!

Jeg mindes Dage med forrygende Snevejr, da kun faa var mødt i Skolen, saa de fik Lov til at bestille, hvad de vilde. De kunde da komme hjem og fortælle om de fantastisk dejlige Historier, der var blevet dem fortalt. Saadan en Dag ind under Jul staaer særlig tydeligt for mig. Da var det ikke Historier — nej, vi sang som en hel Kirke med Orgel og Kor: »Kom, lad os nu paa Børnevis!«

Peder Jensen var ikke Lærer i ret mange Aar. En Ørelidelse, der medførte Tunghørighed, gjorde det nødvendigt for ham at trække sig tilbage. Men Friskolen var og blev hans Hjerte barn. Med beundringsværdig Taalmodighed fandt han sig i at have en Flok urolige Børn sværmende omkring paa sin Ejendom. Som den Forkyndernatur han var, maatte han engang imellem meddele os, hvad han var optaget af. En Dag kom han saaledes og bad beskedent om at faa Lov til at synge for os. Og saa sang han: »Sig mig den gamle Saga, den bedste, som du véd!« Den laa egentlig over vor Alder; men vi forstod hans dybe Grebethed.

Da jeg kom i Skole, var Anders Hjort Lærer, en vidunderlig Lærer. Han vandt vor Tillid og Hengivenhed den første Dag og beholdt den, Han havde aldrig nødig at bede os være stille; han saa bare til os; det slog til. Han læste bl. a. Bjørnsons Fortællinger for os; kan nogen glemme denne her-

lige Digtning! Men hver Time havde sit Indhold; vi gik løs paa Timerne med Glæde og var ulykkelige, hvis vi blev forhindrede i at komme i Skole; vi maatte næsten med Magt holdes hjemme. Jeg husker de stille, blanke Sommermorgener, naar vi lavede »en Slaww« i Græsset paa den ret lange Skolevej. Saa kunde det være køligt i Skolestuen; »Pløjshoserne« var jo vaade af Dug. Det var rart at blive anbragt, saa man fik Solen over Fødderne. Men det gav Varme at synge: »Morgenhanen atter gol, slog med dugget Vinge«. Anders Hjorts Tid ligger i vor Erindring som badet i Renhed og Lys, og hans bratte Død var en Sorg baade for gamle og unge.

Mølgaard Nielsen, senere Folketingsmand, blev hans Efterfølger; men hans Stilling var ikke let blandt Børnene; for staa Maal med sin for-gudede Forgænger kunde han ikke. Han havde mange Børn og Sygdom i Familien; mistede sin ældste Datter. Han var en gennembrav Mand og en god Økonom; men Lønnen var mikroskopisk, og Stillingen trykket. Efter 2 Aars Forløb købte han Gaarden i Yllebjerg.

Vor næste Lærer blev Jens Byskov, dog kun i 2 Maaneder, da han allerede dengang var antaget som Lærer ved Gedved Seminarium. Men disse 2 Maaneder var en rig Tid, hvor der blev arbejdet i Friskolen som aldrig før eller siden. Byskov var en genial Skolemand, vi adlød ham blindt fra den første Dag, og med Glæde. Selv Skolens værste Spilopmager blev flittig — til hans Mors store Forbavselse! Jens Byskov kunde gøre det indlysende klart, hvordan de værste Regnestykker skulde behandles, og han lærte os virkelig dansk Sproglære (et Fag, hvori vi var helt blanke) i denne korte Tid. Ja, han lærte os i alle Fag lige saa meget i 2 Maa-

neder, som Mølgaard Nielsen, der slet ikke var nogen daarlig Lærer, havde lært os i 2 Aar. Og hør et indtagende Træk om J. Byskov, denne nøgterne Mand, som altid priste »det forstandige«: To Sange sang vi hver eneste Dag, to Sange om Forhold, hvor Forstanden helt er suspenderet, nemlig: »Kong Volmer, han bor sig ude ved en Aa...« og »Skøn er Linden, imens hun mon gro!« — Hvor var vi sorgfulde den Dag, vi sagde Farvel til ham!

Hans Hansen, senere Kommunalærer i København, var vor Lærer i 6 Vintermaaneder; han var meget ung, men heltud sin Plads voksen. Vi lærte godt og holdt meget af ham.

Peder Mouridsen, senere Lærer paa Fyn, var den sidste Friskolelærer i »V. Skrald«, den lille Ejendom Øst for L. Torngaard, hvor der havde været Skole siden Peder Jensens Tid. Senere opstod Friskolen i en ny og mere tidssvarende Skikkelse Nord for København; om denne Skole maa andre fortælle.

Den lange Række af skønne Sange, vi lærte i Skolen, var ikke blot for os af uvurderlig Betydning; de blev det ogsaa for vore Forældre (de blev omgaaende sunget hjemme); de blev for dem en Art Højskoleundervisning, historisk, poetisk, kristelig; de gjorde deres Verden større, rigere, lærte dem Forbindelsen mellem Slægtens lange Kæde i Fortid og Nutid (Stig op af Graven, du Slægt, som døde!). Vi kunde ikke gøre dem nogen større Glæde end ved at synge for dem, og det var en Begivenhed, naar vi lærte en ny Sang.

Saa længe, der er Liv i os, vil vi takke dem, fordi de gav os disse syv vidunderlige Barndomsaar i N. Nissum Friskole!

Markus Bjerre.

Endnu en Skole skal her omtales, nemlig den, som holdtes i Hjemmet af Fader eller Moder, eller maaske en gammel Bedstemoder — paa en Maade den ypperste af alle Skoler. Nu er der maaske mindre af dette. Livet er blevet mere udadvendt, og somme Steder er der vel mindre Samling om Hjemlivet i det hele end i gamle Dage. Hvor mange af os mindes alligevel ikke denne første Skolegang! Mere maaske end alt, hvad vi lærte siden. Det vilde være utaknemmeligt af mig, der selv har lært meget i en »Moders Skole«, om jeg ikke nævnte dette her.

Blandt dem, der mest underviste sine egne Børn, var Chr. Høgsgaard. (Han havde for Resten et halvt Aars Tid holdt Skole i Mejrup Biskole). I den Tid, han boede i Nikolinesgaard, mødte han en Dag til Eksamen i V. Skole med en lille Pige. Det var i 1896; jeg var til Stede som »Præparand«. Den lille Pige blev vist lidt skræmmet ved Synet af de mange fremmede Børn, der stirrede paa hende med Blikke, som sagde: »Hva æ du få jæn?« Men saa kastede hun et Blik til sin Fader, og hendes Øjne straaledede atter. Naar Far var med, kunde jo intet ondt times hende. Derpaa begyndte hun at fortælle Bibelhistorie paa Jydsk og med sine egne Ord. Det var kønt, og jeg var i Stilhed begejstret. Maaske jeg ikke har haft andet ud af den Oplevelse, end at jeg fik min Respekt for Hjemmets Undervisning styrket, saa jeg har bevaret den siden; men ogsaa dette var jo et Resultat.

I en saadan »Hjemmets Skole« stod engang en Rok, der nynnede for den lille Jeppe om »den hvide Flok« og »al hans Naadegave« — en Nynnen, som vanskeligt kunde glemmes. Mest berømt er den Hjemmets Skole vel blevet, som for 125 Aar siden holdtes i en fattig Stue i Odense. Her sad Farmor og

fortalte Sagn og gamle Eventyr for den lille Hans Christian Andersen og lagde derved Ved til et Digterbaal, som senere har lyst over Verden.

En Sommerdag i 1884 blev jeg sendt hen til N. C. Sløk, som dengang var Ungkarl og boede i et lille gammelt Hus, samme Sted, hvor ogsaa det nuværende »Højtoft« ligger. Han var meget venlig mod mig, og jeg var glad ved at være der et Par Timer. Til sidst snakkede han ogsaa om Søndagsskolen. Han fulgte mig ud, løftede mig op paa Diget og viste mig, hvor Søndagsskolen holdtes. Jeg fandt da ogsaa Vejen derhen, da vi kort efter flyttede til Nissum, og fandt der min ny Ven som Søndagsskolelærer. Ham blev jeg ved at holde meget af i de 6—7 Aar, jeg besøgte Søndagsskolen. Sløk var en ret mandhaftig Person, høj og kraftig, altid pæn og pillen, som Skrædere sædvanligvis er, og med Kinds-kæg som nogen engelsk Lord. Naar man traf ham, pænt hyllet i Overfrakke, med rank Holdning og det lange Halstørklæde sirligt omviklet, samt Underlæben paa karakteristisk Maade skudt lidt frem, kunde han se helt gejstlig ud; men Højtideligheden modvirkedes en Del af hans venlige Væsen og hans Sans for Humor. En Vinterdag, da han havde været med Dagvognen til Lemvig, fortalte han saaledes ved Hjemkomsten, synlig moret, at han havde truffet Dr. Jensen. Sløk havde den Dag, paa Grund af Kulden, to sirligt omviklede Halstørklæder paa. Dr. Jensen havde hilst ham med et misbilligende Blik til Halsindpakningen og med den Bemærkning: »De skulde vel ikke have haft et Tørklæde mere om, Sløk?«

Det er næsten modstræbende, at jeg nævner en Mand, som kunde stille endog denne min Barndoms kære Ven noget i Skygge. Det var den unge Højskolelærer P. C. Davidsen, der ogsaa en Tid virkede

ved Søndagsskolen. Han havde en egen levende og hjertegribende Maade at tale til os paa. Jeg tror, jeg ansaa ham for Verdens interessanteste Mand. Og naar han genfortalte f. Eks. Buddes Fortælling om »Kristian, der fik sin Vilje«, hang vore Øjne ved ham, som om vi vilde sluge Ordene, før de endnu fødtes paa hans Læber. Hans Tid i Nissum blev jo ikke lang. Jeg har kendt ham i hans Ungdoms Friskhed. Om det yngre Slægtled har bevaret lignende Minder om ham, kan jeg jo ikke vide noget om.

Jeg har vist kun een Gang været med Søndagsskolen paa Udflugt, nemlig til Tangs Krat. Ved denne Lejlighed havde jeg for første Gang Støvler paa. Selv ejede jeg ikke saadanne Indretninger; men Moder tvang mig til at tage sine paa — haardt imod min Vilje; thi jeg forudsaa, at mine Kammerater vilde fæste Opmærksomheden ved dem. Desværre kom hun i Skyndingen til at pudse dem i Kakkelovns-svæerte i Stedet for Blanksvæerte, hvorved de kom til at se endnu mere opsigtsvækkende ud. — Vi samlede hos Sløk, og Ventetiden gik meget godt for os; han havde nemlig et Spilleapparat, som vistnok kaldtes et »Akkordion«, og som kunde spille Salmer, hvilket jo var meget interessant at høre, næsten som lidt Trolderi. — Da vi derefter begyndte vor Vandring, var jeg forberedt paa det værste og blev derfor ikke synderlig forbavset, da der lød en Røst ved Siden af mig: »A tøgges, te du hår di Mowers Støwl o!« — »De æ mi ejen«, løj jeg. — »Nej, de æ di Mowers«, lød Røsten igen, »de ka A se — A tøgges, di æ pudset i Kakkelovnsswat!« Trods denne pinlige Begyndelse blev det alligevel en skøn Tur.

Jeg har aldrig senere genset Stedet, men husker endnu dets idylliske Præg, den grønne Eng og det i vore Øjne anselige Krat. Vore venlige Ledsagere søgte at

more os paa bedste Maade, og der blev holdt et Par smaa Taler til os. Men hvem der ledsagede os, foruden Sløk, har jeg dog glemt.

Kommunalvæsen.

I Middelalderen tog Kirken og Klostrene sig af Fattigplejen, og helt siden Reformationen har vistnok Præsterne, først sammen med Kirkeværgen, senere sammen med nogle særlig valgte »Medhjælpere« haft nogen Forpligtelse til at tage sig af de fattige. Regeringen søgte at støtte dette Forhold ved Love og Forordninger. Saaledes hedder det i Danske Lov af 1683, at Præsterne skal have Omsorg for de fattige og ikke alene formane Sognefolket til at give Almisser, men og foregaa dem med et godt Eksempel ved selv at give noget. De skal »flittigen tilse, at hvad de fattige givet og kristeligen tillagt er, at de nyder og bekommer«. Men naar saa »Tavlepenegene« var uddelt, hvad saa? Der synes f. Eks. i Nisum ikke at være »kristelig tillagt« noget som helst ud over de frivillige Gaver. Der fandtes ingen »Stiftelser«, og i 1690 beretter Pastor Høst, at der heller ikke findes Fattighuse i Sognet. Langt ned mod vor Tid har Fattigforsørgelsen været utilstrækkelig, og naar det ret kneb, maatte derfor de fattige gribe til den sidste nogenlunde ærlige Udvej: Tiggæriet, der til Tider har floreret saa stærkt, at det blev en alvorlig Ulempe for Befolkningen.

Et mere lovordnet Fattigvæsen fik vi ved Frederik den Fjerdes Forordning af 1708, angaaende de fattige paa Landet. Den betegner et Fremskridt, fordi den stræbte efter at faa faste aarlige Bidrag i Stedet for de tilfældige Gaver; men heller ikke denne Lov dristede sig dog til at forlade »den frivillige Selvbeskatning«s Grundlag. — Forordningen bestemte, at paa Landet skulde Provsten og Herredsfogden

Seminariebygningen af 1911

Seminarier omkring Aarhundredskiftet

»fare fra Sogn til Sogn« og indrette Fattigvæsen, som i hvert Sogn skal ledes af Præsten med 3—4 af »de vittigste og bedste Sognemænd« som Hjælpere. De skulde endvidere optage Fortegnelse over Almisselemmerne og først antegne blinde, sengeliggende og dem, der slet intet kan fortjene, smaa forældreløse Børn o. s. v. — Derefter skulde de kalde Sognemændene til sig og meddele dem Kongens Vilje, hvortil skulde føjes en alvorlig Formaning af Præsten, om at tage sig af de fattige. Indtægterne skulde bestaa af, hvad Bønderne vilde give af Brød, Mel, Ærter og andre »ædendes Varer«, hvorefter der forfattes Ligning, hvor meget hver skal yde af disse Ting. De fattige har da Lov til paa bestemte Tider af Aaret at begære Almisse af det bevilgede. Folk uden for Bondestanden skal anmodes om at give, efter deres Vilkaar, et Bidrag i P e n g e, som kan være til Hjælp for dem, der er helt hjælpeløse. Til Pengebidrag skal en Fattigbøsse indrettes med tre Laase, hvoraf Præsten har Nøglen til den ene, en af Medhjælperne til den anden, og Herredsfogeden til den tredje

Fra de ca. 100 Aar, denne Ordning varede, er lidet bevaret. — I 1766 findes 7 Almisselemmer, til hvem der af Sognet er lignet 2 Td. 5 Sk. Rug, 3 Td. Byg, 2 Sk. Malt og 6 Rd. 56 Sk. i Penge. »Der kunde vel behøves mere«, skriver Pastor Bruun, »Sognet har og for en 10 Aar siden i Ligningen været paalagt 4—5 Td. mere; men de nu indfaldende dyre Tider, Beboernes Forarmelse Aar efter andet, har foraarsaget at ligne Almissen over Sognet efter Sognemændenes aftagende Vilkaar«. Præsten tilføjer, at de fleste af Yderne selv maa købe Korn.

I 1803 kom en ny Fattiglov. Der oprettedes nu en Fattigkommission, bestaaende af Præsten og 4 Bønder. Herredsfogeden var egentlig ogsaa

Medlem af alle Sognekommisionerne; men han lod gerne Sognefogeden møde for sig. Bønderne havde sjældent Lyst til at have Bestillingen længere, end de var nødt til. Naar én udtraadte, skulde Herredsfogeden beskikke en Afløser; men han tog altid den, som Kommissionen havde udpeget, saa denne praktisk talt supplerede sig selv. Man holdt 4 Kvartalsmøder aarlig, og ellers kun, naar der var noget særligt. Præsten, som var Formand, førte naturligvis det aarlige Regnskab, som revideredes af Provsten. Sognekommisionen stod under en Amtsfattigkommission, og den øverste Myndighed var Danske Cancelli, det samme, som vi nu vilde kalde Ministeriet.

En Frugt af den ny Ordning var det bl. a., at der næsten alle Steder i Begyndelsen af forrige Aarhundrede byggedes Fattighuse omkring i Sognene. Det gamle Fattighus i Nissum (Se Side 46) byggedes vist først i 1819. Disse Huse, der var tænkt som en god Barmhertighedsgave, kom efterhaanden i Vanry. De var tiest simpelt byggede og altfor smaa, saa de arme Fattiglemmer stuedes sammen i dem som Sild i en Tønde; elendigt blev de ogsaa tit holdt vedlige, saa Regn og Sne knap kunde holdes ude, og Vinden peb ind gennem Sprækkerne. Værst var det dog, naar man lod Drukkenbolte og andet »skidt Folk« komme derind til Plage og Fortvivelse for de skikkelige og ordentlige fattige. — Nissum Fattighus bestod i 1819 af 9 Fag, 7 Alen vid; klinede Vægge og Straatag. Det var indrettet med 2 Stuer, 1 Køkken og 1 Bagerovn. Allerede i 1826 er man misfornøjet med Huset og taler om at faa et nyt. Forhaabentlig er det dog ombygget eller udvidet i 1834, da det har følgende Beboere: Jens Chr. Bach, 56 Aar, nyder Almisse; Karen Gregersdatter, 60 Aar, hans Kone; Maren 13 og Mads 24, deres Børn. — Mads Nielsen 45, Daglejer; Maren 57, Konen, og deres Søn,

Peder Andersen, 19. — Poul Martinus 57 Aar; Konen Johanne, Børn: Chr. og Peder Poulsen, 14 og 12 Aar. — Mads Mogensen 44, Skræder; Christiane Davidsdatter, 57, Konen. Ialt 13 Personer.

Ogsaa fra Kommissionstiden er Papirerne blevet borte. Kun tilfældigt kan findes en enkelt Optegnelse. I 1826 søger saaledes Henrik Nygaard og Kone Almisse; men Fattigkommissionen mener, at det kun var at »føde Dovenskab« at bevilge dem noget, da de begge er sunde og arbejdsdygtige, skønt de klager over Gigt, hvilket man mener »dog mere er en Mangelighed og Lyst til at ligge i Sengen hele Dagen«. — Kommissionen er vel nok i god Tro; men dens Skøn desværre forkert. De to gamle Skrog dør i Løbet af et Par Aar, og der er sikkert gjort dem Uret.

Forstanderskabstiden (1842—67) indledes med Lov af 13. August 1841, der traadte i Kraft i 1842. Forstanderskabets Medlemmer vælges paa 6 Aar, Halvdelen hvert 3. Aar. Valgberettigede er de Sognebeboere, der har 1 Td. Hartkorn eller Bygninger til en Assurancesum af 1000 Rd. Sognepræsten er født Medlem, men behøver ikke længere at være Formand. (Samtidig indføres Amtsraad). — I 1855 skete den Forandring, at Vælgerne deltes i en almindelig Vælgerklasse og en højstbeskattet Femtedel, hvoraf sidstnævnte valgte eet Medlem mere end førstnævnte. Samtidig ophørte Præsten at være »født« Medlem af Forstanderskabet. Han var dog fremdeles med, naar der behandledes Fattig- og Skolesager, og det var jo det meste. For Resten blev han ogsaa tiest ved at være Formand. — I 1814 var der jo oprettet Skolekommission, hvori Præsten ogsaa var født Formand. Skolekommission og Fattigkommission havde hver sin »Ligning« og altsaa hver sit Pengevæsen, og dette fortsattes i Forstanderskabstiden, altsaa lige til 1868.

Medlemmerne af Forstanderskabet (1842—67) anføres her. Af og til indskydes et Aarstal for at antyde Tidens Gang.

Pastor Lind, A. C. Steenstrup, Jens Ousgaard, Jens Nikolinesgaard, Ole Futtrup, Nissumboel, P. Sdr. Byskov, Jens Ø. Borum (1842), P. Stokholm, Mads Nr. Balle, Peder Nr. Byskov, Jakob Bjerre, Anders Torngaard, P. Grøngaard, Andreas Ousgaard (1851), Anders Hyldgaard, Pastor Falkenskiold, Jørgen Broksgaard, P. Kamstrup, Anders Grummesgaard, Niels Kr. Jespersen, Ø. Kamstrup, Chr. St. Villesen, S. Balle, Laust Touborg, Anders V. Borum (1859), Laust Agergaard, Jens Smedslund (1865), Chr. Nielsen, Gl. Østergaard.

Som Formand fungerede Pastor Lind til sin Bortrejse 1857, hvorefter Jørgen Broksgaard enstemmigt valgtes til Formand. I de følgende Aar var Past. Falkenskiold Formand; derefter Anders Grummesgaard en kort Tid, og senere Anders Torngaard, der ogsaa valgtes til fungerende Formand i 1867, indtil den ny Lov traadte i Kraft.

Blandt de Opgaver, som Forstanderskabet kommer til at tage sig af i Fyrrerne, kan især nævnes Bekæmpelsen af Brændevinsbrændingen og Smugkroerne. Viljen er vældig god, men svag. Teoretisk hader man Drikkeriet som Pesten, og naar det blot havde været nogle udensogns Skurke, det var kommet til at gaa ud over, vilde de sikkert have faaet Last og Skam; men over for de kære Nissumboere er Pastor Lind og hans Følge svag. Hvis der fra Øvrighedens Side lægges Haand paa disse elskelige Syndere, drives man af sit gode Hjerte til at gaa i Forbøn for dem. — I 1847 faar saaledes Laust Madsen, Bjerg, en Bøde for ulovlig Brændevinsbrænding og ansøger Kongen om Benaadning. Landsfaderen bør dog betænke, mener Forstanderskabet, at Laust er

en saare agtværdig, hæderlig og stræbsom Sogne-
mand og dertil »Fader til en ikke liden Børneflokk«. Dog formaar selv sidstnævnte Kendsgerning ikke at smelte Kristian den 8des haarde Hjerter. (Det er maaske ogsaa tvivlsomt, om »ham selv« har faaet Skrivelsen at se.) I 1844 maa Sidsel Dahl, Pæ Dåls Enke, bøsse 10 Rd. til Politikassen for Smugkroeri i Klarhøj — at nogen kan være saa haardhertet! — I 1847 gaar det P. Hauballe lissedanne, endog Staklen »siddet i et Fæstehus« (altsaa det gl. Hus ved Splind). — Endnu i 1863 faar Frederik Splind en lignende Snyder for Smugkroeri. — Men den 2. Marts 1842 kommer Sognefoged Mads Balle (der ikke selv spyttede i Glasset) med 10 Rd., der er tilfaldet ham ved Konfiskation af Brændevinstøj i Grummesgaard. Mads vil sandelig ikke beholde saadanne »Blodpenge«, han skænker dem frivillig til Fattiggassen, og man lader dem naturligvis smutte ned i den, om end med blandede Følelser!

1846 noterer Pastor Lind følgende:

»Overensstemmende med Sandhed maa man tilstaa, at Peder Andersen Kjær, gift Husmand i N. Touborg Hus (se Side 53), i Almindelighed er et godmodigt og flittigt Menneske — men b e r u s e t viser han sig næsten som afsindig og kan i saadan Tilstand let foraarsage stor Skade paa andres Lemmer og Helbred. I en saadan ophidset Forfatning skal han have været, baade da han overfaldt P. Hauballe, og da han var i Besøg hos Chr. Hesselbjerg i S. Østergaard. Ligeledes overvældet af Brændevin overfaldt han Søndag Eftermiddag den 8. Maj 1843 Mikkel Thomsen, dengang Tjenestekarl i V. Borum, og ituslog paa ham en Stok, hvorfor jeg Dagen efter lod ham kalde for mig og modtog hans skriftlige Vidnesbyrd om Anger og fremtidig Forbedring. Men da han nu gentagne Gange siden har forset sig, maa

Forstanderskabet paa det indstændigste anmode Kancelliraaden (Byfogeden) om at straffe Peder Kjær, da han med sine store fysiske Kræfter er meget farlig for svagere Personer . . Klageren, P. Hauballe, er en meget fredelig og stræbsom Mand . . .«.

At Smugkroværten var »wal strævsom«, har vi oven for set. Men her har vi altsaa Medaillens anden Side.

I Forstanderskabstiden fik Kommunen omsider et nyt F a t t i g h u s. I 1845 skænker Jens Ousgaard 200 Rd. til et Fattighus paa en Part af Studsgaard Mark. Tanken var egentlig at indrette en Fattiggaard her; men efter nogen Overvejelse fandt man det for mere praktisk at bygge et nyt Hospital, da den omtalte Parcel vist vilde blive for stor til at kunne dyrkes af Lemmerne. Hr. Steenstrup vil overlade Grund til det for en ringe aarlig Afgift. Jens Ousgaard gik ind paa Ændringen, og »Hospitalet« byggedes der. (I et senere Skøde til Jens Borbjergs Fader, hedder det, at han skal respektere Hospitalets Grund fremdeles). — 23. September 1846 blev indmuret en Sten i Hospitalets nordre Ende til Erintring om Gaven, og Forstanderskabet indfører i Protokollen en indstændig Begæring til alle deres Efterfølgere, »at de, saa ofte det anses fornødent, vil lade Stenen afpudse og de i samme indhugne Bogstaver opfriske med Maling, da en saa betydelig Gave af en saa hæderlig og agtværdig Mand som Jens Laursen, Ousgaard, visselig fortjener at ihukkommes med Taknemmelighed af Efterslægten«.

Ogsaa T r e a a r s k r i g e n har jo sat Spor i Sognebogen. 29. Marts 1848 meddeler saaledes Herredsfogeden, at den Linie af Bavner, som er draget mellem Holstebro og Skærumbro, skal opretholdes indtil videre. (Det er Slavekrigen, som her spøges). — Endvidere Anordning om Oprettelse af frivilligt

Mandskab, 18—45 Aar, i Sognene, der bør møde 3 Gange ugentlig til Eksercits under de antagne Befalingsmænd. — Der udrustes 2 »frivillige Heste« af Nr. Nissum. — 24. Maj 1849, Kl. 4, er der Eksercits af 1. Afdelings Væbning ved Rom Kirke. — Endvidere modtages Anordning om at komme de indkaldtes trængende Familier til Hjælp. — I 1850 hjempermitteres (fra Krigen) 15 Mand fra Nr. Nissum. — I 1851 modtager Forstanderskabet Indbydelse til Bidrag til Mindesmærket i Fredericia.

Af andre Smaating fra Protokollen kan f. Eks. anføres et Cirkulære om »Renlighed i Husene« — i Anledning af Koleraen (1854), og i 1849 faar vi at vide, at der er 4 Teglovne i Sognet, som ialt producerer 46,000 Mursten. 12 Vævere nærer sig af Væveri, men har ingen Lærlinge. 1850 paalægges Sognets Haandværkere en Krigsskat. Det er Murerne: Niels Chr. Jespersen og Niels Engmark, Tømmerne: Anders Chr. Sørensen (Karhøj), Søren Andersen (Trane) og Tømmer og Hjulmand Jeppe Dørken, samt Smedemestrene Jens Smedslund, J. Chr. Raahede, Chr. Pedersen Tved og Chr. Jakobsen.

I 1847 skriver Pastor Lind nogle kønne »Nekrologer« over afgaaende Forstanderskabsmedlemmer.

Jens Laurson, Nikolinegaard, har saaledes i 7 Aar været Skolepatron og med sjælden Nidkærhed og Interesse forestaaet dette Hverv. Han har taget sig svært af Skolernes Vedligeholdelse og overvaaget Østre Skoles Ombygning, saa alt er lavet forsvarligt, har ogsaa henvendt megen Opmærksomhed paa Børnenes Fremgang i Skolerne, saa baade Biskop Tage Müller og Provsterne ved deres Visitatser har bevidnet ham deres fulde Tilfredshed. — Ole Futturup, Nissumboel, har været Fattigforstander i 11 Aar. Han er en vel oplyst Mand med gode Naturgaver og har anvendt disse Egenskaber

godt, redelig taget sig af de fattige, sørget for, at forældreløse Børn blev indtinget hos godlidende Mennesker i deres tidlige Barndom og senere anbragt i passende Livsstillinger, sørget nidkært for at befri Sognet for uvedkommende Personers Forsørgelse, haft stor Omsorg for Hospitalets forsvarlige Bygning og Indretning og »tilbragt mange Dage med Tilsyn af Haandværkerfolk og Haandlangere« (Wolle skulde de ikke snyde!). — JENS ANDERSEN, Ø. Borum, har fordelt Fattigkornet i 7 Aar og har paa Grund af sin Godmodighed og elskelige Karakter været afholdt af alle. Han har ogsaa sørget for Tørvene til de fattige, og med Hensyn til Hospitalet har han været Ole Futtrup's trofaste Hjælper. Og saa har han ført sine Regnskaber med den største Nøjagtighed. — Præsten vil grumme nødig af med denne Mand — og faar da ogsaa Lov til at beholde ham; thi han genvælges lige til 1862, da Lind selv længst er forflyttet.

I 1842 udgjorde Udgifterne til Fattigvæsenet 9 Td. 2 Skpr. Rug, 22 Td. Byg (den kære Grød, der forslog saa godt i de fattiges slunkne Tarme!), og i Penge 142 Rd. 4 Mk. 12 Skilling. — 1856 er Udgifterne: 12 Td. Rug, 33 Td. Byg, 65 Lispd. Brød, 357 Rd., 1858: 7½ Td. Rug, 28½ Td. Byg, 550 Rd. — Endelig er i 1867, ved Slutningen af Forstanderskabstiden, Fattigkassens Udgifter naaet op til ialt 757 Rd., altsaa noget over 1500 Kr. i vore Penge.

I 1867 udkom Loven om Sogneraad til Afløsning af Forstanderskabet. Alle kommunale Sager samledes nu under Sogneraadets Bestyrelse, hvormed Amtet fører Tilsyn. Fattigkassen og Skolekassen slaas sammen til en fælles Kommunekasse. Sogneraadet udreder alle Udgifter og paaligner Kommuneskat. Derimod bibeholdes den gamle Ordning

med 2 Vælgerklasser til 1908, da der bliver lige Valgret og tillige Valgret for Kvinder.

I den Tid, der har været Sogneraad, har der været følgende Sogneraadetsformænd:

C. Stokholm Villesen, S. Balle: 1868—80, Jens Bjerg: 1880—83, Mathias Staff, N. Balle: 1883—86, Niels Grummesgaard: 1886—89, Niels Nyholm: 1889—91, Jens Grøngaard: 1892—94, Lærer Søgaard: 1895—97, Niels Nyholm: 1898—1903, Lærer Søgaard: 1904, P. Christensen, S. Balle: 1905—08, Niels Nyholm 1909—12, P. Futtrup, Dalgaard: Sept. 1912—1933. Jens Havskov, Bjerg: 1933—.

Fra 1868 til 1908 har Sogneraadet desuden haft følgende Medlemmer: Chr. Ø. Borum, Jens Ardal, Jens Smedslund, Jakob Gejlgaard, Anders Grummesgaard, Anders Hyldgaard (1868), Mads Lundgaard, Laust S. Touborg, Chr. L. Borum, Jens Futtrup (1871), Anders Torngaard (1874); P. Nissumboel, Anders V. Borum (1877); Jens P. Budsgaard, Chr. Sdr. Byskov (1880); Jens Chr. Nr. Byskov, Chr. V. Lundgaard (1883); Chr. Broksgaard (1884); Anders Stokholm, Thomas Engmark (1886); Lars Hald (1889); P. Ø. Borum, Chr. Hald (1892); Hemming Pedersen, Niels Hundskjær (1895); P. Chr. V. Borum, P. Tved (1898); Thor Budsgaard, Skomager P. L. Andersen, Chr. Høgsgaard (1901); Jens Pedersen, Jens Brunsgaard, P. Sdr. Balle (1904); Ole Nr. Byskov, Peder Pedersen, Iver Karhøj, Chr. Høgsgaard, S. Touborg (1906).

.. Angaaende Skolevæsenet er dette jo forhen omtalt, og Fattigvæsenet er det ikke værd at komme ind paa fra en saa forholdsvis ny Tid. Med Hensyn til Vejvæsenet var man jo smaat kørende (se Side 11). Man vilde ikke have nye Veje paa Regulativet, ja Nissumboelvejen (fra Landevejen) var endda udgaaet af dette i 1847, saa Beboerne selv

maatte tage sig af den og ved Kommunens Hjælp faa en »Vejforening« i Stand, saa hver af dem fik sine Pligter over for Vejen. — Derimod fik man i 1879 optaget 7 Gangstier, hvoraf enkelte vist egentlig ogsaa brugtes som Veje. Disse var: 1: Kirkestien mod Syd til Grummesgaard Vej, 2: mod Nord til Vejen mellem Nygaard og Budsgaard, 3: fra Ø. Skole til Bivejen Ø. for Præstegaarden, 4: fra Skolen forbi Ejdal til Byskovvejen ved Grusgravene, 5: fra Fattighuset langs Nordsiden af Grummesgaard Mark til Vejen fra Gaarden, 6: fra V. Skole mod Syd over Ousgaard til V. Lundgaard Vej, 7: fra Skolen mod N. og V. over Pilgaard Ejendom, videre mod Nord over Kyndi Borums og Studsgaards Ejendom.

Imidlertid var Sognet jo ogsaa interesseret i Forbindelsen med Omverdenen. I 1877 bevilger man 4000 Kr. til Vemb—Lemvigbanen, og i 1883 giver Sogneraadet 1200 Kr. til en forbedret Nedkørsel ad Lemvig Bjerg fra Knoldhøj til Lemvig (til Afløsning af den gl. Nedkørsel Vest om Lem Kirke). Denne nu saakaldte Gl. Østerbjerg blev dog inden mange Aar afløst af den nu brugte Nedkørsel med det sydligere Sving. — Ogsaa Dampskibsforbindelsen med Aalborg omtales lejlighedsvis i Protokollen. Det hændte, at Kommunen fik sine Klienter befordret ad Søvejen, sjælden dog saa langt, som da man i sin Tid var saa heldig at faa den meget besværlige, skarnagtige og mange Gange straffede Iver Gejlgaard eksporteret til Ny Zeeland.

Sluttelig skal anføres Sogneraadsvalgene siden 1908.

1909: P. Futtrup, Ole Jensen, Iver Karhøj, S. Rasmussen-Byskov, Søren Kirk, Henrik Ardal, Niels Nyholm.

1913: P. Futtrup, Ole Jensen (N. Byskov), Iver

Karhøj, Rasmussen-Byskov, Henrik Ardal, Søren Kirk, Andreas Nielsen, Gejlgaardhus.

1917: P. Futtrup, Maler Chr. Madsen (Højmark), Jens V, Stokholm, Andr. Nielsen, Kr. Høgsgaard (Sognefogeden), J. N. Helligsøe (Seminariet), Jens Brunsgaard.

1921: P. Frandsen (Ø. Stokholm), Jens Brunsgaard, Kr. Høgsgaard, P. Futtrup, Jens V. Stokholm, Maler Chr. Madsen, Hans Bjerre, Kongensgaard.

1925: Andr. Nielsen, Jens Byskov (Byskovhus), P. Futtrup, Hans Bjerre, P. Frandsen, Mar. Klausen (Ousgaard) (?)

1929: P. Futtrup, Marius Sandfær (Blæsbjerg), Andreas Nielsen, Niels Futtrup (Lynglimt), Mar. Klausen, Jens Havskov (Bjerg), Jens Byskov.

1933: Jens Havskov (Fmd.), Lærer Søndergaard Jakobsen (Kasserer), Marius Sandfær, Villiam Jensen (Grøngaard), Andreas Nielsen, Jens Bentsen (Hundskjær), Maskinsmed Viggo Pedersen (Nissum By).

1937: Jens Havskov, Søndergaard Jakobsen, Andreas Nielsen, Viggo Pedersen, P. Frandsen, Chr. Christensen, V. Lundgaard, Knud Knudsen, L. Østergaard.

For omtrent 200 Aar siden var Mads Jensen, Veje, Sognefoged i N. Nissum. Anders Madsen (se Side 41) og Maren Veje, som begge døde 1738, 98 og 83 Aar gamle, er maaske hans Bedsteforældre paa mødrene Side. Han er den ældste Sognefoged i Nissum, som jeg véd af. Senere: Laust Jakobsen, Nissumboel (død 1772), Jens Jensen, V. Borum (nævnes 1783 og 1800, Mads Laursen, Bjerg (1803), Anders Pedersen, Hyldgaard (nævnes 1808), Poul Refs, Nikolinesgaard, 1810 . . ; han var tillige Underbefa-

lingsmand ved det under Krigen med England (1807—14) oprettede Kystværn. Chr. Andersen, Høgs-gaard, var derefter i en Del Aar Sognefoged, men havde dog afstaaet Bestillingen mange Aar før sin Død (1847); Chr. Christensen, S. Touborg, var vistnok Sognefoged nogle Aar i 1830erne; senere Mads Jepsen, Nr. Balle (1839—70), og sidst: Grd. Dbmd. Jens P. Madsen, Nr. Budsgaard, og nu: Grd. og Dbmd. Chr. Høgsgaard (før S. Touborg, nu Høgs-gaard).

I Følge Forordningen af 11. November 1791 skal Sognefogederne tages af de anseteste i Sognet, og der »bør indrømmes dem den bedste Plads ved Samqvemme«. Jeg véd ikke, om Sognefogederne nu om Dage altid faaar den Plads; men nu ved de alt-saa, hvad de kan tilkomme!

— — I N. Nissum er oprettet følgende Lega-ter: 1. Thomas Bergs Legat (se Side 147!). 2. Met-te Pedersdatter Agergaards Legat, udstedt i Smert-lund den 14. Januar 1790. Det udgør 450 Rdl. og be-staan af 3 Dele: 200 Rdl., hvis Renter tilfalder En-ker efter Præster i Nissum; 50 Rd., hvis Renter til-falder Skoleholderen paa Betingelse af, at han »for-uden de 18 Uger, som holdes Skole, skal holde Skole 14 Dage længere . . .«; Renterne af 200 Rd. uddeles til trængende i Sognet efter Præstens Bestemmelse. Hvis ingen Enker findes, skal Skoleholderen ogsaa have førstnævnte Renter og skal da derfor yderli-gere holde Skole 4 Uger aarlig, udover de 18 Uger. (Legatstiftersken er vistnok født i Hyldgaard; hun boede som Enke 1787 i V. Hyldgaard, se S. 15 og 27!). 3. Hans Pedersen Højbjerg Kalboers Legat. Der findes ingen Fundats for dette Legat, og man véd ikke, hvornaar det er stiftet. Heller ikke Anbringel-sen maa have været sikker; thi det angives til kun at udgøre 16 Kr. 66 Øre, medens det oprindeligt var

paa 50 Slettedaler (ca. $66\frac{2}{3}$ Kr. i vore Penge) Det bestyres af Sogneraadet. Legatstifteren er sikkert den Hans Pedersen, som nævnes boende i Kalboer endnu i 1731. Han har da været en ældre Mand, dog vistnok en Del yngre end Konen, der døde 1737, 82 Aar gl. — Han er nok død udensogns, da hans Begravelse ikke findes i Nissum Kirkebog. Af Legatet svaredes i 1809: 7 Mk. 8 Sk. til Skoleholderen.

Mejerivæsenet.

Jens Sandholm fortæller i sine Erindringer, at da de havde faaet Hjemmemejeri og lært at lave godt Smør i Sandholm, kunde han faa en god Pris for det først paa Vinteren, naar han slog det i Dritler og »sendte det til Hr. Ankerstjerne«; men hen ad Foraaret tog Mælken af; han maatte nu nøjes med at slaa Smørret i Ottinger og fik saa 10—15 Øre mindre for Pundet, skønt det var lige saa godt som før.

Foruden det grumme besværlige Arbejde var der altsaa ogsaa andre Skyggesider ved Hjemmemejerierne. Og da der var ved at opstaa enkelte Andelsmejerier paa Egnen — det nærmeste var i Fousing — begyndte man at spekulere paa at faa et saadant Mejeri oprettet, der kunde være fælles for Nissum og Gudum, og fik omsider indkaldt til et Møde i Østre Skole. Der mødte her en Del Mænd baade fra Nissum og Gudum; fra Fousing mødte desuden Mejeribestyreren og en anden Mand for at give Oplysninger. Der var god Stemning for at faa oprettet et Andelsmejeri, som kunde være fælles for de 2 Sogne. Planen blev lagt, og samme Aften valgtes et Udvalg af 4 Mand fra Gudum og 3 fra Nissum til at faa Planen iværksat. De 7 Mand var: Jens Lind (Meld Lind), P. C. Serup, A. Peitersen (Krogsgaard),

Kr. Touborg Jensen (Kloster Mølle), Niels Grummesgaard, Niels Nyholm og Jens Sandholm. A. Peitersen blev Formand. »Hvad der kneb mest var at blive enige om, hvor Mejeriet skulde ligge. De 3 Mænd fra Nissum vilde helst have det til at ligge ved Landevejen i Nærheden af Kongensgaard; men det var der ikke Tale om, at Gudummændene vilde gaa med til. Der blev forhandlet Dage og halve Nætter, og det saa ud til, at det hele skulde gaa i Stykker. Men saa fremkom Touborg Jensen med et Forslag om, at Mejeriet skulde ligge midt i Kredsen. Poul Hyldgaard vilde give Byggegrund. Det Tilbud tog man saa imod, og Mejeriet blev saa bygget dér. Man vilde ogsaa spare paa Omkostningerne, og man fik ogsaa bygget billigt, hvilken Sparsommelighed man dog senere fortrød. (Der blev laant 14,000 Kr. for at sætte det hele i Sving) . . . I Begyndelsen kom der streng Ordre fra Mejeristerne, at naar de skulde lave fint Smør, maatte hver Leverandør sørge for, at hver Ko kun fik 2 Pd. Rapskager; andre Oliekager kunde man dog bruge efter Behag. Ligeledes maatte ingen om Efteraaret fodre sine Køer med Turnips, i hvert Fald Toppene skulde være fjernet. Den Ordre maatte man jo rette sig efter«.

Saaledes fortæller altsaa Jens Sandholm, og i Anledning af Mejeriets 50 Aars Bestaaen (den 29. Maj 1937) havde »Lemvig Folkeblad« en fortrinlig Jubilæumsartikel med en Mængde Oplysninger om, »hvad der videre skete«. Den vil vi saa holde os til i det følgende.

Dens første Bestyrelse bestod, foruden af de ovenfor nævnte Medlemmer af Udvalget (med Undtagelse af P. C. Serup), af: Chr. Høgsgaard (Lønbækgaard), Chr. Thorsen (Ø. Trabjerggaard) og Anders Borum (S. Kamstrup).

Ved 50 Aars Jubilæet var mærkelig nok begge

Bygmestrene endnu i Live: Murermesteren Nielsen Christensen, som nu bor i Ramme, og Tømrermesteren Ville Kr. Jensen, nu boende i Ringkøbing. — Murerarbejdet uden Materialer blev liciteret ud for 540 Kr. og Tømrerarbejdet for 215 Kr. — det var re'le andre Tider!

I de forløbne 50 Aar har Mejeriet haft følgende Formænd: A. Peitersen, Niels Grummesgaard, Niels Nyholm, Mathias Staff, Nr. Balle, Lærer Søgaard, Peder Christensen, Sdr. Balle, P. Kamstrup Jacobsen, Havskov, Kr. Touborg Jensen, Kloster Mølle, Knud Rasmussen, Gudumkloster, Iver Jensen, Karhøj, og den nuværende Formand P. Bjerre Jensen, Fiskbæk. Flere af disse Mænd har været Formænd flere Gange. — Den første Kasserer var Touborg Jensen; senere bl. a. A. Peitersen, Iver Karhøj, og nu har Kassereren i 30 Aar været Jens Havskov, Bjerg.

I de forløbne 50 Aar har Mejeriet kun haft 3 Bestyrere. Den første var Andreas Madsen fra Meld Lind; han virkede kun eet Aar. Han efterfulgtes af nuværende Sognefoged i Gudum, Poul Poulsen, der er fra Durup i Salling. Han var Bestyrer fra 1. Aug. 1888 til 1. Maj 1895. Han overtog da Stillingen som Uddeler i Gudum Vareindkøbsforening og afløstes af Mejeriets nuværende Bestyrer P. Grøngaard, som altsaa har forestaaet Virksomheden i 42 Aar. Om ham fortæller »Folkebladet« følgende:

»P. Grøngaard er født i Nr. Nissum den 28. Juli 1871. Han lærte Mejerifaget hos sine Forgængere, hos hvem han blev antaget som Elev 1. Oktober 1889. Siden var han en Tid paa Mejeriet »Alfaholm« ved Vraa og i Gylling Mejeri ved Horsens. Efter at have udstaaet sin Soldatertjeneste kom Grøngaard til Nr. Nissum Mejeri som Undermejerist den 1. November 1894, og den 1. Maj næste Aar

blev han Bestyrer. — Han har været Mejeriet en god Mand gennem de mange Aar; i faglig Henseende har han staaet mellem de første blandt Kollegerne, og mange Diplomer og Medaljer er blevet ham tildelt i Aarenes Løb. Ved den store Møjeriudstilling i Fredericia i 1920 blev han efter at have faaet tre Sølvmedaljer kendt værdig til Guldmedaljen. Personlig har han været en venlig og forstaaende Mand, som Bestyrelse og Leverandører har haft godt Samarbejde med«.

Blandt Mejeriets »Veteraner« nævnes ogsaa en af Mælkekuskene, nemlig Jens Nøgelgaard, Søndergaard i Gudum, der har holdt ud i denne Bestilling i ikke mindre end 31 Aar.

»Mejeriet, der begyndte med Mælk fra 542 Køer, fik stadig Tilslutning af nye Leverandører. En Del Landmænd havde i de første Aar holdt sig forsigtigt tilbage; de var ikke dristige ved det ny System. Men efterhaanden forsvandt al Ængstelse, og alle vilde med. — I Begyndelsen af dette Aarhundrede opstod der Meningsforskel mellem Leverandørerne om, hvorvidt Mejeriet skulde gaa om Søndagen eller ikke, og det førte til, at en Kreds i Gudum og en anden i Nr. Nissum skilte sig ud fra den gamle Stamme og i 1906 dannede hver sit Mejeri — »Tingtofte« i Gudum og »Elmely« i Nr. Nissum — hvor Søndagsbehandling af Mælken ikke finder Sted. — Endnu en Aareladning fik det gamle Mejeri, da en Kreds af Leverandører fra den vestlige Del af Nr. Nissum gik fra og byggede (1911) deres eget Mejeri i »København«, nu Nissumby.

.. Hver Gang en Kreds skilte sig ud, gav det naturligvis en Nedgang i Mælkemængden, som Mejeriet fik til Behandling. I 1910, Aaret før »Limfjorden« blev startet, blev der leveret 5,192,650 Pd. Mælk. Aaret efter faldt det til 3,360,000 Pund. Men

der kom Fremgang igen, og i de senere Aar har Mælkemængden ligget omkring 5½ Mill. Pd.

Med Mejeribygningen er der ikke sket store Forandringer i de svundne Aar. Men Maskineriet er jo Tid efter anden forbedret eller helt fornyet. Mejeribestyrer Grøngaard har vist, at man ogsaa under beskedne ydre Forhold kan præstere udmærket Arbejde.

Mejeriet »Elmely« begyndte vistnok med en Mælkemængde paa ca. ½ Mill. Pund. I de 31 Aar, det har bestaaet, er det jo gaaet en hel Del frem, men hører dog afgjort endnu til de smaa Mejerier. Den første Bestyrer, A. Jensen, forflyttedes til Lunderskov. Siden 1. Maj 1916 har P. K. K. Hald været Mejeribestyrer. Den nuværende Mejeriformand er Sognefoged Chr. Høgsgaard.

Mejeriet »Limfjorden« er altsaa nu allerede mere end 25 Aar gl.; den første Formand var P. Christensen, S. Balle, der havde været særlig virksom for Mejeriets Oprettelse. — Mejeribestyrerne har været: S. Sørensen (død 1924), Markvordsen (nu Mejeriet »Neptun« i Aalborg Amt), K. Trolle (nu Lange-lund, Filskov) og siden 1934 Hagbard Nohms. — Mejeriets Mælkemængde er ca. 3 Mill. Pd.; den nuværende Formand er Kr. Hvingelby.

Paa en Maade har jeg selv været med ved Oprettelsen af N. Nissum ældste Mejeri. Der holdtes nemlig ogsaa et Hovedmøde i Vestre Skole, og der var Fader til Stede og tog mig med; om det har været i en Forudfølelse af, at jeg vilde blive Sognets Historiker, véd jeg ikke; snarere har jeg presset paa for at faa Lov til at komme med. Strengt taget havde Fader jo heller ikke noget at gøre dér, selv om Sagen kunde have nogen Interesse ogsaa for andre end de vordende Leverandører. — Kr. Høgs-

gaard lagde Sagen for, og da Ungdommen jo gerne er meget for nyt, blev jeg straks vundet for Tanken; jeg var dengang 10 Aar gl. — Men da jeg kom udenfor, blev jeg betydelig afsvalet ved at høre, at Fader var helt anderledes sindet. Han sagde bl. a., at det vilde blive saadan, at det blev umuligt for Fattigfolk at faa noget ordentlig Mælk. Det var jo en køn Tanke. Værre blev det dog, da vi kom hjem. Moder sagde, at det var tydeligt at se, at det stundede mod Verdens Ende, naar Folk kunde finde paa saadanne Kunster. (Den stod det jo dog over!) Der var ogsaa blandt Landbrugerne nogle, især  ldre Folk, der ikke godt kunde »tage« saa stor en Revolution i Dagliglivet. Men mellem dem, der ikke vilde med lige med det samme, var der paa sine Steder ogsaa Folk, som havde gjort sig megen Flid med at faa deres Sager saadan forbedret, at de kunde lave fint Smør i Hjemmet, og som derved havde faaet saa stor en Interesse for og Kærlighed til denne Gerning, at de havde ondt ved at slippe den, og det kan vi da saa godt forstaa; men Udviklingen gik jo sin Gang.

— — Jeg har, efter at have gennemlæst ovenstaaende, spekuleret over det i og for sig noget mærkelige i, at jeg som Dreng ved flere Lejligheder var til Stede, hvor jeg egentlig ikke havde noget at gøre; at jeg ogsaa var med til Afholdsm der, har jeg tidligere antydnet. Dengang var der faa Adspredelser, og Folk mødte tiere end nu af ren og skær Nysgerrighed. Om det nu var noget ejendommeligt for mig, eller om ogsaa andre Børn af og til kom til de  ldres Sammenkomster, og om slige ubudne Gæster var Genstand for de voksnes Ironi, kan jeg ikke nu, 50 Aar efter, gøre Rede for.

.. De store F llesforetagender paa de andre Eksportgrenes Omraade er jo i mindre Grad end

Mejerivæsenet knyttet til det enkelte Sogn. Og de mangfoldige mindre Foreninger og Sammenslutninger af økonomisk eller anden Art, som findes i Nissum som i andre Sogne, vilde det — bortset fra den Betydning de kan have, hver paa sit Omraade — blive for vidtløftigt her at komme ind paa. Det foregaaende Slægtled har med beundringsværdigt Vovemod og Initiativ skabt et Grundlag for Landbruget, som i ca. 50 Aar har gjort dette til en Grundpille i Landets Økonomi, som først i de sidste Aar, begrundet paa de forringede Eksportmuligheder og den stedse voksende Dyrtid i Indlandet, er begyndt at svigte. Vi maa haabe, at Kunsten at lovgive og styre Lande og Riger snart maa komme paa Højde med de andre Videnskaber, saa Menneskene i en langt højere Grad end nu kan komme til at drage Nytte af den Produktionsevne, som Videnskab og Teknik har skabt for Erhvervene baade herhjemme og Verden over.

Om Sognets Befolkning.

Folketællingen 1787.

Nordsognet.

Pilgaard: Gregers Lauridsen, 58 Aar, Maren Christensd., 61, Børn: Lars, 22, Jens, 17; 2 Piger og et uægte Plejebarn, Gregers Christensen, 5 Aar. Pilgaardhus: Mads Larsen, Husmand, 32, Else Madsd. 36, Børn: Peder 5. Engmarkhus: Anne E. 80, Enke. Børn: Ane 50, Mette 30; de gaar i Dagleje.

Kongensgaard (se Side 94): Afbyggere: Sønderskov: Chr. Nielsen, 40, Smed, Ane Olufsd. 70, 2. Ægteskab. Børn: Dorte 24, Ole 9, en Tjeneste-

dreng. — Ø. Meld- og V. Bakhus (det sidste vist Forumbjerg) se Side 103.

S. Balle: Mads Christensen 36, Mette Catrine 27, Ane Marie Madsd. 61, hans Moder, Niels 35, hans Broder, 2 Tjenestefolk. N. Balle: Jeppe Madsen 34, Kirsten Christensd., hans Søster, Christ. Christensen, hans Farbroder, 69, Maren Andersd. 67, hans Moder.

Aabenraa: Peder Sørensen 29, Sidsel Pedersd. 50, hans Moder, Enke, Peder Sørensen 10, hans Broder.

V. Stokholm: Chr. Jacobsen 34, Maren Nielsd. 21, hans Børn: Margrethe 24, Maren 14 (Stedbørn altsaa), Voldborg Jensd. 34, Inderst og Væverske.

Broksgaard: Chr. Jørgensen 27, Else Marie 23, hans Søster, do. Karen og Peder.

Tornsgaard: Morten Olufsen 56, Sidsel Christensd. 31, Børn: Ole 6, Christen 4, Tjenestefolk: Niels Schougaard, gift, Landsoldat, Niels Tved 36, Kirsten Jakobsd. 24, Marie Catrine 20. Do. Hus: 1 Familie: Chr. Olesen 38, Ane Jakobsdatter 42, Børn: Ole 6, Christian 1. — 2 Fam. Jens Andersen (Gørtler) 31, Maren Nielsd. 28, Børn: Niels 10, Anders 7, Søren 5, Christian 3.

Studsgaard: Peder Larsen 54, Johanne Christensd. 57, Børn: Kristen 15, An Marie 12.

Sdr. Østergaard: Mads Pedersen 50, Dorte Jakobsd. 45, andet Ægteskab. Børn: Peder 14, Jacob 11, Ane 10, Maren 8, Dorte 4. — N. Østergaard: Rs. Jensen 24, Ide Jensd., hans Søster, Kirsten Pedersd., Enke, 80, Niels Chr. 14, Tjenestedreng.

L. Krens (Budsgd.): Chr. Sørensen 38, Else Mouridsd. 29, Børn: Daniel 5, Karen 3, Margrete 1,

Aftægtsfolk: Mourits Poulsen 78, Margrete Jensd. 76. 3 Tjenestefolk.

Grøngård: Peder Christensen 50, Maren Pedersd. 42, Børn: Kirsten 11, Sidsel 9, Kirstine 7, Peder 4. Do. Hus: Chr. Grøngård 52, Ane Madsd. 43. Gaar i Dagleje.

Nygård: Jens Pedersen 32, Else Madsd. 36, Børn: Mads 5, Peder 3; Tjenestefolk: Poul Nielsen 22, Landsoldat, Mette Sørensd. 24; Aftægtsfolk: Mads Jensen 68, Bodil Catrine 64, 2. Ægteskab. — Do. Sandholm: Jens Nielsen 40, Inger Marie 30, Børn: Ane 3, Niels 1; Aftægtsfolk: Jens Christensen 70, Ane Nielsd. 50. — Do. Midt i By: 1 Familie. Chr. Christensen 62, Husmand, Maren Christensd. 50, 2. Familie: Lars Jepsen 78, Kirsten Jensd. 70, Inderster.

Nissumbj: Niels Pedersen 27, Søkende: Ole 25, Ane 29, Ane Marie 23, Christian 15. Aftægt: Maren Olufsd. 62, Enke, Inderste. Do. Hus: Mette Andersd. 62, Enke, Huskone.

Ø. Stokholm: Chr. Jensen 64, Maren Madsd. 56, Børn: Jens 27, Karen 16 og Else 14 (se Side 50) Povl 12 (vistnok senere: Sindbjerggaard), Jens 10 (blev Ejer af Kæbbel). Støvlbæk: Chr. Pedersen 50, Ane Jensd. 35, Børn: Peder 5, Jens 2; Maren Pedersd., hans Moder, 80, 1 Tjenestepige.

Høgsgaard: Jens Davidsen 36, Johanne Marie 32, Børn: David 3, Johanne 2, Niels 1, 2 Tjenestefolk.

Hundskjær: Poul Johansen 37, Maren Jakobsd. 49, 2. Ægteskab. Børn: Chr. Jepsen 14, Ane Poulsd. 11, Ellen 8, Jeppe 5, Johannes 2, 1 Tjenestepige. — Do. 1 Hus med 2 gl. Enker.

Gantris: Bertel Nielsen 53, 2. Ægteskab, Kirstine Pedersd. 43, Karen 23 (af 1. Ægteskab), Anders 15, Ellen 10, Maren 7. — Do. Hus: Poul Pedersen 32, Daglejer, Anne Pedersd. 40, Mariane 10.

A r d a l: Jens Nielsen 33, hans Søster, Maren Larsd., 24, Aftægtsfolk: Lars Christensen 69, Birte Madsd., 2. Ægteskab, 1 Tjenestepige.

G r e b s g a a r d: Jeppe Laursen 49, 2. Ægteskab, Else Pedersd. 32, Børn: Peder 4, Kirsten 2, 1 Tjenestepige. — Do. Hus: Jens Lauridsen 38, Kirsten Pedersd. 34, Christen 4, Kirsten 2.

N. T o u b o r g: Knud Nielsen 50, Ane Margrete 35, Væverske, Maren 1. — Do. Meld Touborg: Anders Olsen, Smed, 48, Ane Christensd. 46, Christen A. 25 Aar (af hans 1. Ægteskab).

Ø s t s o g n e t.

A g e r g a a r d: Lars Christensen 38, Maren Christensd. 28, Mette 7, Karen 6, Knud 5; 4 Tjenestefolk.

V. H y l d g a a r d: Peder Andersen 56, Margrete Jensd. 52, Karen 12, Anders 9, 3 Tjenestefolk, Mette Agergaard 64, Enke, Inderste. — Ø. Hyldgaard: Chr. Pedersen 54, Ane Pedersd. 35, Johanne Margrete 10, Peder 8, Margrete 4; hans Søster Karen Pedersd. 57, 2 Tjenestefolk.

B j e r g: Chr. Nielsen 54, Johanne Pedersd. 60, Anders Poulsen 31, Kirsten Lauridsd. 27, Lene Jensdatter 26, Mads Madsen 14, ialt 4 Tjenestefolk. — Anders Michelsen, 78, Enkemand, Mandens Stedfader, Inderste.

S. B y s k o v: Mads Jensen 51, Ane Jensd. 36; 7 Tjenestefolk; Do. N. Byskov: Peder Lauridsen 53, Maren (skal være Karen) Pedersd., Lars 13, Mette Catrine 11, Karen 6; Tjenestefolk: Peder Jensen 46, Sidsel Christensd. 52.

V. K a m s t r u p: Chr. Christensen 52, Kirsten Christensd. 44, Børn: Maren 13, Christen 11, Dorte 8, Jens 6, Jeppe 4, Niels 3; Tjenestefolk: Niels Jensen 32, Landsoldat, Kirsten Jensd. 28. — Do. Ø. Kamstrup: Chr. Nielsen 32, Karen Christensd. 35,

Børn: Maren 3, Niels 1 Aar; 4 Tjenestefolk. — Do. Hus: Maren Kalboer 62, Enke, Huskone, Maren Pedersd. 50, Enke, Væverske, Peder Davidsen 27, hendes Søn. — Do. Lille Kamstrup: Chr. Larsen 57, Mette Andersd. 54, Børn: Anders 15, Maren 13, Klaus 11, Karen 10. Maren 8 Aar.

Kalboer: Lars Andersen 24, Tail Kirstine Sørensd. 31, Anders 3, Daniel 2 Aar.

Smedslund, synes glemt; her boede vistnok Povl Jensen Rokkjær og Anne Christensdatter (2. Ægteskab). — Karhøj ligeledes; her boede 1796 Jesper Jespersen og Maren Nielsdatter.

Søndersøgn.

Præstegården (se Side 150, ligeledes Enkesædet, paa hvis Mark laa et lille Hus med 2 gl. Piger (60 Aar), den ene »Huskone« og den anden Skræder). — Do. Smedsboel: Simon Skræder 50, Maren Jensdatter 50. Do. Degneboligen (se Skolevæsen).

Ejdal: Peder Poulsen 41, Else Pedersd. 42, Børn: Jens 10, Peder 9, Maren 7, Tjenestepigen Ellen 40 Aar. Do. Hus: Niels Ejdal 78, Maren Pedersd. 77, Johanne Pedersd. 44, Almissem.

Lindsboel: Lars Madsen 66, Kirstine Sørensd. 68, Ane Nielsd. 19, Tjenestepige.

S. Touborg: Peder Nielsen 42, Voldborg Pedersd. 42, Børn: Iver 10, hendes uægte Barn, Niels 7, Karen 5, Peder 1, Marie Henriksd.. Tjenestepige, 19 Aar.

Gejlgård: Johannes Iversen 68, Ellen Nielsd. 66, Børn: Iver 24, Tail 21, Ellen Pedersd., hendes Plejedatter, Chr. Nielsen 40, Almissem.

Grummesgård: Sidsel Jensd. 41, Enke, Børn: Mariane 13, Maren 9, Jens 7, Tjenestefolk: Christen 27, Ane 29.

Brunsgård: Jakob Nielsen 29, Juliane

Lauridsd. 27, 1 Tjenestedreng. Aftægtsfolk: Laurs Mathiesen 64, Ane Hansd. 64, Birte Hansd., hendes Søster, 62 Aar.

Ø. B o r u m: Jens Andersen 74, Ane Pedersd. 67, Anders Jensen 37, Søn, 4 Tjenestefolk. Do. V. Borum: Jens Jensen 59, Karen Christensd. 70, 2. Ægteskab. Børn: Niels 20, Karen 15, Christiane 14, 1 Tjenestedreng. (Konens Alder maa være forkert!) Do. L. Borum: Jens Pedersen 40, Pernille Andersd. 38, Børn: Else Katrine 15, Karen Jensd. 14, Ane Marie 12, Gertrud 10, Peder 8, Anders 6, Bertel Poulsen 30, Tjenestekarl og Landsoldat.

16. H a l d: Chr. Jensen 55, Maren Andersd. 57; Børn: Maren 15, Ellen Marie 13 Aar.

17. T v e d: Jens Povlsen 45, 2. Ægteskab, Ane Kirstine 26, Børn: Ane 12, Kirsten 7, Peder 5, Maren 4, Karen 3, 1 Tjenestepige. Do. Hus: Anders Rounborg 45, Rytter, Mads Madsd. 56.

18. B l æ s b j e r g: Peder Poulsen 38, Ane Marie 38; Børn: Johannes 5, Karen 4, Tjenestepige Ane Mathisd. 39.

S k a u s g a a r d: Chr. Olesen 51, Maren Larsd. 51, Børn: Lars 24, Karen 13; Tjenestefolk: Else Lauridsd. 46, Knud 13. Do. Hus: Jens Olesen 53, Ane Marie 46, Karen 7.

N i s s u m b o e l: Peder Byskov 60, Margrete Lauridsd. 64, Børn: Laurids 26, Niels 18, Mads 16, Jens 15; 4 Tjenestefolk, deriblandt Sara Jensd., Jakob Boel, Enkemand, Inderst. Do. Hus: 1. Familie: Jakob Pedersen, Johanne Jensdatter, Inderster. 2. Familie: Niels Christensen, Husmand og Daglejer, og Else Jensdatter.

O u s g a a r d: Anders Pedersen 48, 2. Ægteskab, Mariane Christensd. 27, Børn: Kristen 14, Mads 7; Anders Pedersen 40 (Tjenestekarl?).

V. Lundgaard: Jens Pedersen 40, Ane Margrethe 36. Do. Ø. Lundgaard: Anders Jensen 48, Maren Sørensd. 38, Enke og Inderste, Ane Sørensdatter 77.

Det er netop 150 Aar siden ovenstaaende Liste blev optegnet; den giver et Billede af Sognet paa den Tid, og ved at sammenholde den med, hvad der staar om de enkelte Gaarde i Bogens 1. Del, vil man faa mere Perspektiv i Billedet. Da Folk jo gerne interesserer sig for Slægtshistorie, vil jeg straks bemærke, at det er umuligt at komme ret meget ind paa det i en Sognebog. Det vilde jo blive til et helt Bibliotek! Her skal dog nævnes nogle enkelte Slægter, som har været i Sognet 100—150 Aar eller længere.

Slægten fra Aabenraa nedstammer fra »Trolldmanden« Peder Christensen, og med ham er vi over 200 Aar tilbage i Tiden (se Side 31). Da hans Sønesøn blev gift med Sognefogedens Datter, solgte han i 1793 Aabenraa (til Jens Christensen) og flyttede til V. Borum, hvor Slægten har været til Nutiden (Side 70).

Endnu nemmere er det at følge Slægten fra Ø. Borum, der simpelthen er blevet boende paa Gaarden i mindst 200 Aar. Anders Borum nævnes 1738, saa Jens Andersen, dennes Søn Anders Jensen, saa Jens Andersen Nr. 2, og nu Peder Jensen (Side 70).

Slægten fra Gantris begynder med Niels Nielsen i Nissumby (ca. 1700), hvis Søn kom til Gantris 1759 (se Side 53). Familien har bredt sig stærkt ud over Sognet (se saaledes: Bjerg, Hald, Ousgaard, Karhøj, Budsgaard, V. Lundgaard m. fl.).

Slægten fra N. Touborg har jo ogsaa holdt

sig i Sognet i over 150 Aar, og Slægterne i Agergaard og S. Byskov siden 1790erne.

Af de Familier, der er kommet ind i Sognet siden 1787, skal nævnes et Par af de stærkt udbredte. Havskovslægten stammer fra Laurids Havskov, som levede omkring 1700. Af hans Børn skal her nævnes tre (1—3):

1. Ville Havskov, f. 1712, død 1785, gift med Jens Jøssens Datter fra S. Byskov. Han blev 1760 Ejer af Nissumby, men boede i Havskov. Af hans 7 Børn skal her nævnes Jens Villesen, som boede i Havskov. En af dennes Sønner, Jens, kom til Kloster Mølle, og en anden, Ville Jensen, kom til S. Balle; se: S. Balle, Brunsgaard og Hald. (Ane Marie Villesdatter blev 1853 gift med Peder Nielsen Hald). — Jens Havskovs Børn var: Jens Havskov Jensen. Aamølle, gift med Karen Lauridsdatter fra Bjerg, Kirsten Marie, gift med Poul Hyldgaard, og Kr. Touborg Jensen, gift med Ane Marie Bjerre fra Sandholm.

2. Bent Mathias Havskov, f. 1722, død 1783, Købmand i Lemvig. Hans 1. Kone døde 1771, hvorefter han blev gift 2. Gang med Niels Møllers Enke fra Aa Mølle, Maren Jensd. Vingaard. Af hans Børn kom Niels Møller Havskov (opkaldt efter Konens 1. Mand) til Hundskjær; se videre S. 52.

3. Karen Lauridsd. Havskov, gift med Købmand i Lemvig Jørgen Madsen Heldum. Hun døde 1753, og Brødrene Ville og Bent Mathias var begge til Stede ved Skiftet efter hende.

.. Ikke mindre interessant er Bjerreslægten, hvoraf 2 Grene kom til Nissum, da Jakob Bjerre i 1827 købte Nissumby, og Broderen Peder Bjerre i 1837 giftede sig ind i Ejddal. Men da der er en trykt Stamtavle over Familien, skal jeg ikke her komme ind paa Enkeltheder, (se: Nissumby, Sandholm, Ny-

holm, Ejdal, Tved, Ø. Lundgaard, Kongensgaard).

Ogsaa Familien i V. Lundgaard og Slægterne Futtrup (fra Nissumboel) og Frandsen (fra Studsgaard) hører til de forholdsvis gamle Nissumfamilier. Frands Christensen blev jo gift med Ane Jeppesdatter, født i Studsgaard 1796 som Datter af Jeppe Lauridsen og Else Pedersdatter, og da Navnet Jeppe stadig holder til i Studsgaard helt tilbage til 1661, er det saamænd slet ikke umuligt, at denne Familie (paa Spindesiden) er den ældste af alle Nissumboslægter.

Smaatræk fra ældre Tid.

I Aaret 1753 udstedte Kammerraadinden paa Kongensgaard Fæstebrev til David Touborg paa »det lille Sted Nør Touborg, som hans Fader Peder Davidsen nu ibor«, paa følgende Betingelser: 1. Saa længe begge hans Forældre lever og er nogenledes ved Helbred og oven Senge, sidder han med dem og gifter sig ej uden deres Vilje og Samtykke, uden der Sygdom og Svaghed skulde paakomme dem, saa Fornødenheden sligt udkræver. — 2. Omgaa han dem sønligt og kærligt og forsyner dem med deres fornødne Underholdning, lige med sig selv, som og efter deres Død skaffer dem en sømmelig Begravelse og Jordefærd, hvorimod David Pedersen: 3. beholder alt, hvad hans Forældre efterlader sig, uden nogen Skifte eller Deling med hans andre Søskende. 4. De gamle lover at vise Sønnen al den Hjælp og Assistance, muligt er, og ej give Aarsag til nogen U-Enighed eller Dispute. Og ifald samme skulde ved Døden afgaa før hans Forældre, staar det gamle Fæstebrev endnu ved Magt. Naar nu ovenskrevne redelig og tilbørlig holdes, skal David Pedersen: 5. beholde bemeldte hans Faders Sted til Fæste sin Levetid med lige Ret og Tillæg, som hans Fader og

Formænd det har haft, og bruge Stedets Bygning, som han skal forbedre og istandholde. Marken maa han ej bruge eller lade bruge til Upligt, og aarlig til hver Martini betaler han Husbonden for Ægt og Arbejde, Skyld og Landgilde . . ialt 6 Rdlr. Indfæstning har han i Dag betalt med 5 Rdl.

. . Baade ovenstaaende og det Side 61 refererede Fæstebrev fra Ejdal giver os et Indtryk af, hvorledes Bortfæstningen tillige indeholder et Forsørgelsesproblem. Det er jo en ligefrem rørende Omhu, Kammerraadinden har for, at de to gamle i Touborg kan sikres taalelige Kaar i deres Alderdøm. Derimod kan vel nogen synes, at det er et noget stærkt Indgreb i den personlige Frihed, naar Peder Poulsen ligefrem skal skrive under paa at ægte Enken i Ejdal. Desuden var Ægteskabet jo allerede aftalt imellem dem og »ved Guds Forsyn besluttet«. Men — Peder kunde jo være kommet paa andre Tanker, og man maa nok spørge, hvad der skulde være blevet af den sølle Else Ejdal og hendes 2 smaa Børn, om ikke den rare Hans Vandborg havde været saa human at sikre hende en Mand!

At det ikke altid gik helt re'le til ved Skifter, kan man undertiden faa en Anelse om, selv om det vel er sjældent, at man ligefrem stilles over for corpus delicti, saaledes som det hændte mig engang, da jeg blev præsenteret for et Sølvbæger (med Bogstaver og Aarstal og det hele), der skulde have været til Stede ved et Skifte for 200 Aar siden, men ikke var det og altsaa maa være stukket til Side. — Sjældent er den Slags vel blevet drevet saa vidt, som dengang gl. Jens Ardal var død, hvorom Justitsprotokollen bl. a. beretter følgende:

Aar 1709 stævner Lukas Nors paa Kappel til Tinge: Niels Thomsen i Nissumby, Chr. Therkelsen

i Store Kamstrup, Peder Skrædder i Kalboer, Jens og Jeppe Lauridssønner i Høgsgaard og Chr. Pedersen, Liden Kamstrup, »angaaende adskilligt, saasom en Plovhest, et Føl, item Køer og andre Kreaturer, samt Korn og Løse, som underfundig og ulovlig skal være bortkommet fra et Sted i Nissum Sogn, Aardal, som salig Jens Jensen fradøde, og hans Arvbø med rette tilhører«. — Som Vidner optræder Maren Jensdatter Engmark, som tjente i Ardal, Peder Ladefoged paa Kabbel, Søren Gejlgaard og Husrø, Chr. Villadsen, Nr. Byskov, m. fl.

Vidnerne vil jo ikke ret ud med Sproget. Jens Laursen, Høgsgaard, vil have til, at Hesten skulde have tilhørt Sønnen i Ardal, Jens Jensen, medens han indrømmer, at Forældrene havde givet samme Jens Jensen noget Smør (som han altsaa har bortført). Datteren i Ardal paastaar, at hun hverken havde set noget eller hørt noget af andre, undtagen angaaende en Ko, som skulde være solgt til Høgsgaard, og som Forældrene havde sagt om, at den skulde høre Sønnen til. — Men Hovedvidnet er Maren Engmark; hun synes ikke at have hverken Lyst eller Grund til at stikke noget under Stolen. Derom fortæller Tingbogen saaledes:

For Retten fremstod Maren Engmark, som ved Lovens Ed vidnede, at hun tjente i Ardal afvigte Sommer (til Mikkelsdag sidst, da hun endelig kvitterede), da salig Jens Jensen blev syg og døde den 30. Oktober. Hun vidner, at Niels Thomsen i Nissumby, Dagen før salig Jens Jensen døde, bortførte en brun Hoppe med Stjærn, ungefær 10 Aar gl., som han lod Karlen Jens Laursen, der tjener Niels Christensen i Nissumby, afhente og bortføre, og som Vidnet, efter sl. Jens Jensens Søn (som er Soldat) hans Befaling tog af Stalden og leverede til Jens Laursen Krogager, som samme Hoppe til Niels Thomsen

bortførte. Videre vidnede hun, at den 26. Oktober, inden den salig Mand døde, bortførte Niels Thomsen af Nissumby med egne Heste og Vogn 2 Læs Skaft-havre, som blev taget ud af Stalden i Ardal, og hjalp Vidnet ham at læsse samme Havre. — Ydermere vidnede hun, at Niels Thomsen siden om Aftenen, paa den Tid sl. Jens Jensen døde, i lige Maade med egne Heste og Vogn hentede fra Ardal et Læs utorsken Byg, som han ligeledes førte derfra. Ved samme Tider afhentede han med egne Heste og Vogn 1 Trave utorsken Rug. . . Dernæst forklarede Vidnet, at Chr. Therkelsen i St. Kamstrup, mens sl. Jens Jensen laa syg, 3—4 Dage før han døde, bekom et 1aars Hesteføl, som den salig Mand og Konen befalede Vidnet at trække hen til Hoppen hos fornævnte Chr. Therkelsen. — I lige Maade . . , at hun ved samme Tider, efter Enkens Befaling, trak et 2aars sortbroget Kvienød til Chr. Therkelsen . . , som skulde tage samme i Forvaring. — Vidnet vidnede, at hun Aftenen før den sl. Mand døde, tillige med Jens Jensen Soldat, havde ført fra Ardal 1 Læs torskens Byg til Chr. Therkelsen, som de aflagde i hans Herberge og paa Loftet . . ydermere, at hun og Sønnen, Jens Soldat, i samme Tider førte en Kiste fra Ardal og tilførte Chr. Therkelsen, hvor den blev leveret. — Videre, at der befandtes i Ardal ikkuns tvende sorthjelmede Køer, hvoraf Sønnen Jens Jensen havde solgt den ene til Jep Høgsgaard; den anden forvekslede Jep Høgsgaard, Dagen før den sl. Mand døde, og var det en sort, stumphalet Ko, der blev sat i Stedet for den forbyttede, der var en ung Ko med Kalv. — Ungefær 2 Dage før den sl. Mand døde, føre Jens Jensen Soldat den bedste Vogn fra Ardal til Høgsgaard, hvor den blev ombyt af Jep Laursen, og kom tilbage igen med en gl. forslidt Vogn i Stedet for den, som blev forvekslet,

som er moxen ny. Videre, at faa Dage før den sl. Mand døde, kom halvtredie Traver Havre, som var Skafthavre, fra Ardal til Chr. Pedersen i L. Kamstrup og blev afhentet med Chr. Pedersens egne Heste og Vogn af hans Tjenestdreng og en Soldat ved Navn Niels Jensen. — Endelig forklarede Vidnet, at Dagen før den sl. Mand døde, blev af en hende ukendt Person ved egne Heste og Vogn bortført 1 Læs utorsken Havre, som bestod af 2 Traver samme Person havde hjemme i Naur Sogn; men videre var hende ikke bekendt . .

Man maa jo ogsaa sige, at Maren har lukket godt op for Posen. Det var ikke ene Smaasnyderi, det drejede sig om; man kunde passende kalde det »Rydning af et Dødsbo«.

Af de gamle Originaler er der vist ingen, der er blevet husket saa længe i Nissum som »Digteren« Wolfram. Han blev ved at komme i Nissum, saa længe han levede, men drog jo ogsaa omkring i andre Sogne. P. Lykke fortalte, at naar han kom i hans Barndomshjem i Nees, blev han ikke fyldt med Brændevin dér; men han vilde ogsaa gerne snakke om aandelige Ting og kunde blive helt optaget deraf. Somme Tider blev han der om Natten, og da hændte det, at P. Lykke hørte, at han rejste sig i Sengen og sad dér og græd. Der er vist ingen Tvivl om, at den sølle Stumper sørgede over sit forfejlede Liv; men han kunde jo ikke tage sig sammen til nogen Forandring. — E. Tang Kristensen fortæller, at Wolfram ogsaa lod somme af sine Viser trykke. Saa havde han én, de kaldte »Blind-Pæjer« til at gaa omkring og sælge dem; samtidig lærte han saa Folk Melodien; for Pæjr var skam god til at synge! — En af Wolframs tro Venner var Degnen Clausson i Bøvling. Han var en Del yngre; han var

født i Nissum Præstegaard i 1813. — En Dag var Clausson og Wolfram følgendes ad over Heden. Gangen var noget usikker, og Lyngrødderne kan jo være lumske. En af dem spændte Ben for Degnen, der gik over Ende i Lyngen. Ved dette Syn rettede Wolfram sin korte Krop, slog sig for Brystet og udbrød: »Naar det kan gaa en Mand som Clausson saaledes, o, Wolfram, hvor maa da ikke du vogte dig-«

En anden af Wolframs »Brødre« ved Navn Jens Trilling, en havareret Skolemester ligesom ham selv, var ligeledes godt kendt i Nissum. De 2 Kolleger plejede dog fornuftigvis ikke at optræde sammen paa deres Jagt efter Ophold og Snapse. — Naar Jens kom ind et Sted, og ingen var til Stede, kunde han godt skænke for sig selv. Maaske har han maattet høre ilde for denne Vane. Engang udtalte han sig nemlig saaledes: »Stjæle — nej føj! Snak aldrig om det! Men kommer jeg ind et Sted, og Brændevinsflasken staar paa Bordet — det er noget andet!« — Han holdt meget af at formane Ungdommen, især mod Drik, idet han henviste til sig selv som afskrækkende Eksempel. Han fortalte da om, at han i sine unge Dage havde staaet med blanke Støvler paa i Ribe Domkirke og katekiseret med Børnene i Biskoppens Paahør. »Det var dengang«, fortsatte Jens, dybt rørt, »og hvordan jeg nu er blevet, kan I jo selv se!« — Det hændte saa i Tidens Løb, at der drev en Tønde Rom i Land ved Havet. Man fik den »reddet« op mellem Klitterne, og Jens fik sin Gang til Tønden og søgte at udtømme den ved Hjælp af et Sugerør. Det lykkedes dog ikke; Rommen slog Jens ihjel, inden han naaede Bunden.

(I »Det jyske Almueliv« fortælles om en Jens Trilling, der var Rakker og kunde bisse. Dette er dog mulig en Forveksling. Manden, der kunde bisse,

kaldte de gamle »Villads Honnehvol«, og der fortælles, at Folk engang paa Lemvig Marked gav ham 3 Mark for at bisse over Byfogeden! — Dette her Bisseri var vistnok en ret gængs Markedsspøg og der har været flere Virtuoser i Faget.)

For godt 100 Aar siden var der 3 Søstre i N. Byskov. De ansaas for finere end Bønderpiger i Almindelighed og kaldtes »Nør Byskov Jomfruer«. Senere blev de gift til S. Byskov, Bjerg og Nissumboel. Om deres Broder, Peder, der fik Gaarden, fortælles der, at Ægteskabet med gl. Lunds Datter (Side 22) var barnløst og ikke særlig lykkeligt. Efter hendes Død fik P. Byskov Mariane Futtrup fra Nissumboel til Husholderske. — En Dag kom Peder for tidlig op af sin Middagssøvn og traf Folkene i Færd med at drikke Kaffe. »Hvad« — som han kunde bande — »er det her! I véd, at jeg ikke vil have denne fordærlige Skik indført i min Gaard!« — Mariane svarede roligt: »Kaffen har jeg betalt med mine egne Penge; du har ingen Udgift af det!« — »Det er lige meget!« tordnede Manden; »jeg vil ikke se det for mine Øjne!« Og saa bandede han igen og gjorde sig hæslig til — hvorefter han skred igennem Stuen, synlig tilfreds med, at Husbondværdigheden var hævdet. Men senere sørgede han for ikke at komme paa den Tid, saa Folkene kunde drikke Kaffen i Fred.

Hvert Aar efter Høst spændte P. Byskov for sin Vogn og kørte ned i »det holstenske«, hvor han havde Venner; det var en lang Køretur; men det var jo før Banernes Tid. — Peder testamenterede Mariane og hendes Kæreste Gaarden, hvad der skal have været til Fortrydelse for de nærmere Arvinger.

Jens Futtrup var med i Tre aarskrigen, hvor han udmærkede sig og blev Dannebrogsmænd. I Træfningen ved Gudsø den 7. Maj 1849 blev han haardt saaret, saa han straks maatte have Benet sat af oven for Knæet, hvorefter han overførtes til Garnisonshospitalet i København. Han kom altsaa hjem som Invalid. I 1853 blev han gift med Ane Kirstine Nielsen fra S. Skausgaard, og de kom til at bo i Gl. Østergaard. Jens var en stor og kraftig Mand, og naar han fik Træbenet sat ret i Sving, kunde man snart have ondt ved at følge ham. »Du skyder egentlig en god Fart, Jens!« var der én, der sagde til ham. — »Ja«, svarede Jens. »det gaar saamænd helt godt, naar jeg ikke kommer paa blød Bund!« — Jens var i Sogneraadet og var i det hele en anset Mand. Hvordan han kom ud af det med sit Landbrug, véd jeg ikke; men flittig var han. Da han paa sine ældre Dage havde afstaaet Ejendommen og var flyttet til »København«, sad han og flettede Riskurve o. lign.; han var en ivrig og dygtig Husflidsmand.

Trods al Flid kunde det jo til Tider være knapt nok, og da Jens hørte, at der maaske kunde være Tale om Forhøjelse af Invaliddepensionen, tog han om til gl. Aaberg for at tale med ham om Sagen. Folketingsmanden lovede, at det skulde han nok faa ordnet. Men Jens var uhyre ærlig, og til Afsked sagde han: »Men de vil A sæj Dem: A er Venstremænd!« Aaberg smilede og sagde: »Det gør ikke noget, slikt tager jeg ikke Hensyn til; jeg skal nok hjælpe Dem til Forhøjelsen«. Jens blev sikkert ved med at stemme Venstre, men nærede siden en grundmuret Respekt for Chr. Aaberg. — Det var, som om det var skrevet i Skæbnens Bog, at Jens Futtrup skulde faa Hjælp af sine politiske Modstandere. Paa sine ældre Dage fik han en Sygdom, og da han var

begyndt at komme sig, blev han liggende og mente ikke, at han kunde komme op. Det fik Bager Enevold Jensen at høre; han var, som jeg husker, en grumme ivrig Højremand. En Dag stillede Jenvold imidlertid hos Jens Futtrup og talte Donner til ham: »Det her er pinegalt, Jens! Bliver det ved længere, kommer du til at ligge Resten af dine Dage — op med dig!« Jens vilde ikke høre Tale om det; men Bageren blev ved, fik til sidst Jens op paa Gulvet og lærte ham at gaa igen. Det blev vel ikke til meget den første Dag. »Men nu kommer jeg igen i Morgen og næste Dag; vi maa have dig i Gang, Jens!« Kort at fortælle: Jens kom dog til Krylt dengang og stolprede endnu en rum Tid om paa sit Træben. Hvilken af de 2 Mand, der først gik til Hvile i Skyggen af den gamle Kirke — ja, det har jeg nu glemt.

Dette er jo en Solstraalefortælling, og det er derfor jeg har fortalt den; den viser paa en køn Maade, at de daværende Nissumboere ikke lod den gammeldags folkelige Samfølelse gaa til Grunde i det politiske Hurlumhej i »Provisorietiden«, da Landet jo var blevet overrendt baade af Gendarmer og af politiske Agitatorer.

I min Drengetid var der jo adskillige Veteraner, baade fra 48 og 64. Naar en 3—4 Stykker af dem kom sammen, kunde de fortælle, og kom der nogle Kaffepunche paa Bordet, fik Beretningerne yderligere Kulør; om de pyntede lidt paa dem, véd jeg ikke; men vi, som dengang var Børn, hørte efter, og Øjnene stod paa Stilke! — Der har sagtens været flere Nissumboere, der kom hjem som Invalider, og der var nogle, der slet ikke kom tilbage. I 1851 »remmitteredes« saaledes flere Pakker, som var sendt til de indkaldte, og det betyder jo sikkert, at de enten var faldne eller fangede. Saaledes nævnes Peder

Pedersen, Tved, Hans Dubgaard Jensen og Peder Futtrup Jensen, begge af Kamstrup. Af disse vendte dog i det mindste P. Tved tilbage, men han døde ung. — Blandt dem, der blev derude, var ogsaa min Plejefaders Broder, Mads Jensen Skausgaard, der faldt i 1864.

Nogle af de gamle Krigere oplevede jo Genforeningen i 1920, og endnu for 8 Aar siden, da jeg var omkring i Sognet, var de ikke helt uddøde; men nu er de sidste gaaet til Ryes Brigade, og Krigshistorierne er forstummede.

Det er nu godt op mod 100 Aar siden, at Sofie Pilgaard som ung Tøs tjente i Præstegaarden. En Dag i den Tid kom hendes Broder Mads grædende hjem »fra Præst« og fortalte sin Moder, at Præsten ikke vilde konfirmere ham, fordi han var for ringe til at læse. »Det skal du aldrig bryde dig om!« sagde Engel Skausgaard med stor Koldblodighed, »det er bare den Gaas, han vil have; den skal du faa med næste Gang, saa skal du se, det gaar nok«. Næste Dag havde Mads Gaasen med, og i Frikvarteret fik Søsteren fat paa ham og spurgte, hvordan det var gaaet i Dag. — Jo, det var da gaaet helt godt; han havde igen læst for Præsten, og derefter havde denne sagt: »Nu gaar det jo bedre, min lille Ven!« Samme Dag var der kommet en Gaas mere til Præsten, og senere paa Dagen tog Pigerne fat paa at plukke de to Gæs. Da det var bestilt, lagde de Balles Lærebog frem paa Køkkenbordet og lod Gaasen læse i den. Det var vel nok den anden Pige, der sagde Ordene; men Sofie lod Gaasen følge Linierne med Næbbet, og da den var færdig, roste hun den og sagde: »Nu gaar det jo bedre, min lille Ven!« I det samme knirkede det bag ved dem. Tapetdøren fra Studerekammeret til Køkkenet var

gaaet op og dér stod Præsten! »Vi var nær sunket i Jorden«, fortalte den gamle, »om han nu havde hørt det!« — »Er de fede?« spurgte Præsten efter en kort, men pinlig Pause. Jo, det var da ikke saa galt, svarede Sofie, som var hurtig til at fatte sig, da hun mærkede, at Præsten intet havde hørt.

. . Som gammel Kone var Sofie engang kommet til at følges med Margrete Ousgaard til Kirke. begge de to Kvindfolk var halte, og Margrete, som maaske hørte bedst paa det ene Øre, vilde absolut gaa ved den »fejle« Side«, saa de stødte mod hinanden for hvert Skridt. Paa Tilbagevejen kom Sofie ind til os og fortalte om sine Lidelser; det skulde blive sidste Gang, hun fulgtes med Magret til Kirke. »De ga h v æ r Dump — A fåstår ett, hurn de gamle Knåger ku hold te er!«

Sofie var en af de bedste Fortællere, jeg har hørt. Jeg vilde ønske, at jeg i tidligere Dage havde haft Sans for at skrive op, hvad hun kunde fortælle om det gamle Nisumboliv; nu har jeg jo snart glemt det hele.

Sofie tjente ogsaa engang, sammen med en anden Pige, et Sted, hvor Manden og Konen var meget gerrige, og Kosten yderlig knap. En Dag var Folkene kørende ad By, og Pigerne besluttede nu at tage nogen Oprejsning. Hen paa Eftermiddagen bagte de en »Skronni« og stegte en Høne; men Folkene kom snarere hjem end ventet, og ogsaa denne Gang slap de kun med yderste Kniberi godt fra deres Utuskestreger.

Sofie saa alvorlig og højtidelig, næsten noget tungsindig, ud, og med dette Ydre var hun fuld af Løjer og Kunster til sin høje Alderdom. For Resten var hun saa rar og god, at jeg syntes, hun var næsten, som et Menneske burde være. Godt gaaende var hun jo ikke, og det maa have taget sig meget

morsomt ud, den Dag hun »knøg« op ad Loftstrappen og hen til det vestre Gavlvindue for at belure Optrinet mellem Dorte og Smeden, hvorom jeg har fortalt Side 58.

Som Eksempel paa en Gaard, hvor det gammel-dags Bondeliv holdt sig længe, er tidligere nævnt Pilgaard. Saa gammeldags var det langt fra paa B j e r g for en 40—50 Aar siden. Alligevel vil den følgende Skildring give et Billede af en Tid og en Type, som nu hører Fortiden til.

»Hvis der var noget Sted i Danmark«, fortæller Markus Bjerre, »hvor det var godt at være Husdyr, saa var det paa Bjerg. Alt levende skinnede af Velvære. Naar Jens Bjerg gik over Gaarden (som Regel nynnende) havde han gerne en kælen Kat hængende over Skulderen og en Flok Høns og vraltende Ænder i Hælene. Med smaa Mellemlum greb han ned i Lommen og strøede ud: »Pylle, pylle, vak, vak! tag saa det, I Slughalse!« Saa gled han ind ad en Dør, saa sig om med Opmærksomhed, henkastede en eller anden opmuntrende Bemærkning til Røgterdrengen eller Karlen, altid i en venlig Tone; men han saa alting. »Han har Øjne i Nakken!« sagde de. — Siden er der jo gaaet en anden Tidsaand i Landmandens Bedrift; Landbruget skal nu først og fremmest give P e n g e. Men ikke for det, det gjorde Bjerg saamænd ogsaa i Jenses Tid. Markus Bjerre mindes et Julebesøg der; de var kommet forbi en Gaard, hvor man i Halvhelligdagene kørte Møg, og spurgte derfor, om Bjergs Mødding ikke ogsaa skulde ud i dette gode Føre. Men Jens sagde misbilligende: »Hu, jeg kan ikke lide at se det, det rinder jo bag af Vognen. De slider og aser . . havde de saa endda noget ud af det, men nys klagede Manden sig

til mig, at han ikke kunde faa sine Penge til at slaa til; jeg havde nær sagt til ham, at han gerne kunde laane nogle af mig!« — »Ikke for det!« tilføjede Jens forsigtigt med et Blik til de unge Søstersønner; »jeg samler skam ingen Penge; men de slaar da til, de slaar da til!«

.. »For ham var Dyrene ikke ene Tal og Regnskab; de var levende Væsener, overladt til hans Omsorg, og han havde Erfaring for, at naar han gjorde sin Skyldighed mod dem, saa gjorde de det ogsaa i Tidens Løb mod ham og gav den nødvendige Indtægt. Foreløbig havde han Tid til at glæde sig over deres Trivsel og Velvære. Og det betød noget for ham. Engang sagde hans Husholderske til ham: »Hvorfor vil du da beholde den store, fede Ko? Den giver jo ikke mere Mælk end til Katten.« — »Hvorfor, hvorfor!« sagde Jens misbilligende, »den vil jeg have til min Prydelse«.

Den Tryghed, der prægede Gaarden, hvilede paa en omhyggelig Paapassenhed og Opfyldelse af de daglige Pligter. Selv var Jens paa Færde tidlig og sent. Gik han en Vending hen til en Nabo, laa næste Gift til Kreaturerne »villede« til hver enkelt Par. .. Gaardens Jorder er gode og blev jo bedre ved det lange gode Græsleje og gennem mange Aars omhyggelige Brakning. Avlen blev efterhaanden for stor til Besætningen. Kornet dyngedes op paa Lofterne og Halmstakkene stod og sank sammen. Til sids blev Jens nødt til at sælge noget af Kornet, og af Halm kunde en Smaamand godt faa lidt til et Par Køer, men sælge Halm — nej! Jorden skulde have den igen. — Der var Kappelstrid mellem Gaardene om Høsten om at blive først færdig, og Bjerg skulde være foran. Naar saa det sidste Læs var hjemme, gik Jens op paa Højen for at se, hvor langt de andre var tilbage. Saa kom han veltilpas hjem og

fortalte Husholdersken derom. »Nu kan de ligge og grasse med det!« sagde han.

.. Ja, Orden var der i alting paa Bjerg, og ingen fik Lov til at skulke. En af Gaardens gamle Tjenestekarle fortæller: »Jeg saaede Roer med Maskine. Der var lange Agre, og da Klokken manglede ti Minutter i 8, syntes jeg, der var for lidt Tid til en Omgang mere og gik hjem; men i Gaardsleddet traf jeg Jens Bjerg, der trak Uret op af Lommen: »Naa, ja, du har saamænd bestilt nok i Dag; for ellers kunde du jo have faaet en Omgang mere; jeg siger ikke, at du skulde, men du kunde jo da, jeg siger: du kunde jo da!« — »Hans Tiltale var altid saa venlig«, tilføjer Karlen, »han holdt os i Aande ved altid at paakalde vor Interesse for, hvad vi havde med at gøre«. — Markus Bjerre fortæller videre: »Jeg kom en Sommersøndag til Bjerg, og da var der stor Forstyrrelse; en af de unge Heste var syg, og der var sendt Bud efter Dyrlæggen. Jens søgte at holde Samtalen ved lige; men han var adspredt og sad og trommede paa Bordet; Folkene passede dybt bekymrede paa Hesten, og hvert Øjeblik kom der Bud om dens Befindende. Jeg holdt ikke længe ud i dette Sørgehus«.

»Jens Bjerg døde lidt oppe i Tredserne«, slutter Bjerre; »han var aldrig gift, fik aldrig Lov til at leve Livet fuldtud, og han følte, at noget i ham visnede ved det. Hans sidste Ord til min ældste Broder var: »Hvis du kommer til at tale over mig, maa du ikke rose mig; for jeg var en enlig Mand!««

Ved Ardal gaar Landevejen gennem en dyb Hulning, der snor sig mellem lynggroede Bakker. Jeg husker, at jeg i min Drengetid fandt Stedet uhyggeligt og var bange for at gaa der ved Aftenstid, hvortil ogsaa bidrog, at der gik Historier om, at det i

gamle Dage ikke skal have været sikkert der. En Mand, som de kaldte »Lille Pæ Kastberg«, og som var kendt for sin urimelige Styrke, kom en Aften for umindelige Tider siden gennem Hulningen, og da kom en skummel Person frem af Lyngen og nærmede sig ham med røveragtige Fagter og raabte ham an. Per gjorde ikke engang Røveren den Ære at vende sig mod ham; han strakte Kæppen bagud, satte den haardt i Jorden og drejede Hovedet. »Er der noget, du vil?« sagde han bistert. Men den anden, som maaske opdagede, hvem han havde for sig, forsvandt som et Lyn.

Laust Bjerre fortæller en anden Historie om en kvindeklædt Mand, der somme Tider optraadte i Ardals Bakker; han blev engang truffet af en Nisumbomand, vistnok Jens Hesselbjerg; det var dog ikke i Bakkerne; men i Kirkens Vaabenhus. Derimod fortalte gl. Kr. Grøntkjær, at han en Aften mødte Manden i Ardals Bakker, og han gik ham lige ind paa Livet. Men Grøntkjær slog Kors for sig og sagde: »Er du en kristen Mand, saa tal! Men er du en Døwl, saa vig!« Saa vendte Skikkelsen sig brat om, løftede op i Skjørterne og sprang af Sted. »Men A ku se, han høj lång Støvl' og Kålbowser o!« sagde Grøntkjær.

Han har selv fortalt L. Bjerre Historien, saa det skal jo nok passe. Om det var den samme Skikkelse, som Lærer Søgaard engang traf ved Vaabenhuset, skal jeg ikke kunne sige; n o g e t havde han set dér, men han vilde aldrig fortælle noget nærmere derom.

For omtrent 100 Aar siden strandede et russisk Krigsskib ud for Bovbjerg, og de fleste af Mændene blev frelst, deriblandt en russisk Prins. De gik saa med Landevejen til Struer, og paa Vejen kom de forbi N. Nissum Kirke. Dengang var Taarnet saa

højt, at de brugte det som Sømærke. Men kort efter faldt der 15 Alen af det øverste af Taarnet, og det faldt ned i Kongensgaard Mose, som ligger 300 Alen Nord for Kirken *). Da Taarnet nu skulde istandsættes, var der en dygtig Tømrer ved Navn P. Saxkjær, der tog sig Arbejdet paa. En Dag lagde han en Bjælke ud gennem et af Taarnhullerne, og saa gik han til Yderenden og huggede en Økse i. Han spurgte saa, om der var nogen, der kunde hente den tilbage igen. Det var der naturligvis ingen, der kunde, og saa gik han selv ud efter den og kom ogsaa heldig tilbage. Nogle Dage efter var han til Høstgilde i Grummesgaard, og det varede til langt ud paa Natten. Næste Dag gik han op i det øverste af Taarnet for at slaa Lægter paa og satte sig skrævs over Taarnet; men da han var tung i Hovedet efter den sidste Nats Lystighed, faldt han i Søvn deroppe, og da Svendene og de andre Arbejdere saa dette, blev de forfærdede og raadslog om, hvad der var bedst, enten at lade en gaa op og kalde paa ham eller ganske stille vente, til han vaagnede. Men man valgte det sidste, og nogen Tid efter vaagnede han og begyndte straks at arbejde.

Ovenstaaende udmærkede Sagn er taget af »Det jyske Almueliv« (6—99). Som man ser, er de dunkle Minder om Spirets Fald 1666, de russiske Krigsskibes Stranding 1811 og Taarnets Restaurering i 1834 her smeltet sammen til en Enhed. — P. Saxkjær endte vist som Gæstgiver i Lemvig. Det er ikke umuligt, at han har udført den Kunst med Øksen. Det samme fortælles nok om flere andre, men behøver derfor ikke at være et »Vandresagn«; det kan

*) Det maa have blæst godt den Dag!

have været en blandt Bygmestre gængs »Mesterprøve«, som dog næppe mange har dristet sig til at give sig i Lag med. — Man skulde synes, at det stakkels Kirketaarn havde gennemgaaet Prøvelser nok; men der er en hel Række Sagn om, at der ligger en Lindorm under Taarnet. Uhyret vokser stadigt, og en Paaskedag skal Taarnet falde. Lindormen trækker Vejret gennem et Hul i Muren; en gammel Mand paastod, at han selv havde hørt den puste dernede! Familien Linderoth havde jo Gravsted i Taarnet, og da Mindet herom var begyndt at blive taaget, er de vel dette, der har givet Anledning til Sagnet om Lindormen. — I »Danske Sagn« findes en Mængde andre morsomme Ting fra Nr. Nissum, og heraf skal i Korthed refereres nogle Prøver.

Om Lille Kræn fortælles der, at han ved at flytte Skellet havde tilegnet sig noget af Grøngaards Jord. Han fyldte noget Jord af sin Mark i sine Støvler, og saa stod han paa Lång Dower Eng og svor paa, at han stod paa sin egen Jord. Men paa Grund af Skelflytningen maatte han »gaa igen«; han gik hver Nat fra Budsgaards Salsende ned til Krattet. Præsten manede ham ned ved Gaarden; men han kom op igen. Anden Gang blev han manet ned ved Krattet, og da blev han der. Men paa Stedet voksede en kroget Tjørn op. Man rykkede den op; men den kom igen næste Aar. Ellers har der intet villet gro paa dette Sted, uden nogle vilde Blomster.

I Søren Tranes Hus boede en Tid Anders Høgsgaard, og han kunde finde paa mange sære Kunster. Engang kom han i Tanker om at gaa op og ringe Solen ned; men da han havde faaet fat i Re-

bet, mærkede han, at der sad noget paa hans Ryg og bearbejdede ham med skarpe Kløer. Anders styrtede rædselsslagen hjem, tilbragte Natten i Angst og turde knapt vove sig ud næste Morgen. Hen paa Dagen gik han dog over for at raadføre sig med Lærer Dalgaard (i Gudum); denne trøstede ham med, at naar han denne Gang havde faaet sin Frakke revet, kunde det gerne næste Gang gaa ud over Kroppen.

Om Maren Grummesgaard fortælles der, at hun havde Cyprianus, og engang hun var i Kirke, kom Pigen i Tanker om at kigge i den; men straks kom den slemme og spurgte hende, hvad hun vilde have ham til at gøre. Til alt Held kom den sølle Pige i Tanker om at forlange af det fæle Spøgelse, at han skulde øse Dammen tør med et Sold. Da Maren kom hjem, skældte hun hæsligt ud over Pigen, fordi hun kom til hendes Sager. Derpaa gik hun ud til Dammen, hvor den Gamle trolig sled med Soldet, og fik ham til at fjerne sig. — Da Maren var død, vilde Sønnen ikke have Cyprianus og smed den paa Ilden. Men da han kom ind, stod den til hans Forbavselse paa sin vante Plads. Saa maatte han have Bud efter Præsten, der tog den farlige Bog med sig, og siden var Manden den kvit.

Kristiane Spænd i Pinhørk gik meget omkring og tiggede. En Dag kom hun til Gejlgård, hvor de havde en forfærdelig gal Hund, der vilde bide enhver, som kom forbi. Tiggere turde ellers ikke komme der, og da Kristiane kom, fo'r den lige løs paa hende. Men hun vinkede med Haanden ad den og sagde: »Øh, øh!« Saa gik Hunden bort, og siden bed den ingen, og den gav heller aldrig senere en Lyd fra sig. — En Aften kom en fuld Mand forbi hendes Hus og gik og rumsterede og kiggede ind ad Vinduet. Kristiane kom ud og sagde: »Øh, øh! Hvad

gaar du dér efter?» Men nu maatte Manden gaa rundt om Huset hele Natten. Om Morgen kom hun igen og sagde: »Øh, øh! Gaar du der endnu?» Men da hun havde sagt det, var Manden fri, og nu kunde han gaa hjem.

Der var ellers ikke saa faa af de gamle Nissumboere som havde Ord for at kunne hekse. Johanne, som var Kone i Bjerg for 150 Aar siden, fik saaledes Skyld for at ville forhekse deres Høvder i Hyldegard, og om Poul Gassi *) fortælles der, at han kunde faa Stenene i Stendyngen til at løbe fra hverandre ud paa Marken, og saa kunde han faa dem til at løbe sammen igen. — Engang skulde han have sit Hø ind; men Folkene havde faaet Lov til at tage til Lemvig Marked og vilde ikke blive hjemme. Men saa fik Poul Stakkene til at komme af sig selv og gaa ind i Laden. — Hvad der saadan »gik« i gamle Dage, saasom hovedløse Heste, sorte Hunde, Ligskarer o. s. v., har der jo ogsaa været noget af i Nissum. Jeg har dog ikke mødt noget af det, men flere Gange troet, at jeg var nær ved det. Heller ikke Varsler har jeg truffet — i den Tid, jeg levede i Nissum. Men det var groft, hvad de gamle kunde fortælle, naar Tællepraasen eller den lille, bitte Petroleumslampe kom paa Bordet i de mørke Vinteraftener. Der var ingen Gardiner for Vinduerne, og man vidste aldrig, hvad der muligvis kunde vise sig paa Ruden. Mine jævnaldrende i Nissum er nu ældre Mænd og Kvinder, der ikke længere tror paa de gamle Krøniker. Men I husker nok, at vi trak Benene op under os paa Bænken, naar de gamle lagde for med deres Historier — og hvem véd, om det ikke kunde »krybe« lidt i os endnu!

*) Maaske en Forveksling, at det skal være Poul Rænd

Tilføjelser og Rettelser.

17,23 og 21,30: Det var efter P. Bjerg og ikke efter P. Nør-Byskov, at Chr. Møller gjorde Skifte (1738). — 17,35: Else var ikke Anders Mikkelsens Enke, Slægtskabet kan næppe udredes. — 18,3: gift 2. Gang. — 20,13: m a a s k e bortfalder. — 22. Fiskedammene ved Byskov i »Danske Gaarde« skyldes maaske en Misforstaaelse af Sk. Vf. Hrrd., S. 42, jfr. Danske Atlas. — 22,31: læs: Jens Byskov Jensen. — 22,13: samme Aar, læs 1835. — 26. Kalboer 1864 og 1883, læs: 1664 og 1683. — 27. Karhøj = Matr. Nr. 15. — 31,31: J e n s Christensen. — 32,18: læs: hans Efterfølger, Chr. Jacobsen, døde paa Aftægt 1831. — 33. Ejeren af Broksgaard er ikke M. Klausen, men Jens Chr. Jensen. — 50. Chr. Lauridsen døde 1859. — 56. J. M. Touborg har ikke ejet N. Touborg. — A. Basbjerg Frandsen, læs: A. Chr. Studsgaard Jepsen. — 59. Søndergaard er ikke samlet af A. Bjerre, men af Niels P. Nielsen. — 65 og 70: Ane Marie Andersd. var Jens Andersens S ø s t e r. — 73: P. Tved døde 1921, hans Enke 1927. — 74: Stinus Nielsen, læs D a v i d N. — 76. Molskjær, læs: Moeskjær. — 76 og 78: Vraa og Boelhus er ikke lagt sammen. — 76: Gregers og Peder Mikkelsen er mulig Sønner af Præsten Mikkel Krabbe i Ramme (død 1642); Gr. Jensen har da taget Navn efter Moderens Slægt. — 79: Rs. Nielsen døde som Grd. i Hjermgaarde 1909 (altsaa ikke Kromand til sin Død). — 95,20: Stuehus mod Vest. — 99: Konrad Lundsgd. (Estvadgd.), se Hards. Aarb. 1933. — 101: Chr. Nielsen Nr. 2 var Anne Olufsdatters 2. Mand. — 111: Afskriften ved Prof. Skautrup. — 116: Jakob Gejlggaard, læs I v e r G. — 131: Professor P. Skautrup har vist mig den Velvilje at gennemse mine foreløbige Optegnelser til »Stednavne«; men har ikke set det færdige Kapitel; desuden har jeg tilføjet noget;

mulige Mistydninger maa jeg derfor selv bære Ansvaret for. Baade Skautrup og J. Byskov har gjort mig opmærksom paa, at Ejdal ikke kan komme af Egedal. Jeg vil saa gætte paa, at det betyder Ejedel (Ejd'l): den Del af Skoven, som var Særeje, i Modsætning til det nærliggende Byskov (Byens Skov), som var Fællig. Derfor kan Terrænet godt have haft Egeskov (Side 5 og 61); men dette har altsaa intet med Navngivningen at gøre. — 165: De fleste Oplysninger om Thorvaldsens Forældre findes i 2 Artikler af L. Bobé i Pers. Tidsskr. 1916 og 1936. Karen Dagnæs er født i Lemvig 16. Jan. 1736. I Skiftet efter hendes Moder staar, at hun er rejst til København; »men vides ikke, om hun er levendes eller død«. — Thorvaldsens Moders Alder angives saaledes: 1771: 24 Aar, 1787: 38 Aar, 1801: 54 Aar; begr. 12. Jan. 1804, 56 Aar. Efter dette skulde hun være født ca. 1747. Men den Slags Aldersangivelser er tit meget upaalidelige, og Bobé omtaler det som usandsynligt, at der samtidig skulde have været 2 Karen Dagnæs'er i København. — Forklaringen paa Navnet Bertel er jo usikker, og det er ikke hidtil lykkedes at finde hans Daab eller Forældrenes Vielse i nogen Kirkebog. Men i det hele kan der dog næppe være Tvivl om, at Degnedatteren fra Nissum blev Thorvaldsens Moder. Usikkerheden angaaende Forældrene har givet Anledning til en Del løs Snak, som L. Bobé paa en tiltalende Maade tager Livet af. Der er ikke paavist noget som helst uregelmæssigt ved deres Liv eller Forhold. Men Manden var en Egoist, og Ægteskabet ulykkeligt, Hjemmet til sidst »uhyggeligt«, hvad vel dels skyldes Fattigdom, dels Karens Sygdom (hun døde af Kræft). Fra Hjerterets Side var hun vel den bedste af denne lille Karavane paa 3. I sine unge Dage tjente hun hos en Underfoged Grønlund; hun skønnes at have været

afholdt dér og har nok været der i længere Tid, da hun senere gik under Navnet »Karen Grønlund«. — 186: Offer og Accidenser gik dog vist først over til Skolelæreren i 1822; Lyne levede fra den Tid nærmest som en Slags Pensionist. — 204: Det er altsaa Jorden fra V. Skrald, der har haft de Side 35 nævnte senere Ejere. Baade her og ved Kamstruphuse, Borumhuse o. fl. Steder kan de ny Ejendomme ikke uden videre identificeres med de gamle Steder.

(Senere tilføjet): 95,14: mild, læs: Muld, — 145: Ths. Berg, se ogsaa: P. M. Rørsig: Skoler og Degne i Vendsyssel. — 181,36: læs: Ansigt. — 182,9: læs: 27. Februar 1859.

Efterskrift.

Som de vigtigste trykte Kilder, jeg ved Bogens Udarbejdelse har benyttet, nævner jeg: Dr. O. Nielsens udmærkede Bog om Skodb.-Vandf. Herreder, Traps Danmark, de forskellige »Præstehistorier« og E. Poulsens »Hardsyssel Degnehistorie«: — Langt den største Del af Bogens Indhold er dog Arkivstof. Jeg har besøgt Rigsarkivet, Matrikulkontorets Arkiv, Ribe Katedralskoles Arkiv, Amtmandsarkivet (Rindomgaard), Amtsforvalterens Arkiv (Holstebro) og især Viborg Landsarkiv. Desuden fandtes der ikke saa lidt Arkivstof i selve Sognet. Foruden de skriftlige Bidrag, der findes i Bogen, har nogle, især ældre Folk, fortalt mig en Del, hvilket mestendels er omtalt i Teksten. Mine egne Erindringer er en Kilde, som jeg har benyttet med Sparsommelighed og Mistro, dels fordi det er ca. 40 Aar siden, jeg boede i Sognet, dels fordi disse Minder frister mig til at »komme i Fortællehjørnet« og skeje ud fra Emnet (jfr. Side 97 o. a. afskrækkende Eksempler).

.. Idet jeg takker alle, der har vist mit Foretagende Velvilje, maa jeg især rette en Tak til de

Institutioner, som har givet mig økonomisk Støtte. Den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiitelse har ydet 200 Kr., Historisk Samfund for Ringkøbing Amt 300 Kr., N. Nisum Sogneraad 100 Kr. — Ved denne Støtte er Bogens Fremkomst muliggiort.

Alligevel vil dette ikke a l e n e forslaa til at dække mine Udgifter ved Bogen. Jeg haaber derfor, at Nisumboerne vil yde mig den største og nødvendige Støtte ved at købe Bogen, der bør gemmes, da den vil have Interesse for de Slægtled, der i kommende Tider skal bo i Sognet. Laan ikke Bogen, og laan den ikke ud! En Bog, der maa søge sin største Læsekreds i et enkelt Sogn; kan ikke taale dette. Mange flittige Lokalhistorikere er strandede paa dette Skær. Men jeg har god Tro til Nisumboerne, at de ikke lader mig i Stikken.

En berømt Mand — jeg tror, det var Griffenfeldt — udtalte engang, at den, der gør mange Ting, gør nogle Fejl. Hvis jeg havde holdt Bogen mere paa det løse, vilde det have været lettere for mig at faa den »fuldkommen«; men for at den kunde blive saa oplysende som muligt, har jeg bygget den op af flere Tusinde Optegnelser med en Mængde Navne, Aarstal og andre Enkeltheder, hvoraf enkelte maaske, trods al Omhyggelighed kan være forkerte eller misforstaaede. Skulde man altsaa endnu finde en eller anden Fejl, som jeg ikke har faaet rettet ovenfor, bedes man ikke desto mindre modtage Bogen med Velvilje og Overbærenhed. — Jeg har ladet Side tallene fortsætte fra 1. til 2. Del, fordi Bogen saa, naar de 2 Bind indbindes sammen, vil være lettere at orientere sig i ved Hjælp af Indholdsfortegnelsen, Navnelisten og det lille Oversigtskort Side 131.

Studsgaard i Oktober 1937.

Johan C. Sulkjær.

Navne- og Sagliste.

(Hvad der kan findes efter Indholdsfortegnelsen Side 264, er ikke medtaget her).

Aabenraaslægten 233, Aaberg Folketingsmand 97, 242, Aftægt 77, Alterkalke 108 (Lin. 28 staar Al-tertavle!), 112, 118. Andreassen, Højskole- og Semf. 21, 160, 191 ff. Arfman 75, Asschenfeldt Hansen, Pa-stor, Højskole- og Semf. 160, 192 ff. — Baarhavre 14, Bak, Jens og Poul 96, 105, Bavnehøj 4, Begravel- se 79, 84, 87, 91, 92, 100, 119, 140, 142 145, 251; Benbrudslæge 170; Bergstedt H. 40; Bhi, Præst 21; Bjerg, Jens, 18, 246; Bjerre, Ane Marie 45; Bertel, Præst 47; Jakob, Valgmenighedspræst, 45, 200, 248; Jens (Sandholm) 44, 198, Laust, Rentier, København, 249, Markus, Gaardejer, Venø 45, 198 ff., 241, 246 ff., Niels, Kunstmaler, 49, 201. — Bjerreslægten 42, 43, 45, 47, 49, 50, 61, 73, 100, 198, 200, 214, 234; Boring 5; Breinholtslægten 20, 50, 94; Brombær 7; Brugs- forening 12, 105; Budsgaard, J. P. Madsen, Sognefo- ged, 39, 115, 120, 217, Byskov, Jens, fhv. Seminarie- forstander og Undervisningsminister, 39, 172, 203; P. Christensen, Skatteraadsformand, 217, 225, Ville, Valgmenighedspræst, 30. — Dagnæs, Karen, 164, 254, Slægten 164; Dalgaard, Mariane 47; Dagvogn 11, 104; Draining 48; Davidsen, P. C., 189 ff., 206; Egeskov 5; Elektricitetsværk 12; Erosionsdale 6. —

Fattighus 46, 210, 214; Filskov S. M., 198; Frandsen, Niels, Veteran, 9, 64, 66, 156 ff., 175 ff.; Fultrup, Anders, 40, Jens 37, 242, Ole 78, 215, Poul 78, 187, 188, P., Kreditforeningsrepræsentant, 79, 217 ff., Slægten 26, 43, 78, 235; Fredmanns Epistel Nr. 31. 104; Fiskeri 8, 78, 82; Foldsbakker 7, 135; Folketingsvalg 33, 96. Fællesskab 70; Fæstebrev 61, 235; Gantris A. C. 24, 63, 78, 89, 156, 168; Slægten 27, 52, 53, 72, 74, 233; Gaver og Legater 15, 18, 27, 39, 108, 113 ff., 159, 214, 220; Gjelstrup, tidl. Præst, Seminarieforst., 196; Glud Kr., Præst 75; Grundtvigianere 198 ff.; Grøngaard P. 41; Gudumkloster 23; Gøgeurter 7.

Hakkelsemaskine 58; Hansen, Amtmand, 151; Havskov J. M., 18, 217, 219, 223, Slægten 52, 234; Hede 3; Hejbøl J., Seml., 188; Hansen, Ad. L., Grundlægger af Sem. og Højskole, 158 ff., 188 ff.; Hekseri 31, 36, 67, 89, 252, 253; Heste 150; Hjul, Slægten, 23; Hjemmemejeri 45, 221, 226; Hjemmeundervisning 47, 179, 187, 205; Hoelgaard, P. Bach 180; Hvistenhede 4, 135; Højerring paa Kirkegaarden 65; Høgsgaard Kr., Gaardejer. Politiker 25, 33, 79, 205, 217, 225; Høgsgaard Chr., Sognefoged 51, 65, 219, 220; Høravl 60; Høst, Ingeborg 87, 90, 140.

Jakobsen Peder, Kongemorder, 82; Jelstrup, Præst, Gudum 25; Jensen E. C., Bager 105, 243; Jensen, Præst, Madum 20; Kaas, Claus og Dorthea 84, Hartvig 88. — Kaag L., Højskoleforstander, 192; Katekisation 170, 172; Kirkens Ejere 114, 143; Kirkegaard, Jens, Seminarielærer, 6; Kirkekisten 112; Kirkepatronat; Kirkeristen 121; Kirkens Inventar 112, 118; Kirkens Salg 143; Kirkestol, lukket 78; Kjær, Mads, Gæstgiver 9, 136; Korint 102; Krabbe, Gregers Jensen, 75, 77; Krat, Budsgaards 7, 251; Krig 66, 84 ff., 88, 91, 214, 241; Krogsøe A., Pastor, Højskole- og Seml., 192 ff., Krongods, Strid om, 82; Kvægbesætning 20, 21, 24, 29, 86, 87, 95, 142, 154;

»København« (nu: Nisum By) 103 ff.; Landgilde 17, 23, 25, 26, 29, 53, 65, 68, 74, Lange, Ingeborg 127, Ove 88, Niels, Hannæs, Bisgaard, 88; Laursen N. Joh. 97; Laster, Menighedens 145; Lejr, Vinter- og Sommer-, 193; Levnedsbog, Jens Sandholms, 45; Ligsten 148; Lille Kren, Bonde i Budsgaard, (vistnok omkring 1650—1700), 40, 251; Lovis, Læge i Ringkøbing 88; Lokum (ved Skolerne) 187. — Limfjorden 7, 8, 9, 263. Linderoth, Slægten, 25, 84 ff., 86 ff., 113, 251. Lund, Niels Chr., Ejer af Kongensgaard (og Slægten): 95—97; Lykke, Peder, Optegner af Folke minder, Nees, (død 1937): 164. — Lørup, Niels, Kirkesanger, 59. Marknavne 19, 25, 28, 35, 40, 43, 61, 68, 82, 110, 123, Mergel 48, 150; Missionshus 102, 186 ff.; Mord 8; Morddrygte 36; Morville, Slægten 167; Mose 4, 5, 68, 123, 152; Moseeg 5; Mølgaard Nielsen, 203.

Navneoverføring 38, 133; Nedstyrtning 7; Nielsen, Andreas 66, 219; Nygaard, Ole 45; Nørrenisum J. S. 18; Nør Touborg Slægten 56. — Nikolinesgaard Jens 215.

Oddesundvejen 10, 11, 60; Oldtidsminder 6, 122, 123; Olsen, Ludvig, Højskoleforstander, 192; Originaler 96, 103, 173, 239, 240, 251; Ousgaard, Jens Laursen 67, 79, 214.

Papirer, gamle, 56, 60; Parallelgaard 82; Petersen, Mathias, Kammerraad, Ejer af Kongensgaard, 91 ff., 108, 113, 143, 144, 166; Pilgaard, Ole, 57, Laust 57, 58, Sofie 59, 243 244; Portgaard 162; Postforbindelse 11, Præstegaard, Udlæggelse af, 137, 138; Præsteindberetninger 138, 139, 140, 141, 142, 149, 150; Pløjshoser 203; Pogeskole 188; Qvistgaard, Chr. Iversen, Ejer af Kongensgaard, 17, 94.

Raaend, Poul, Hunskjær, 52, 253; Radio 13; Rakkere 61, 62, 63, 64, 93; Rapsavl 45, 48, 79; Rasmussen Byskov., Gaardejer, Højskolelærer, Lands-

tingsmand, 21; Roeavl 44, Rothkirk, Kirstine 85, Sofie, Faddersbøl, Enke efter Hartvig Kaas til Ulstrup, 88, Valborg Kirstine, Niels Langes Enke, Hannæs Bisgaard, 88; Rutebiler 11, 105.

Sandholm Jens (se Bjerre); Sakskjær. P., Tørmester, senere Gæstgiver, 116, 250; Sagn, 22, 31, 34, 35, 40, 49, 50, 63, 64, 67, 84, 89, 107, 109, 121, 249, 250, 251, 252, 253, 254; Schleisner, Maler, Professor ved Kunstakademiet, kendt for Miniaturer og Altertavler (en lignende med samme Motiv findes i Nr. Snede Kirke) 108; Skausgaard Jens P., 7, 75, 76, 98, 225, 226, Maren (f. Pinholt) 7, 205, 207, 226; Skifte 88, 89, 236; Snyderi ved Skifte 226; Skolebøger 179, 180, 181, 185, 186, 187; Skolefundats 164, Skoleplan 168, Skolestue, lejet, 173; Skoletidens Længde 186, 220; Skrivekasse fra 1700erne, 52; Skytte, Mads, paa Bækmark, 50; Slægtsbøger 47, 234; Sløk, N. C., Søndagsskoleleder 102, 206; Smugkroeri 213; Smørpøt, forsvunden Gaard, 85, 101; Sogneraad, Medlemmer og Formænd 216 ff.; Sognefogeder 219; Spøgeri 49, 109, 251, 253; Stadsvogn 34, 35; Steenstrup, Familien 99, 100; Stenfeldt Mathiasen, Pastor, Højskoleforstander 192; Storbønder 20, 34, 76; Studsgaardslægten 37, 50, 235; Strandtyveri 9; Strandvasker 9; Strøm N., cand. theol., Seminarielærer, 263; Stormflod 8; Stude 35, 86, 87, 95, 150, 154, Støvring, Prædikant, 147; Søffren Frantzen 18, 108; Søndergaard Jakobsen 132, 175, 184, 219; Tang J, T. A. 185; Touborg Jensen 97, 234, Thøgersen, Knud 97, 200; Tiende, Snyderi med, 143; Teglovne 215; Telefon og Telegraf 12; Tjørn (til Ilding af Ovn) 14; Udstykning og Magelæg som Udskiftning, 82; Vandborgslægten 38, 55, 61, 87, Vandløb 6, 7, Vandværk 5, Veje og Broer 10, 11, 42, 217 ff.; Varhede 4, 61; Vejrmølle 60, 79, 95, 104, 106.

Vemb-Lemvigbanen 218, Vilde Dyr 7; Vognsen, Slægten 83; V. Lundgaardslægten 80, 235; Visedigter 173, 239; Ulve 31; Ø. Borum, Jens 216, Slægten 69, 235; Østerbjerg, 218.

Aabenraa 31, Agergd. 15, Ardal 54, Ballegaarde 29, Blæsbjerg 74, Bjerg 17, Borumgaarde 69, Broksgaard 32, Brunsgd. 68, Budsgaard 38, Byskovgaarde 18, Dalgd. 79, Dronningensgd. 101, Ejdal 60, Gantris 53, Gejlgd. 65, Grebsgd. 54, Grummesgd. 66, Grøngaard 40, Hald 72, Hedegd. 25, Hundskjær 52, Hyldgaard 15, Høgsgd. 51, Kalboer 26, Kamstrupgaarde 23, Karhøj 27, Kongensgd. 82, Krogsgd. 66- Lindsboel 64, Lundgaarde 80, Nikolinesgd. 78, Nissumboel 76, Nissumby 41, 46, Nygaarde 41, 42, Nyholm 50, Ousgaard 79, Pilgd. 66, Portgd. 162, Sandholm 43, Skausgaard 74, Splind 43, Stockholm 32, 50, Studsgaard 36, Torngd. 34, Touborg 55, 65, Tved 72, V. Bak 106, Vestergaard 38, Østergaarde 37.

Hjemstavnstfølelse.

Hvad var vel i Verden det fattige Liv
 med al dets fortærende Tant,
 om ikke en Plet med en Dal og lidt Siv
 vort Hjerte i Skælvinger bandt!
 Om ikke vi drog fra det yderste Hav
 for bøjet og rynket at staa
 og høre de Kluk
 de Mindernes Suk
 fra Bækken, vi kyssed' som smaa!
 J e p p e A a k j æ r.

Hilsen til Limfjorden.

Fra Barndomstidens lykkelige Dage
 var du min Ven, du sølverblanke Fjord.
 Jeg véd, du ejer Magten til at drage,
 og i din salte Bølge Sundhed bor.
 Du ligger blaa i Sommersolens Lue
 og graalig under Vinterskyen tung;
 men altid er dit Aasyn skønt at skue,
 og altid er du lige frisk og ung.

Nu er du fjern. Jeg færdes ej dernede;
 saa langt ej rækker nu min Vandringsstav;
 men jeg kan Armene imod dig brede
 og takke dig for alt, hvad du mig gav.
 Du har mit Øje herlig vederkvæget,
 du er for mig det fagreste paa Jord;
 jeg har dit Billed' dybt i Sjælen præget,
 og aldrig glemmer jeg min kære Fjord.
 N. S t r ø m.

Cand. *Strøms* Vers om Limfjorden er taget af »Nissumske Aarbøger«, 1935. Digtet er lagt i Munden paa en »indfødt« Nissum.Seminarist, der nu bor langt fra Sognet. Det kunde jo aldrig passe bedre — og derfor har jeg uden videre tilegnet mig det.

Indholdsfortegnelse.

I. Gennemgang af Sognet	3
Indledning Side 3 — Østre Del af Sognet 13 — Nordre Del med Pilgaard 28 — Sognets søndre Del 60 — Kongensgaard med Afbyggere og Nisum By 82 — Kirken 106 — Oldtidsminder 121 — Nogle Tilføjelser om Sognet i sin Helhed 123 — Stednavne i Sognet 131.	
II. Sognets Fællesanliggender	136
Præsterne og Præstegaarden 136 — Skolevæsenet 162 — Højskolen og Seminariet (af Johs. Hejbøl) 188 — Friskolen i N. Nisum (af Markus Bjerre) 198 — Hjemmeundervisning og Søndagsskole 205 — Kommunalvæsen 208 — Mejerivæsen 221.	
III. Om Sognets Befolkning	227
Folketællingen 1787, Side 227 — Lidt Slægtshistorie 233 — Smaatræk fra ældre Tider 235 — Stedfæstede Sagn 249.	
<hr/>	
Rettelser og Tilføjelser	254
Efterskrift	257
Navne- og Sagliste	259
Hjemstavnens Pris	263
